

BETÄNKANDE AV TURIST- OCH REKREATIONSPOLITISKA UTREDNINGEN

Turism och friluftsliv 2

OM FÖRUTSÄTTNINGAR OCH HINDER

SOU
1983:45

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2013

National Library
of Sweden

BETÄNKANDE AV TURIST- OCH REKREATIONSPOLITISKA UTREDNINGEN

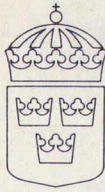
Turism och friluftsliv 2

OM FÖRUTSÄTTNINGAR OCH HINDER

SOU

1983:45

Statens offentliga utredningar
1983:45
Jordbruksdepartementet

Turism och friluftsliv 2

Om förutsättningar och hinder

Betänkande av turist- och rekreationspolitiska utredningen
TUREK

Stockholm 1983

Omslag Jan Bohman
Fotografi Sveriges Turistråd (Åke Mokvist)

Teckningar Stefan Alenius

ISBN 91-38-07785-X

ISSN 0375-250X

minab/gotab Stockholm 1983

Till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet

Genom regeringsbeslut 1979-06-28 tillkallades en särskild utredare, landshövding Harald Pettersson, att utreda den statliga rekreations- och turistpolitiken (Dir. 1979:81). Utredningen, som antog namnet turist- och rekreationspolitiska utredningen, TUREK, har hittills avlämnat två delbetänkanden; (SOU 1981:28) Turism och friluftsliv. Det centrala myndighetsansvaret samt (Ds Jo 1982:4) Turistbranschens näringsvillkor. Turisttransporter.

Genom beslut vid regeringssammanträde 1982-07-22 parlamentariserades TUREK genom tillkallande av fyra ledamöter. Som ordförande förordnades riksdagsman Kjell A. Mattsson (c). Regeringen gav vid samma tillfälle TUREK tilläggsdirektiv (Dir. 1982:51).

Genom beslut vid regeringssammanträde 1983-02-17 tillkallades ytterligare tre ledamöter. Som ny ordförande förordnades ombudsman Hans Alsén (s). I tilläggsdirektiv (Dir. 1983:18) framhålls att TUREK i huvudsak skall inrikta arbetet på den s.k. hinderproblematiken. Härtill skall TUREK belysa rekreations-

och turistsektorns samhällsekonomiska betydelse. Samtidigt befriades TUREK från de övriga arbetsuppgifter som utredningen har tilldelats genom tidigare meddelade direktiv.

I föreliggande betänkande redovisas överväganden rörande hinder för enskilda och grupper att utöva turism och friluftsliv.

Ledamöter utöver ordföranden Hans Alsén (s) har varit riksdagsledamoten Knut Billing (m), jur.kand. Bernt Ekinge (fp), redaktören Judith Jäderberg (s), ombudsmannen Ann-Marie Petersson (s) samt riksdagsledamöterna Rolf Rämgård (c) och Nils T. Svensson (s).

Sakkunniga har varit sektionschefen Sten Hörngren, Svenska Kommunförbundet, departementsrådet Anders Lundin, jordbruksdepartementet och sekreteraren Inger Rundqvist, Landstingsförbundet.

Experter har varit kanslichefen Gerhard Ericson, rekreatjonsberedningen, departementsrådet Tage Levin, industridepartementet, direktören Göran Lindgren, Turismutveckling, byråchefen Jan-Olof Pettersson, naturvårdsverket, departementssekreteraren Stefan Sjölander, finansdepartementet samt direktören Ulf Åberg, Sveriges Turistråd.

Huvudsekreterare har varit departementssekreteraren Rolf Lindell och sekreterare har varit civiljägmästaren Sivar Nordström. I sekretariatet har även ingått assistenten Evelyn Stenberg.

Uppdraget har nu slutförts. TUREK får härmed överlämna sitt slutbetänkande TURISM OCH FRILUFTSLIV 2. Om förutsättningar och hinder.

Till betänkandet har fogats en reservation av Knut
Billing (m) och ett särskilt yttrande av Rolf
Rämgård (c).

Stockholm i augusti 1983

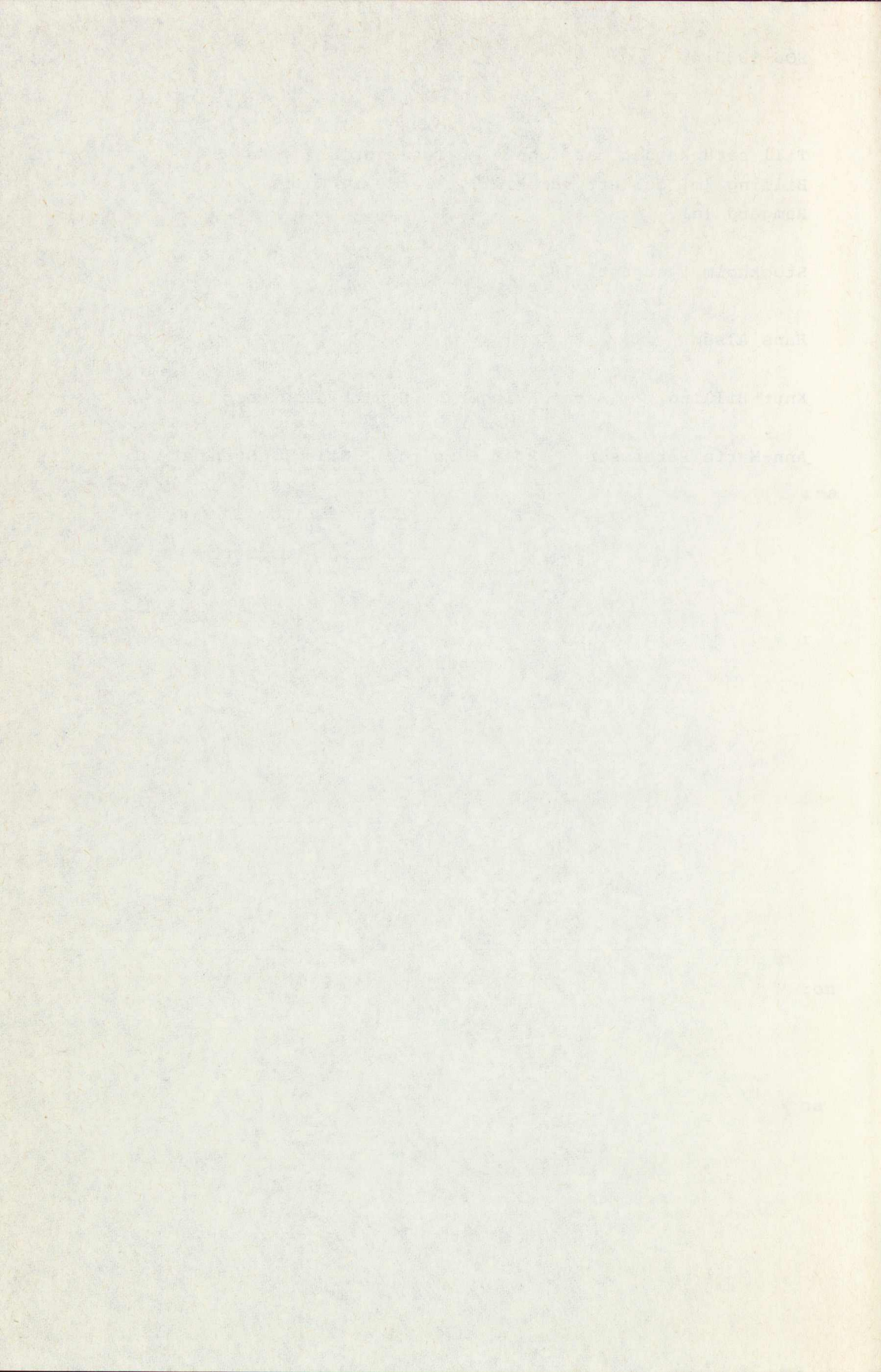
Hans Alsén

Knut Billing Bernt Ekinge Judith Jäderberg

Ann-Marie Petersson Rolf Rämgård Nils T. Svensson

/ Rolf Lindell

Sivar Nordström

INNEHÅLL	Sid.
SAMMANFATTNING	11
1. UTREDNINGENS BAKGRUND OCH SYFTE	21
1.1 Kort historik	22
1.2 Tidigare utredningsverksamhet	24
1.3 Direktiv	27
1.4 Definitioner	29
1.5 Arbetets inriktning	31
1.6 Arbetets uppläggning	32
2. FRITIDSSEKTORN I SAMHÄLLSEKONOMIN	35
2.1 Inledning	35
2.2 Internationell turism i ett svenskt perspektiv	36
2.2.1 Expansiv sektor med västeuropeisk dominans	36
2.2.2 Sverige i ett västeuropeiskt perspektiv	37
2.2.3 Sveriges turistnetto	38
2.3 Förutsättningarna för utveckling av fritidssektorn	39
2.4 Fritidskonsumtion	42
2.4.1 Hushållens fritidsbudget	42
2.4.2 Fritidsbudgeten i ett längre perspektiv	44
2.4.3 Fritidskonsumtionens sammansättning	45
2.4.4 Utgifter för utrikes resor	47
2.4.5 Utgifter för inrikes resor	48
2.4.6 Utgifter för fritidsutrustning	51
2.4.7 Utgifter för underhållning, rekreation, kultur m.m.	53
2.4.8 Utgifter för korttidsboende	55
2.5 Fritidssektorns kapacitetsutnyttjande	56
2.5.1 Allmänt	56
2.5.2 SJs kapacitetsutnyttjande	59
2.5.3 Kapacitetsutnyttjandet av stugbyar	60
2.5.4 Utnyttjandet av fritidshusen	61
2.5.5 Turisthotellens kapacitetsutnyttjande	64
2.5.6 Vandrarhemmens kapacitetsutnyttjande	66
2.6 Sysselsättningen inom fritidssektorn	67
2.7 Turistnäringens lönsamhet	70

3.	FRITIDENS VILLKOR	73
3.1	Inledning	73
3.2	Fritidens användning	74
3.2.1	Det statistiska materialet	74
3.2.2	Tidsanvändningen	
3.3	Våra fritidsvanor och önskemål	77
3.3.1	Fritidsvanor	77
3.3.2	Fritidsönskemål	77
3.4	Fritidsutbudet	78
3.4.1	Inledning	78
3.4.2	Anläggningar och lokaler	79
3.4.3	Anläggningar för fritidsboende	80
3.4.4	Utbudet av friluftaktiviteter	81
3.4.5	Tillgång på natur	83
3.5	Är fritiden jämlik?	84
4.	HINDER FÖR FRITIDENS ANVÄNDNING	91
4.1	Samhällets rekreationspolitiska mål	91
4.2	Om förutsättningar, behov och önskemål	92
4.2.1	Materiella förutsättningar för fritidskonsumtion	92
4.2.2	Utbudets sammansättning	93
4.2.3	Behov och önskemål	95
4.3	Hinder för fritidens utnyttjande	96
4.3.1	Allmänt	96
4.3.2	Hinder för enskilda och grupper	99
4.4	Vissa förhållanden med särskild betydelse för undanröjande av hinder	105
4.4.1	Mark- och planfrågor	105
4.4.2	Transporter	107
4.4.3	Information, utbildning, fostran	107
4.5	Kommentar	108
5.	ÖVERVÄGANDEN	111
5.1	Utgångspunkter	111
5.2	Åtgärder för vissa grupper	117
5.2.1	Barnfamiljer	118
5.2.2	Handikappade	121
5.2.3	Låglönegrupper	122
5.2.4	Vissa insatser av betydelse för flera grupper	123
5.3	Åtgärder rörande konsument- resp. producentinriktat stöd vad gäller semesterresor	126

5.3.1	Konsumentinriktat stöd	126
5.3.2	Producentinriktat stöd	128
5.3.3	En aktiv samhällelig förmedlings- verksamhet	129
5.4	Åtgärder med anknytning till sam- hällets långsiktiga planering m.m.	130
5.4.1	Mark- och planfrågor	130
5.4.2	Data och forskning	133
5.5	Diskussion om resurser och organi- sation	134
5.5.1	Resurser	134
5.5.2	Organisationen på myndighetsnivå	138
5.6	Finansiering av framförda förslag	139
RESERVATION		141
SÄRSKILT YTTRANDE		147
<u>Bilaga 1</u>	LITTERATURREFERENSER	149

SAMMANFATTNING

Fritidspolitikerna har blivit ett viktigt instrument i välfärdspolitikerna. Turist- och rekreationspolitiska utredningen, TUREK, har på regeringens uppdrag analyserat hur människor idag använder sin fritid, vilka hinder som finns och vad som kan göras för att undanröja dessa hinder.

I direktiven (Dir. 1983:18) framhålls att TUREK i huvudsak skall inrikta arbetet på den s.k. hinderproblematiken. Härtill skall TUREK belysa rekreations- och turistsektornas samhällsekonomiska betydelse.

Den ansträngda ekonomiska situationen gör det naturligt för TUREK att koncentrera intresset till aktiviteter som inte fordrar stora resurser för att kunna utövas. I praktiken har huvudvikten lagts vid friluftsbaserade aktiviteter utförda nära bostadsorten (närrekreation) eller i samband med turistresa (fjärrekreation).

En stor och över tiden växande andel av de ekonomiska resurserna används för fritidsaktiviteter. Över en femtedel av de svenska hushållens konsumtion kan sättas i samband med inköp av varor och tjänster inom fritidssektorn och över 10 procent av landets samlade produktionskapacitet är hänförlig till hushållens fritidsaktiviteter. Sektorn svarar för nära 10 procent av den totala sysselsättningen.

Kapitel 1
Utredningens
bakgrund och
syfte

Kapitel 2
Fritidssektorn
i samhällseko-
nomin

Fritid representerar en stor och snabbt växande samhällssektor i vårt land, liksom i alla utvecklade industrinationer.

Sedan mitten av 1960-talet har den internationella marknaden för turism expanderat med i genomsnitt sex procent per år, dvs. något snabbare än världsmarknaden för industriprodukter. Flera faktorer talar för en fortsatt expansion av internationell turism.

Trots att Sverige är ett av de länder som har störst antal semesterresor är de svenska hushållens konsumtionsbenägenhet för internationell turism inte speciellt hög. Flera samband talar för att de svenska hushållens efterfrågan på internationell turism kan öka i ett långsiktigt perspektiv.

Hushållens fritidsaktiviteter bestäms väsentligen av tre överordnade budgetvillkor eller restriktioner: konsumtionsbudgeten, tillgången på fritid och transportkapacitet. Reskostnad i form av tid och utgifter är ofta en dominerande kostnad för olika fritidsaktiviteter.

Det finns en relativ likformighet i hushållens prioritering av fritidsaktiviteter. Huvuddelen av hushållen fördelar drygt 20 procent av hushållsbudgeten för inköp av varor och tjänster för fritidsaktiviteter. I absoluta tal är dock konsumtionsförutsättningarna olika.

Sveriges resurser för fritidsaktiviteter har ett lågt kapacitetsutnyttjande. Inom flertalet områden är det lägre än 50 procent.

Olika regioners villkor för turism bestäms till stor del av naturgivna eller skapade resurser i form av kulturella miljöer och infrastruktur. Att förändra Sveriges villkor i ett internationellt perspektiv kan bara genomföras på lång sikt.

I ett internationellt ekonomiskt perspektiv är Sveriges komparativa fördelar för turism små. Små komparativa fördelar för turism och samtidigt hög produktivitet inom ekonomin som helhet medför att Sveriges negativa turistnetto till stor del är strukturellt betingat. För att varaktigt vända turistnettot erfordras en kraftig ökning av marknadsandelen utomlands.

I landsomfattande fritidsvaneundersökningar liksom i olika geografiskt avgränsade undersökningar har man sökt kartlägga människors fritidsönskemål.

Kapitel 3
Fritidens
villkor

- * De flesta människor, ca 80 procent, är nöjda med sin fritid.
- * Fritidens relativa betydelse för den allmänna tillfredsställelsen med livet är stor.
- * Ca 80 procent vill helt eller delvis ta ut en eventuell välståndsökning i form av ökad fritid.

Staten har svarat för stora insatser när det gäller införskaffande och säkerställande av mark för naturvård och friluftsliv. Kommunerna har avsatt ökande resurser till markinköp och anläggningar av skilda slag. Kommunernas kostnader för fritidsverksamheten (exkl. kultur) uppgick år 1961 till ca 100 miljoner kronor. År 1981 var motsvarande kostnader ca 4,5 miljarder kronor.

Trots dessa stora satsningar kan man konstatera att jämlikhet inte har uppnåtts. Utnyttjandet hos den

vuxna befolkningen är starkt snedfördelat - en liten grupp svarar för huvuddelen av allt utnyttjande. Hög utbildning, höga inkomster, könstillhörighet och ålder (särskilt yngre män) samvarierar med ett högt utnyttjande.

Kapitel 4 Hinder för fritidens användning

Ett framträdande drag i hinderanalysen är förekomsten av psykologiska eller sociala hinder. Att inte kunna "ta sig för", "ta sig tid", att inte "ha någon att göra sällskap med", att inte "veta vart man vänder sig" osv. är väl så hindrande som att inte ha råd och möjlighet att hyra en stuga eller ett hotellrum. Detta betyder inte att de materiella faktorerna är ointressanta utan snarare att de icke-materiella hindrens betydelse hittills har undervärderats.

Barnfamiljernas ekonomiska och tidsmässiga resurser för turism och friluftsliv är jämfört med andra grupper oacceptabelt små. Härtill kommer klara belägg för en påtaglig brist på jämställdhet till kvinnornas nackdel.

Bland de handikappade är en majoritet nöjda med sin fritid. De som tillhör gruppen hindrade handikappade är äldre, har allvarliga rörelsehinder, oftare tungt kroppsarbete, lägre utbildning och mindre resurser i form av bil, båt, fritidshus och föreningsanknytning.

Låginkomsttagare åker i mindre utsträckning på semester än de som har högre inkomster. Samma sak gäller innehav av fritidshus och fritidsbåt.

I syfte att undanröja hinder är det viktigt att beakta frågor som rör säkerställande av mark för friluftsliv, kollektiva transporter och resekostnader samt möjligheterna att med information nå de grupper som bäst behöver den.

De mål som anges i 1975 års rekreationspolitiska beslut har inte uppfyllts i alla delar. Särskilt missgynnade grupper är barnfamiljer (särskilt kvinnorna), handikappade och låglönegrupper.

Betr. utgångspunkterna, avsnitt 5.1:Kapitel 5
Överväganden

Friluftslivet skapar förutsättningar för en aktiv och meningsfull fritid och kräver förhållandevis små resurser av samhälle och utövare. Någon form av friluftsliv kan utövas av alla och friluftslivet bör därför stimuleras av samhället. Samhället måste på alla nivåer i sin allmänna planeringsverksamhet skapa handlingsberedskap för att möta en ökande fritidskonsumtion i skilda former.

Jämlikhetsaspekterna måste mer målmedvetet vägas in i samhällets åtaganden inom turism och friluftsliv.

Beträffande satsningar på fritidsaktiviteter av skilda slag bör insatserna i ökad utsträckning inriktas mot aktiviteter med lågt anläggningsberoende och låga kostnader per aktivitetstillfälle.

Vad gäller utbudets omfattning totalt sett har aktiviteter i samband med turism och friluftsliv en påtaglig bredd.

Överdrivet kommersiella inslag i fritidsutbudet bör mötas i skolundervisningen samt genom konsumentupplysning via bl.a. tester, bytesdagar samt genom samägande eller samutnyttjande.

Åtgärder för vissa grupper, avsnitt 5.2:

Barnfamiljer, handikappade och låglönegrupper är de grupper som behöver uppmärksammas särskilt när det gäller att skapa likvärdiga förutsättningar för fritidens användning.

Med anledning av den allmänna debatten om sex timmars arbetsdag anser vi att en minskning av den dagliga arbetstiden skulle ge stora positiva familje- och fritidspolitiska effekter.

I syfte att öka jämställdheten mellan kvinnor och män även under fritiden, behövs bl.a. praktisk försöksverksamhet. En viktig insats är att stödja fritidsaktiviteter för flickor.

Organisationer som särskilt arbetar med att aktivera barn och ungdom inom skilda friluftslivsaktiviteter bör tilldelas särskilda projektmedel för sådan verksamhet.

Det friluftsansknutna föreningsväsendet bör i högre utsträckning än idag engageras i skolans inre arbete.

Om det skulle bli fråga om ett extra barnbidrag bör det utbetalas i juni månad, vilket skulle underlätta för många barnfamiljer att planera och förverkliga sina semesterönskemål.

Kommuner och andra samhällsorgan som driver stugbyar eller disponerar uthyrningsstugor m.m. bör pröva olika vägar att underlätta för barnfamiljer att hyra en stuga under semestern.

De kollektiva trafikföretagen bör vidareutveckla sina rabattsystem i syfte att främja barnfamiljernas rese-möjligheter.

Anläggningar för turism och friluftsliv bör i större utsträckning än idag göras tillgängliga för handikappade såsom rörelsehindrade, synskadade och allergiker.

Handikappvänliga promenadstigar bör regelmässigt planeras och anläggas nära bostadsområdena.

I syfte att göra det enkelt och billigt för konsumenten att turista bör turistnäringen och transportföretagen vidareutveckla redan påbörjade åtaganden mot en mer flexibel prissättning, kombinerad med ett ökat utnyttjande av kortsystem.

Statligt stöd bör kunna utgå till organisationer för projekt som syftar till att informera om alternativ och stimulera människor som annars aldrig kommer iväg på semester till att göra det.

Möjligheterna till semesterspridning bör tillvaratas i högre utsträckning än vad som f.n. sker.

Större vikt bör läggas vid naturinriktade inslag redan i förskolan för att ge barn elementär kunskap om och känsla för naturen och vårt beroende av den.

En särskild experimentinriktad studie bör göras i syfte att utveckla metoder som kan bidra till bättre information och motivation hos de grupper som är särskilt viktiga att nå.

Betr. organisationernas resp, samhällets ansvar för anläggningar och aktiviteter är vår principiella inställning att en ökad föreningsmedverkan vad gäller olika verksamheter är angelägen.

Åtgärder rörande konsument- resp. producentinriktat stöd vad gäller semesterresor, avsnitt 5.3:

Det är i dagens ekonomiska läge svårt att tänka sig omfattande dyra system för semestersubventioner. Ett system med riktat konsumentstöd innehåller i ett längre perspektiv fördelar och man bör fortsätta undersöka sådana system.

En målmedveten satsning på en långtgående samordning av trafik och taxor kan ge konsumenten fördelar samt på sikt ge transportproducenterna ökat underlag.

En fortsatt utformning av en flexibel prissättning kan vara ett sätt att få en bättre täckning av fasta kostnader och därmed vara företagsekonomiskt motiverad.

Turistbranschen och näringslivets organisationer bör möjliggöra en riktad utbildning av turistföretagare i företagsledning, ekonomi och administration.

I syfte att skapa positiva effekter för såväl konsumenter som producenter föreslås som försöksverksamhet en aktiv samhällelig förmedlingsverksamhet av stugor och bäddar, där de mest behövande och minst resursstarka särskilt uppmärksammas.

Åtgärder med anknytning till samhällets långsiktiga planeringsverksamhet, avsnitt 5.4:

Kommunerna bör i sin planering beakta olika gruppers behov av friluftsliv både vid byggandet av nya områden och vid förnyelse av äldre områden.

I den fysiska planeringen bör avsättas mark- och vattenområden för bl.a. motion, strövande i skog och mark, enklare fritidshus, koloniträdgårdar och odlingslotter.

För att få socialt väl fungerande bostadsområden med rekreationsmöjligheter i tätorternas närhet bör friluftslivets markbehov jämföras med andra viktiga samhällssektorer.

Den kollektiva transportförsörjningen bör ingå som ett element redan när områden för turism och friluftsliv planeras.

Betr. forskningen inom sektorn turism och friluftsliv framhålls betydelsen av forskning kring villkoren för de grupper som är hindrade när det gäller fritidens användning.

Diskussion av resurser och organisation, avsnitt 5.5:

Sektorn turism och friluftsliv har förhållandevis få direkta styrmedel.

Det är angeläget att utveckla en ökad sektorsamverkan mellan sektorn turism och friluftsliv och andra närliggande sektorer. En beredning för turism och friluftsliv inom regeringskansliet bör inom ramen för sådan sektorsamverkan svara för erforderliga prioriteringar, främst i samband med budgetarbetet.

Det måste också skapas en klarare organisation på den statliga myndighetsnivån.

Finansiering av utredningens förslag, avsnitt 5.6:

Utredningens förslag bedöms i huvudsak kunna finansieras inom ramen för ordinarie budgetramar. Det förutsätter dock att en ökad sektorsamverkan kommer till stånd. Mot bakgrund av sektorns stora betydelse i välfärdspolitiken, sysselsättningspolitiken och samhällsekonomin är det dock angeläget att, då samhällsekonomin medger det, nya resurser ställs till turism- och friluftslivssektorns förfogande.

1. UTREDNINGENS BAKGRUND OCH SYFTE

Den svenska välfärdspolitiken inriktades från början av naturliga skäl på en förbättring av de arbetsvillkor och materiella villkor som gällde för eftersatta grupper. Arbete, bostad och utbildning fördes fram som självklara rättigheter. Sedan kampen för minskad arbetstid successivt gav resultat och sedan de materiella villkoren för breda grupper har förbättrats har ett allt större intresse knutits till frågan om hur fritidens innehåll ser ut för olika grupper. Fritidspolitiken har därmed blivit ett viktigt inslag i välfärdspolitiken.

Turist- och rekreationspolitiska utredningen, TUREK, har på regeringens uppdrag analyserat hur människor idag använder sin fritid, vilka hinder för turism och friluftsliv som finns och vad som kan göras för att undanröja dessa hinder.

Vi har i detta arbete således inte behandlat hela det fritidspolitiska området, utan begränsar oss till vad som inryms i begreppen turism och friluftsliv enligt de definitioner som redovisas i avsnitt 1.4.

I direktiven framhålls bl.a. att TUREKs arbete samt rekreationsberedningens redovisning och genomgång av arbetet i de primära rekreationsområdena tillsammans med redan befintligt material skapar förutsättningar för regeringen att göra en samlad rekreationspolitisk bedömning.

1.1 Kort historik

Det har inte alltid varit självklart att ha tid för eget bruk vid sidan av arbete och vila. För att få perspektiv på våra fritidsförutsättningar i dag kan framhållas att den första egentliga begränsningen av arbetstiden, som endast avsåg minderåriga, tillkom för c:a 100 år sedan (1881). Barn i åldrarna 12 och 13 år fick inte arbeta mer än sex timmar per dag inom industrin. Barn mellan 14 och 18 år fick inte arbeta mer än 10 timmar.

När arbetstiden år 1918 minskades till 48 timmar per vecka, var det fortfarande arbetstidens längd som var det primära. Först på 1930-talet kunde en reformverksamhet som berörde fritidens innehåll startas. År 1938 beslutades om lagstadgad rätt till två veckors semester.

Förutsättningarna för fritidens användning har sedan dess förändrats snabbt. Inkomstutvecklingen förbättrades under efterkrigstiden, arbetstiden nedbringades målmedvetet genom fackliga ansträngningar och politiska beslut till 40 timmars arbetsvecka (1973) och antalet semesterveckor är nu fem (1978).

Svenska Turistföreningen (STF) och Skid- och Friluftsförbundet har sedan slutet av 1800-talet verkat för turism och friluftsliv. Vid den tiden hade endast en begränsad del av befolkningen råd, tid eller intresse för det. Den ökade fritiden gav till resultat ett ökat engagemang hos flera folkrörelser och organisationer. När tvåveckorssemestern var aktuell tog Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) initiativ till en analys av hur en bra folksemester skulle se ut. Tillsammans med den kooperativa konsumentrörelsen, hyresgäst- och fackföreningsrörelsen och STF bildades RESO.

När väl tvåveckorssemestern var införd tog LO initiativ till en utredning med ABF, KF, HSB, RLF (numera Lantbrukarnas Riksförbund, LRF) och RESO om åtgärder för att åstadkomma billiga och goda semester mål.

Under 1940-talets krigsår avbröts planeringen. Först under 1950-talet sköt utvecklingen på fritids- och semesterområdet fart.

Kommunerna har under efterkrigstiden gjort allt större insatser för att ge invånarna möjlighet att utnyttja den ökade fritiden. Det gäller såväl inom kultursektorn som inom friluftslivets område. En mycket stark ökning av kommunernas aktiviteter inom fritidssektorn ägde framför allt rum under 1960- och 1970-talen.

Statens insatser för bl.a. inköp av mark för naturvård och friluftsliv har varit stora. Någon särskild lagstiftning på friluftslivets område finns emellertid inte. I stället har bestämmelser om friluftslivet tagits in i naturvårdslagen. Dessa bestämmelser syftar till att förbättra förutsättningarna för friluftslivet, exempelvis i form av reservat, strandskydd, tillgänglighet etc. Genom beslut av riksdagen har vidare fastlagts riktlinjer för hushållning med mark och vatten inom ramen för den fysiska riksplaneringen.

Organisatoriskt och administrativt har i dag flera statliga organ viktiga arbetsuppgifter som rör turism och friluftsliv. Här kan främst nämnas naturvårdsverket, rekreationsberedningen och Sveriges turistråd. För en utförlig redovisning av berörda centrala organs verksamhet hänvisas till TUREKS första delbetänkande (SOU 1981:28) Turism och fri-

luftsliv. Det centrala myndighetsansvaret.

1.2 Tidigare utredningsverksamhet

Turist- och rekreationsfrågorna har utretts i flera omgångar. Bland statliga utredningar med nära anknytning till turism och friluftsliv märks bl. a. följande:

1937 års fritidsutredning lade i betänkandet (SOU 1940:12) Inrättande av fritidsreservat bl. a. fram förslag om en fond för främjande av friluftslivet, förvaltd av Statens friluftsnämnd.

1962 års fritidsutredning lämnade i tre betänkanden (SOU 1964:47, 1965:19 och 1966:3) förslag rörande friluftslivets planering och utveckling m.m. I proposition 59:1967 behandlas utredningens förslag beträffande anläggningar för rörligt friluftsliv, stöd till ideella föreningar och organisatoriska åtgärder för statens insatser på friluftslivets område.

Idrottsutredningen redovisade i sitt betänkande (SOU 1969:29) Idrott åt alla en bred syn på idrotten. Idrott definierades som människornas alla fysiska aktiviteter för att nå ett visst resultat, få motion eller en fysiskt aktiv rekreation. Idrott och friluftsliv ses som en odelbar helhet. På grundval av utredningens förslag beslöts i enlighet med prop. 79:1970 att det statliga stödet till idrotten, som tidigare redovisats under sex olika huvudtitlar i staten, skulle sammanföras till ett reservationsanslag med anslagsposterna organisationsstöd och anläggningsstöd. Riksidrottsförbundet (RF) anförtroddes uppgiften att handha de förvaltningsuppgifter som sammanhänger med organisationsstödet.

1969 års turistkommitté föreslog i betänkandet (SOU 1973:52) Turism och rekreation i Sverige, att större sammanhängande områden - s.k. primära rekreationsområden - skulle avsättas och planeras för turismens och rekreationens behov. Kommittén föreslog också att Sveriges turistråd skulle inrättas samt att en särskild beredning för samordning av statligt stöd till utbyggnad av anläggningar för rekreativlivet skulle bildas. Genom 1975 års riksdagsbeslut (prop. 1975:46) förverkligades dessa förslag.

Fritidsbåtutredningen redogjorde i betänkandet (SOU 1974:95) Båtliv bl. a. för båtlivets utveckling och olika problem i samband därmed, liksom omfattningen av statligt stöd till bl.a. båthamnar. Utredningen föreslog bland annat registrering och avgiftsbeläggning av vissa slag av fritidsbåtar. En statlig nämnd för båtliv - båtnämnden - föreslogs inrättas. Statsmakterna har ännu inte tagit ställning till utredningens förslag i dessa delar.

Rekreationsberedningen redovisade i en rapport (Ds Jo 1978:2) Statliga insatser för turism och rekreation de erfarenheter man fått sedan 1975 års rekreativpolitiska beslut. Regeringen gav därefter rekreativberedningen uppdraget att utarbeta råd och vägledning för arbetet med utvecklingsprogram för de primära rekreativområdena.

1973 års fiskevattenutredning har i betänkandet (SOU 1973:75) Fiska på fritid redogjort för fritidsfiskets omfattning och betydelse. Ca 1,9 miljoner människor fiskar någon gång på sin fritid. Antalet fiskedagar uppgår totalt till 25 miljoner. Fritidsfiskefrågorna kan delas in i tre delområden, nämligen fiskevård, äganderättsfrågor samt själva fisket med de sociala värden som är förknippade med detta.

Riksdagens beslut (prop. 1980/81:153, JoU 1980/81:29, rskr 1980/81:374) om åtgärder för att främja fritidsfisket m.m. innebar bl. a. vissa ökade stödåtgärder för fritidsfisket, framför allt stöd för bildande av fiskevårdsområden.

Turist- och rekreationspolitiska utredningen, TUREK, redovisar i betänkandet (SOU 1981:28) Turism och friluftsliv. Det centrala myndighetsansvaret, uppgifter om anslagsfördelning och organisation. Utredningen redovisar utan eget ställningstagande två alternativ till central myndighetsorganisation. Alternativ 1 innebär att turism och friluftsliv ses som ett sammanhängande ansvars- och arbetsområde. En ny central myndighet med främjande och samordnande uppgifter inrättas genom omgruppering av befintliga enheter. Alternativ 2 innebär en inplacering av olika verksamheter i ett befintligt organ (naturvårdsverket). Alternativet bygger på en renodling mellan uppgifter som rör turism resp. friluftsliv. Statsmakterna har i avvaktan på underlag för en samlad rekreationspolitisk bedömning inte tagit ställning till TUREKs redovisning.

Fritidsboendekommittén föreslår i sitt betänkande (SOU 1982:23) Fritidsboende att samhället främst bör satsa på billigt fritidsboende nära tätorterna. Det statliga stödet till vandrarhem, stugbyar m.m. bör höjas, liksom det skattefria beloppet på intäkter för uthyrning av eget fritidshus. Ett nytt statligt stöd till anläggningar för turism och friluftsliv föreslås uppgå till 100 milj. kr. per år. Det skall kunna användas till enkla fritidsbostäder för korttidsuthyrning, handikappanpassning, teknisk försörjning, fritidsaktiviteter, markförvärv samt till förberedande projektering.

Rekreationsberedningen redovisar i betänkandet (SOU 1983:43) Områden för turism och rekreation aktuella uppgifter om turismens omfattning och utvecklingen i landets primära rekreationsområden. Vidare redovisar beredningen i betänkandet sin syn på hur samhällsorgan, turistnäring samt fackliga och ideella organisationer skall agera i fortsättningen för en samordnad utveckling i de primära rekreationsområdena.

1.3 Direktiv

I TUREKs direktiv (Dir. 1983:18) framhåller departementschefen bl.a. följande:

"Det är nödvändigt att TUREKs arbete påskyndas och i huvudsak inriktas på den s.k. hinderproblematiken. Som framgår av motion 1977/78:1518, vilken antogs av riksdagen (KrU 1978/79:15, rskr 48), hindras många människor av olika skäl från att utnyttja fritiden. Kommittén bör med utgångspunkt i motionen kartlägga dessa hinder samt föreslå olika åtgärder för att undanröja dem. Härtill skall TUREK belysa rekreations- och turistsektorns samhällsekonomiska betydelse.

Kommittén skall följa direktiven (Dir. 1980:20) till samtliga kommittéer om finansiering av förslag till nya utgifter m.m.

De frågor angående närrekreation, turisttransporter och turismens utvecklingsmöjligheter som TUREK enligt sina direktiv har att utreda bör behandlas av rekreationsberedningen.

Tillsammans med redan befintligt material skapar den av mig här förordade arbetsordningen förutsättningar för att det under hösten 1983 skall föreligga ett erforderligt utredningsunderlag för en samlad rekreationspolitisk bedömning.

Vad jag nu anfört innebär att TUREK bör befrias från de övriga arbetsuppgifter som utredningen har tilldelats genom tidigare meddelade direktiv. Med hänsyn till den avgränsning av utredningens arbetsuppgifter som nu har angetts skall utredningsarbetet slutredovisas före den 1 september 1983."

I motion 1977/78:1518, som TUREKs arbete enligt direktiven skall ta sin utgångspunkt i, framhålls bl.a. följande:

"Utredningen bör kartlägga orsakerna till att vissa människor hindras från att utnyttja den fritid de har rätt till. Omfattningen av dessa hinder bör redovisas. Därvid skall särskild vikt läggas vid förekomsten av ekonomiska faktorer. Det är angeläget att utredningen också klarlägger huruvida långa arbetsresor och otillräcklig samhällservice, bl.a. i fråga om barnomsorg och handikappservice, påverkar den enskildes möjlighet att utnyttja sin fritid.

Det är vidare angeläget att utredningen genomför en inventering av de önskemål som idag finns när det gäller utnyttjandet av fritiden. Detta kartläggningsarbete är av generell natur. Utredningen bör överväga vilka åtgärder inom skilda områden är nödvändiga för att undanröja de hinder som finns för människornas möjlighet att utnyttja sin fritid.

Folkrörelsernas roll i arbetet på en rikare fritid bör noga uppmärksammas av utredningen. Utgångspunkten bör vara att det i första hand är samhällets uppgift att ställa anläggningar och resurser till förfogande, medan folkrörelserna har till uppgift att fylla verksamheten med innehåll.

Därutöver bör utredningen inrikta sitt arbete på friluft- och rekreationsområdet. Utredningen bör behandla behovet av rekreation såväl efter den dagliga arbetstidens slut som i samband med helger och längre sammanhängande

semesterperioder. Utredningen måste därvid uppmärksamma olika samhällsgruppers skilda förutsättningar. Det gäller t.ex. låginkomsttagare, barnfamiljer, pensionärer och handikappade. Utredningen bör i det sammanhanget ange vilken inriktning och omfattning utbudet av rekreationsaktiviteter bör ha för att verklig valfrihet skall uppnås för envar att utnyttja såväl den dagliga som den längre fritiden till meningsfylld rekreation. Bl.a. måste behovet av erforderliga anläggningar anges liksom kostnaderna för genomförandet av förslagen.

Det kommersiella inslaget i fritidsutbudet bör ägnas särskild uppmärksamhet. Utredningen bör klarlägga hur det kommersiella utbudet påverkar de enskilda människornas möjlighet att utöva skilda fritidsaktiviteter."

I enlighet med Dir. 1980:20 till samtliga kommittéer rörande finansiering av förslag till nya utgifter m.m., skall en generell utgångspunkt för arbetet vara att de förslag som läggs fram skall kunna genomföras inom ramen för oförändrade resurser inom det område som förslagen avser.

1.4 Definitioner

Vi har valt att definiera vissa centrala begrepp på följande sätt.

Fritid: Den tid då en person är fri att göra vad han/hon själv väljer. Medan arbete (här jämställs förvärvs- och hushållsarbete) och sömn har nödvändighetsprägel har fritiden frivillighetsprägel. Fritid kan delas in i vardagsfritid, helg/veckofritid och semester/årsfritid.

Rekreation: Aktiviteter som genom fysisk, psykisk och social stimulans upplevs positivt av individen. Rekreation kan erhållas genom fritidsaktiviteter,

men också genom vila och sömn (rekreation betyder återskapande). Många aktiviteter har samband med turism och friluftsliv, medan andra helt saknar sådant samband.

Turism: Vistelse för rekreation på annan ort än bostadsorten. Vistelsen förutsätter minst en övernattning. För vår del sätter vi i praktiken likhetstecken mellan turism och fjärrekreation.

Friluftsliv: Motionsinriktade och naturbaserade aktiviteter. Friluftsliv utövas i hög grad som närrekreation, men är samtidigt en viktig beståndsdel i turism.

Vi vill i detta sammanhang kommentera några beröringspunkter mellan friluftsliv och idrott resp. friluftsliv och naturvård.

Vi menar att man inte självklart kan sätta likhetstecken mellan idrott och friluftsliv: Idrotten är av naturliga skäl tävlingsinriktad, vilket inte ett renodlat friluftsliv är. Det som förenar idrott och friluftsliv är motionsaktiviteter av skilda slag.

Vad gäller beröringspunkterna mellan friluftsliv och naturvård menar vi att natur i vid mening är en grundläggande förutsättning för utövande av friluftsliv. Det är trots det inte självklart att inbegripa friluftslivet i naturvården, eftersom friluftslivet i varierande grad är av exploaterande karaktär och naturvården har sina viktigaste beröringspunkter med bevarandeintressen och miljövård i vidare mening.

I avsnitt 5.5 diskuteras vissa organisatoriska frågor som har samband med de synsätt som vi här redovisat.

Inledningsvis har vi framhållit att vi inte behandlar hela det fritidspolitiska området. Det betyder att viktiga aktiviteter inom bl a kultursektorn inte behandlas. Inte heller behandlar vi idrotten i detta sammanhang. Vi vill emellertid framhålla att turismen sedan länge har starka beröringspunkter med dessa sektorer genom de kulturella resp. idrottsliga arrangemang som anordnas på många turistorter.

1.5 Arbetets inriktning

Mot bakgrund av direktiv, kunskapssammanställningar och analyser vad gäller hinder m.m. har arbetet efter hand främst inriktats mot att diskutera och föreslå åtgärder för enkla och meningsfulla aktiviteter, i princip tillgängliga för alla. Med meningsfulla aktiviteter menar vi alla som upplevs positivt av individen och som inte motverkar vedertagna samhällsmål.

Fritidsforskningen har påvisat att en aktiv fritid är värdefullare än en passiv (att skapa något själv är bättre än att enbart konsumera fritidsutbud) och en utvecklande fritid är bättre än rent tidsfördriv. Med detta menar vi inte att fritidsaktiviteter som är passiva eller av tidsfördrivskaraktär är dåliga. En rimlig slutsats kan däremot vara att samhällets åtgärder bör syfta till att skapa goda förutsättningar för aktiva och utvecklande fritidsaktiviteter, eftersom sådana aktiviteter svarar mot flera av de behov som människan idag har svårt att tillfredsställa, exempelvis när det gäller att skapa, prestera, lära, känna ansvar och solidaritet, att bli uppskattad m.m.

Den ansträngda ekonomiska situation som i dag råder för både samhällsinstanser och privatpersoner gör det naturligt att koncentrera intresset till akti-

viteter som inte fordrar stora resurser för att kunna utövas. I praktiken har vi lagt huvudvikten vid friluftsbaserade aktiviteter utförda nära bostadsorten (närrekreation) eller i samband med turistresa (turism, fjärrekreation).

Även när det gäller turismen är det främst de enkla, relativt sett billiga formerna, som vi vill uppmärksamma. Det kan i detta sammanhang påpekas att rekreationsberedningen i sin ovan nämnda rapport (SOU 1983:43) Områden för turism och rekreation till regeringen gjort en bred redovisning av turistiska förhållanden och förutsättningar i landets olika primära rekreatiomsområden.

Vi vill i detta sammanhang stryka under att det inte har ingått i vårt uppdrag att lösa alla de särskilda problem som hänger samman med den "ofrivilliga fritid" som t.ex. uppkommer i samband med arbetslöshet. Dessa problem måste lösas inom ramen för samhällets arbetsmarknads- och socialpolitiska åtaganden.

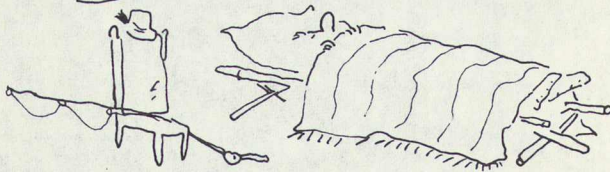
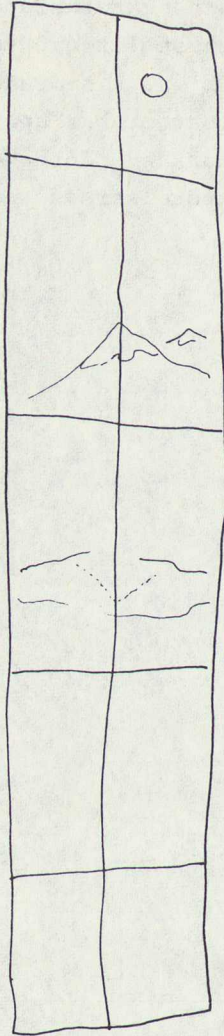
1.6 Arbetets uppläggning

Kommittén fick sin nuvarande sammansättning och sina nu gällande direktiv i februari 1983. Betänkandet skall enligt direktiven överlämnas senast den 1 september 1983. Denna snäva tidsram har gjort det nödvändigt att i hög utsträckning bygga på analyser och kunskapssammanställningar av befintligt material. De många tidigare redovisade utredningarna har också möjliggjort detta.

I något fall har vi genom anlitanade av fristående expertis medverkat till att nya data tagits fram. Det gäller främst betr. framställningen rörande fritidssektorns betydelse i samhällsekonomin (kap. 2)

respektive hinder för fritidens användning (kap. 4).

Vidare har från utredningen och sekretariatet fristående personer välvilligt ställt upp som informella referenspersoner, bl.a. i samband med arbetsseminarier. Sådana seminarièr har anordnats för diskussioner om hinder, markanvändning och fysisk planering samt om folkrörelsernas roll i turism och friluftsliv.

2. FRITIDSSEKTORN I SAMHÄLLSEKONOMIN

Uppgifterna i föreliggande kapitel härrör från en studie rörande konsumtion och resursanvändning inom fritidssektorn som TUREK låtit göra (1).¹⁾

2.1 Inledning

Hög ekonomisk tillväxt, ett effektivt näringsliv samt en framgångsrik välfärdspolitik med ökande levnadsstandard och en fortsatt utjämning av inkomstfördelningen är utmärkande drag i den svenska samhällsutvecklingen sedan andra världskriget. Utöver en väsentligt ökad levnadsstandard har också arbetstidsförkortningen med betald semester, tillsammans med förbättrade pensionsvillkor, skapat bättre fritidsförutsättningar.

Syftet med detta kapitel är att med hjälp av tillgänglig ekonomisk statistik beskriva några trender i fritidssektorns utveckling sedan andra världskriget och att belysa fritidssektorns samhällsekonomiska betydelse. Kapitlet skildrar fritidssektorn sedd i makroperspektiv med grova genomsnittssiffror.

Utöver en kort beskrivning av den internationella turismens utveckling i ett svenskt perspektiv, behandlas fritidskonsumtionen, fritidssektorns resursanvändning och kapacitetsutnyttjande samt dess betydelse för sysselsättningen.

¹⁾ I det följande hänvisas på detta sätt till litteraturreferenser, bilaga 1.

2.2 Internationell turism i ett svenskt perspektiv

2.2.1 Expansiv sektor med västeuropeisk dominans

Internationell turism är ett expansivt område med en snabb tillväxt. Sedan mitten av 1960-talet har den internationella marknaden för turism expanderat i en takt motsvarande drygt sex procent per år. Tillväxten under de senaste åren av 1970-talet och 1980 låg dock betydligt under den långsiktiga trenden, men de senaste två åren har expansionen återhämtats.

Tillväxten av internationell turism kan jämföras med utvecklingen av andra stora världsmarknader. Under den senaste tjugoförperioden har världsmarknaden för industriprodukter ökat med i genomsnitt c:a fem procent per år. Världsmarknaden för turism har således haft en något snabbare expansion. Det finns vidare flera faktorer som talar för en fortsatt expansion av internationell turism. I stora delar av transport- och kommunikationssystemen finns det t.ex. ledig kapacitet och trängseleffekterna i de mest attraktiva regionerna för internationell turism är begränsade till ett fåtal områden under korta högsäsonger.

Västeuropa dominerar på flera sätt den internationella turismen. Omkring två tredjedelar av de internationella inkomsterna av turism avser Västeuropa. Men Västeuropa står inte bara för den dominerande marknadsandelen. Huvuddelen av den internationella efterfrågan på turism kan härledas till befolkningen i de västeuropeiska industrinationerna. Nära 80 procent av efterfrågan på turism inom Västeuropa genereras inom området. Mellan åren 1965 och 1980 har enligt OECD- och ITA-statistik 1) Västeuropas dominans i efterfrågan på internationell turism ökat från 53 till 66 procent.

1).

ITA = International Tourist Association

2.2.2 Sverige i ett västeuropeiskt perspektiv

Sverige är som på flertalet andra stora världsmarknader en liten och öppen ekonomi för turism. När det gäller utbudet av turisttjänster betyder det att pris och kvalitet avgörs på en internationell marknad där det svenska utbudet väger lätt. Svensk turism måste således i stor utsträckning anpassas till villkoren på den internationella marknaden. Sveriges potentiella utbud är inte så omfattande eller unikt att det kan påverka den internationella marknadens utveckling.

Under de senaste åren har utbudet av svensk turism motsvarat i genomsnitt ungefär 1,5 procent av det internationella utbudet. Det är en liten marknadsandel. Däremot motsvarar de svenska hushållens inköp av internationella turisttjänster drygt tre procent av världsmarknaden. Räknat i grova tal köper Sverige således ungefär dubbelt så mycket på den internationella turistmarknaden som vi säljer. Totalt sett representerar Sverige dock en mycket liten del av den västeuropeiska turistmarknaden.

En jämförelse med övriga västeuropeiska länders internationella inkomster av turism (i procent av bruttonationalprodukten, BNP) visar att Sveriges förmåga att sälja och producera efterfrågade turisttjänster är dålig. Sveriges andel var år 1980 0,8 procent jämfört med exempelvis Österrikes 8,9, Schweiz 4,0 och Danmarks 2,0 procent.

Av Sveriges samlade export utgör (1981) internationella turisttjänster i Sverige 2,5 procent. Genomsnittet för Västeuropa ligger på drygt 5,0 procent. I Österrike motsvarar turistinkomsterna ca 17 procent av exportinkomsterna.

Ser man i stället på Sveriges efterfrågan på internationell turism blir bilden en annan. Om vi räknar konsumtionen av internationella turisttjänster i procent av privat konsumtion utgjorde år 1980 Sveriges andel 3,5 procent jämfört med ett västeuropeiskt genomsnitt på 2,9, Österrike 7,4 och Spanien 0,8 procent.

2.2.3 Sveriges turistnetto

Internationell turism påverkar Sveriges betalningsbalans på ett negativt sätt. Utflödet av resevaluta, som 1982 uppgick till nära 12 miljarder kronor, är ungefär dubbelt så stort som inflödet. De internationella villkoren för turism är i huvudsak naturgivna eller på annat sätt gåvor av det förgångna i form av kulturella miljöer och andra trögföränderliga miljö samband. Det gäller också transport- och kommunikationssystemen, som har stor betydelse för turistutbudets tillgänglighet. De komparativa fördelarna för turism är svåra att påverka och förändringar tar lång tid.

Medan förutsättningarna för turism beror på natur- och årstidsbundna miljö samband beror efterfrågan framför allt på inkomstnivån. Det medför att regioner och länder som har stora relativa inkomstövertag men små eller inga förutsättningar för turism får stora och strukturellt betingade negativa turistnetton. Under perioder med snabb produktivitets- och inkomstutveckling tenderar också turistnettot för denna typ av regioner att försämrats. Den internationella efterfrågan ligger under sådana perioder kvar på låg nivå, medan befolkningens ökade inkomster i dessa regioner leder till en snabb ökning av dess internationella efterfrågan. Under perioden 1962 - 1972 försämrades således Sveriges turistnetto med i

genomsnitt 15 procent per år och den internationella efterfrågan på svenska turisttjänster utvecklades svagt under samma period.

Under perioder med en svag produktivitetsutveckling förbättras däremot turistnettots utveckling. Dels avtar styrkan i hushållens efterfrågan på internationell turism och därmed utflödet i resevaluta, dels medför en svag produktivitetsutveckling ofta en försvagning av landets valuta med en åtföljande tillväxt i inflödet av resevaluta. Dessa samband illustreras med att Sveriges turistnetto under perioden 1975-1981 enbart försämrades med i genomsnitt 3 procent per år. Åren 1982 och 1983 förefaller enligt preliminär statistik från Riksbanken försämringen i turistnettot ha avtagit ytterligare.

Sverige har ett ogynnsamt turistnetto genom att vi köper dubbelt så mycket som vi säljer. Trots detta kan man inte hävda att de svenska hushållen har en extremt hög konsumtionsbenägenhet för internationell turism. På längre sikt är en ökning av konsumtionsbenägenheten sannolik, varför det svenska turistnettot varaktigt kan förbättras enbart genom kraftigt ökade marknadsandelar för Sverige.

2.3 Förutsättningarna för utveckling av fritidssektorn

Fritidssektorn är en förhållandevis modern välfärdsföreteelse som utvecklats under efterkrigstiden.

Arbetstiden omfattade fram till 1950-talet 48 timmar och sex dagar per vecka och semestern två veckor per år. Både de disponibla inkomsterna och den lediga tiden verkade som snäva restriktioner för fritidsaktiviteter av olika slag. Dessutom var biltätheten låg och reskostnaderna höga.

Fritidssektorn har utvecklats främst beroende på en snabb produktivitetstillväxt. Resultatet av en kraftigt ökad produktionsförmåga per arbetstimma har fördelats i form av kortare arbetstid och ökad inkomst. Samtidigt har kapaciteten för lokala, regionala och internationella persontransporter mångfaldigats sedan 1950-talets början. Härmed har hushållens tillgång på fritid, inkomster och transportkapacitet förändrats på ett dramatiskt sätt sedan 1950-talets början. Det belyses i följande tabell, 2.1.

Tabell 2.1

Fritidens budgetrestriktioner (1980 års priser)

	1950	1980
Arbetstid/vecka	48 timmar	40 timmar
Arbetsdagar/vecka	6 dagar	5 dagar
Semester/år	2 veckor	5 veckor

Privat konsumtion/inv	16 000 kr	32 000 kr
Utgiftsandel för fritidsvaror och tjänster	10 procent	22 procent

Inrikes fritidsresor/inv	100 mil	500 mil
Antal utrikes resor/inv	1 resa	5 resor

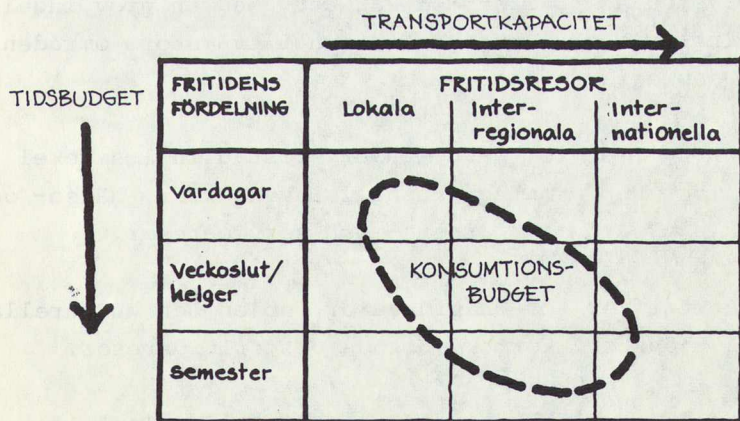
Fritidshus/1 000 inv	20	80

Hushållens privata konsumtionsbudget har ökat med 100 procent. Samtidigt har andelen utgifter i samband med fritiden ökat från c:a 10 procent av den privata konsumtionen år 1950 till över 20 procent år 1980. I reala termer har således hushållens ekonomiska budget i samband med fritiden ökat c:a fyra

gångar. Samtidigt har tidsbudgeten för fritid ökat med nära 50 procent. Därtill har hushållens transportkapacitet och geografiska rörlighet utvecklats speciellt snabbt. Sedan början av 1950-talet har enligt transportrådets statistik fritidsresandet ökat femfald. Sambanden mellan ökad geografisk rörlighet och förändrad tidsanvändning är speciellt betydelsefulla. Det kan på ett schematiskt sätt illustreras genom att dela in fritidsresorna i lokala, interregionala och internationella resor samtidigt som fritidens fördelning på vardagar, helger och semester-tid beaktas. (Se fig. 2.1)

Fig. 2.1

Sambanden mellan konsumtionsbudget, tidsbudget och transportkapacitet

Före 1950-talet var fritidsvanorna huvudsakligen koncentrerade till lokala resor i samband med helger och veckoslut. Utvecklingen under 1950- och första delen av 1960-talet innebar en snabb förskjutning mot interregionala semesterresor och ett första genombrott för internationella. Sedan mitten av 1960-talet har detta mönster förstärkts,

Mot denna bakgrund kan man något förenklat säga att hushållens konsumtionsbudget avgör fritidens utbredning i tid och rum. Samtidigt bestämmer transportkapaciteten dess geografiska rörlighet och tidsbudgeten dess vardags-, vecko- och semesterrytm.

2.4 Fritidskonsumtionen

2.4.1 Hushållens fritidsbudget

Fritidsutgifterna berör en stor och sammansatt del av hushållens totala konsumtionsbudget.

Hushållens utgifter för fritidsaktiviteter kan preciseras på flera olika sätt. Med en grov indelning av hushållens konsumtion i två stora områden kan man särskilja:

- Utgifter för mat, kläder, bostad inklusive el och uppvärmning, hushållsinventarier, hälso- och sjukvård samt arbets- och serviceresor.
- Utgifter för fritidsvaror, nöjen och kulturella tjänster, korttidsboende och fritidsresor,

Med denna indelning omfattar "fritidsdelen" i början av 1980-talet drygt en femtedel av normalhushållets totala konsumtionsutgifter.

Utgifternas fördelning inom fritidsbudgeten varierar beroende på hushållens sammansättning, utbildning, konsumtionsvanor och inkomststandard. Fritidsbudgetens användning varierar också beroende på utbudets sammansättning, dess åtkomlighet, modeväxlingar och trender.

Relativt sett är andelen utgifter för fritidsaktiviteter ungefär densamma i olika grupper av de svenska hushållen. Det framgår av tabell 2.2, där hushållen grupperats och rangordnats efter fritidsbudgetens andel av de totala konsumtionsutgifterna.

Tabell 2.2

Fritidsbudgetens betydelse i olika hushållsgrupper 1978 (SCB:s hushållsbudgetundersökning)

Hushålls-/inkomstgrupp	Fritidsbudget i procent av total konsumtionsbudget	Andel av samtliga hushåll (%)
Ensamstående män yngre än 67 år	33	11
Ensamstående kvinnor yngre än 67 år	26	10

Tjänstemän	24	24
Samboende utan barn	23	17
Arbetare	22	36
Samboende med barn	22	24
Företagare	22	4
Pensionärer	21	22
Ensamstående med barn	20	4
Jordbrukare	17	2

Samtliga hushåll	22	

Ensamstående män och kvinnor yngre än 67 år fördelar jämfört med övriga grupper en extremt stor del av sina utgifter till fritidsändamål. Den relativa skillnaden mellan övriga grupper är liten. Detta betyder naturligtvis inte att de tillgängliga resurserna i absoluta tal är lika i de olika grupperna, men relativt sett finns en påtaglig likformighet i fritidsbudgetens betydelse för olika hushållsgrupper.

2.4.2 Fritidsbudgeten i ett längre perspektiv

I hushållens långsiktiga utgiftsförändringar kan man bl a se en långsam tillväxt i utgifterna för matvaror och en snabb tillväxt i konsumtionen av varor och tjänster i samband med fritidsaktiviteter. Mellan båda dessa extremer återfinns tillväxten för bostad, el och uppvärmning. Det framgår av tabell 2.3 som sammanfattar utvecklingen sedan senare delen av 1950-talet enligt SCB:s hushållsbudgetundersökningar 1958, 1969 och 1978 samt nationalräkenskapernas konsumtionsstatistik.

Tabell 2.3

Utvecklingen av privat konsumtion. Fasta priser

Konsumtions- område	Utgiftsandel (%)		Tillväxt 1963 -1981 (procent per år)
	1958	1978	
Varor och tjänster för fritidsändamål inkl resor	14	22	4
Bostad inklusive el och uppvärm- ning	15	19	3
Matvaror	33	22	1,5
Summa	62	63	—

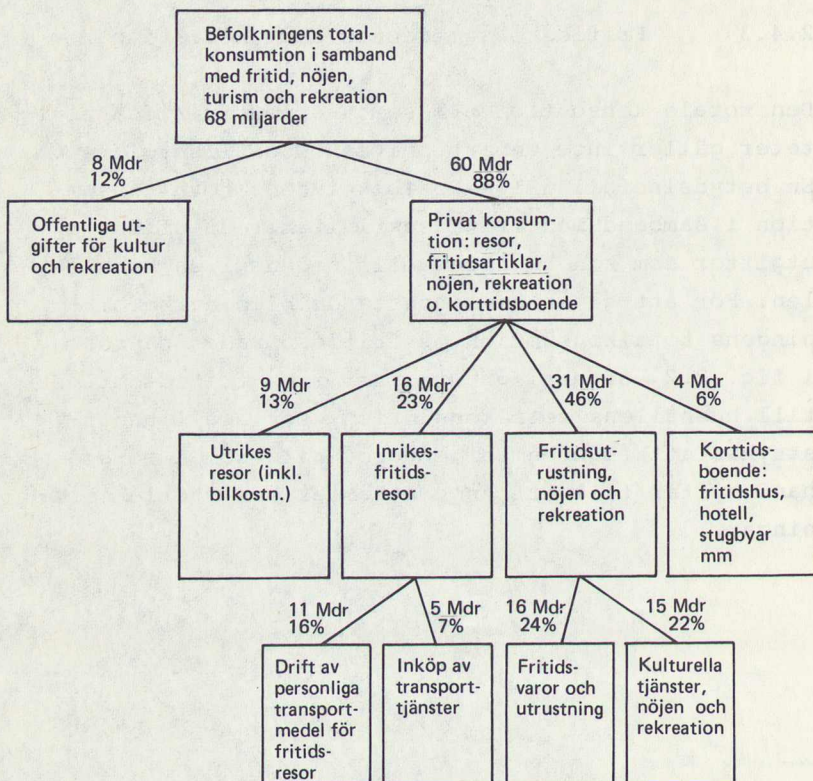
Utvecklingen har således inneburit en omfördelning mellan olika budgetområden. Hushållen har successivt kunnat frigöra en större andel av sina inkomster (brutto) för konsumtion av matvaror till ökad bostadsstandard och fritidskonsumtion. Samtidigt har den totala konsumtionsbudgeten vuxit under perioden.

2.4.3 Fritidskonsumtionens sammansättning

Den totala konsumtionen i samband med fritidsaktiviteter gäller inte enbart privata hushållsutgifter. En betydelsefull del av befolkningens totalkonsumtion i samband med fritidsaktiviteter är offentliga utgifter som kan hänföras till de enskilda hushållen. För att ge en sammanfattande bild av befolkningens totalkonsumtion på fritidsområdet hänförs i fig. 2.2 offentliga utgifter inom fritidsområdet till hushållens totalkonsumtion. Det skall understrykas att figuren ger en grov bild som i första hand syftar till att ange strömmar och storleksordningar.

Fig. 2.2

Befolkningens totalkonsumtion inom fritidsområdet
(1981 års priser)

2.4.4 Utgifter för utrikes resor

Utgifterna för utrikes resor är en av de poster som under efterkrigstiden har ökat mest i hushållens privata konsumtion. Sedan senare delen av 1950-talet har andelen hushållsutgifter för utrikes resor för alla typer av hushåll ökat sjufalt.

Utvecklingen under 1960-talet innebar ett genombrott. Då ökade hushållens utgiftsandel för utrikes resor från 1/2 till cirka 2 procent. Tillväxten fortsatte i ett lägre tempo under 1970-talet. Under den senaste tioårsperioden har hushållens konsumtion av utrikes resor ökat nära 50 procent snabbare än den totala privata konsumtionen.

Utvecklingen har också medfört en utjämning mellan olika inkomstgruppers internationella resvanor. Under 1950-talet dominerades utrikesresorna markant av tjänstemän i privat och offentlig verksamhet. Under 1960- och 1970-talen har variationerna mellan olika hushållsgruppers utgiftsandel för utrikes resor reducerats.

Den snabba utvecklingen och utjämningen beror på att utgifterna för utrikes resor är känsliga för inkomstförändringar. En tioprocentig förändring av hushållens konsumtionsbudget leder till mellan 15 och 17 procents förändring av utgifterna för utrikes resor. Även sambandet mellan utbildning och utrikes resor är starkt. Vidare är utrikesresandet i åldersgruppen 20-30 år stort. I ett längre tidsperspektiv med en återhämtning vad gäller inkomststandard och fortsatt satsning på utbildning och språkkunskaper är det mycket möjligt att utgifterna för utrikes resor kommer att fortsätta att öka.

2.4.5 Utgifter för inrikes resor

Sedan senare delen av 1950-talet har hushållens utgiftsandel för inrikes resor ökat med drygt 30 procent. Denna utveckling inrymmer emellertid två olika förlopp. Hushållens utgiftsandel för inköp av transporttjänster visar nämligen en långsiktigt fallande trend, medan andelen för drift av personliga transportmedel har stigit snabbt.

Utgifterna för inköp av transporttjänster inkluderar lokala resor, som utgör knappt 30 procent av de totala utgifterna för inköpta transporttjänster. Denna andel är långsiktigt tämligen stabil. I tabell 2.3 sammanfattas utvecklingen av utgiftsandelen för inköpta tjänster vad gäller inrikes resor. Tabellen visar att andelen halverats under den senaste tjugoförårsperioden.

Tabell 2.3

Utgiftsandel för inrikes resor. Inköpta tjänster. Procent.

Kategori	1958	1969	1978
Jordbrukare	1,6	1,3	0,5
Övriga företagare	2,2	1,2	0,9
Arbetare	2,7	1,5	1,0
Tjänstemän	3,0	2,0	1,4
Pensionärer	2,6	2,4	2,0
Samtliga hushåll	2,6	1,8	1,3

Till hushållens inköp av transporttjänster kommer utgifterna för drift av personliga transportmedel.

Under tjuugoårsperioden 1958-1978 ökade hushållens utgiftsandel för personbilsanvändning från knappt 4,5 till drygt 8 procentenheter.

Enligt SCBs senaste resvaneundersökning som också avser 1978, utgör fritidsresorna knappt hälften (49 procent) av den totala personbilsanvändningen. Det betyder att hushållens utgiftsandel för bilanvändning i samband med fritidsresor var ca 4 procent i slutet av 1970-talet. Med samma antagande för senare delen av 1950-talet skulle motsvarande andel då vara drygt 2 procent. I tabell 2.4 sammanfattas utvecklingen av hushållens utgiftsandel för drift av personliga transportmedel. I slutet av 1970-talet har skillnaderna mellan olika grupper blivit små med undantag för pensionärerna. De små skillnaderna sammanhänger med att en mycket stor del av hushållen har tillgång till bil - 75 procent av hushållen har tillgång till bil enligt SCBs resvaneundersökningar.

Tabell 2.4

Utgiftsandel för drift av transportmedel. Procent

Kategori	1958	1969	1978
Jordbrukare	5,8	6,9	9,1
Övriga företagare	5,5	7,2	8,3
Arbetare	4,8	8,3	9,1
Tjänstemän	4,3	7,3	8,2
Pensionärer	1,9	2,8	5,2
Samtliga hushåll	4,4	6,6	8,1

Lägger man samman utgiftsandelen för inköpta transporttjänster med bilanvändning i samband med fritidsresor uppgår hushållens totala budget för inrikes resor till över 5 procent av de totala konsumtionsutgifterna i slutet av 1970-talet.

Liksom när det gäller utrikes resor är sambandet mellan inkomst och inrikes interregionala fritidsresor starkt.

Persontransportarbetet har ökat från ca 250 mil per invånare år 1950 till över 1 000 mil år 1980. Drygt hälften, d v s minst 500 mil per invånare 1980, av det samlade persontransportarbetet avser fritidsresor. Av dessa utgör drygt 300 mil lokala fritidsresor (kortare än 10 mil) och 200 mil interregionala fritidsresor. Det lokala fritidsresandet är koncentrerat till vardagar, helger och veckoslut medan det interregionala är koncentrerat till semesterid. Tabell 2.5 sammanfattar i grova drag fritidsresandets fördelning.

Tabell 2.5

Fritidsresornas fördelning 1980. Procent transportarbete

Fritidens fördelning	Fritidsresor	
	Lokala	Interregionala
Vardagar	32	2
Veckoslut/helger	25	13
Semester	6	22

2.4.6 Utgifter för fritidsutrustning

En betydelsefull del av hushållens fritidsbudget används för fritidsutrustning. Sedan senare delen av 1950-talet har utgiftsandelen för fritidsutrustning ökat från 4 procent till 6 procent i början av 1980-talet.

Utgifterna för fritidsutrustning inkluderar såväl större och varaktiga varor som mindre artiklar i samband med speciella fritidsaktiviteter som t.ex. idrott, fiske, camping m.m.

Tabell 2.6 sammanfattar fördelningen av utgifter för inköp av olika slag av fritidsutrustning.

Tabell 2.6

Hushållens inköp av fritidsutrustning 1980 enligt hushållsundersökningar och nationalräkenskaper.

Typ av fritidsutrustning	
Radio, TV, musikanläggningar, grammofonskivor, kassetter m m samt reparationer därav	24 %
Cyklar, motorcyklar, mopeder, husvagnar, båtar, båtmotorer, båtplats, tillbehör, drivmedel och försäkringar	23 %
Div. fritidsartiklar som sportutrustning, hobbyartiklar, kikare, kameror, musikinstrument, sällskapsdjur	53 %
Totala utgifter för fritidsutrustning	100 %

Hushållens utgifter för fritidsutrustning är inkomstkänsliga. En tioprocentig förändring av hushållens konsumtionsbudget leder till en förändring av inköpen av fritidsutrustning med cirka 15 procent. Det betyder att utgifterna för fritidsutrustning är lika känsliga för inkomstförändringar som utrikesresandet.

Tabell 2.7 sammanfattar utvecklingen av utgifterna för fritidsutrustning i olika grupper av hushåll. Strukturen påminner om den som gäller för utrikes resor med en hög utgiftsandel för ensamstående utan barn och låga utgiftsandelar för pensionärer.

Tabell 2.7

Utgiftsandel för fritidsutrustning. Procent

Hushållsgrupp	1958	1969	1978
Ensamstående utan barn	2,4	5,3	6,3
Samboende utan barn	4,1	4,0	5,4
Samboende med barn	3,9	5,5	6,6
Ensamstående med barn	2,6	6,3	5,0
Pensionärer	4,5	3,9	4,0
Samtliga hushåll	3,8	4,8	5,7

Utgiftsandelarna för olika yrkeskategorier framgår av tabell 2.8.

Tabell 2.8

Utgiftsandel för fritidsutrustning. Procent

Kategori	1958	1969	1978
Jordbrukare	2,5	3,8	5,2
Övriga företagare	3,6	5,1	6,4
Arbetare	3,9	4,9	5,8
Tjänstemän	3,7	6,0	6,4
Samtliga grupper	3,8	4,8	5,7

2.4.7 Utgifter för underhållning, rekreation, kultur m m

Hushållens utgiftsandel för underhållning, rekreation och kultur utmärks framför allt av en långsiktig stabilitet. Till skillnad från utgiftsandelen för fritidsresor och utrustning har den således inte ökat. Utvecklingen visar i stort sett samma mönster för olika inkomstgrupper. Det framgår av tabell 2.9, som också visar att utgiftsandelen för underhållning, rekreation och kultur uppgick till knappt 5 procent i slutet av 1970-talet. Det finns inget som tyder på att andelen förändrats under senare år.

Tabell 2.9

Utgiftsandelens för underhållning, rekreation och kultur. Procent

Inkomstgrupp	1958	1969	1978
Jordbrukare	4,0	4,5	4,4
Övriga företagare	5,2	4,2	4,1
Arbetare	5,0	4,6	5,6
Tjänstemän	5,2	4,5	5,2
Pensionärer	4,3	4,6	5,3
Samtliga hushåll	4,8	4,6	4,9

Stabiliteten i hushållens utgiftsandel för underhållning, rekreation och kultur är anmärkningsvärd. Den kan förklaras av gruppens heterogena sammansättning. Vissa utgiftsposter i gruppen har en lägre inkomstkänslighet och andra en högre. Samtidigt innebär gruppens sammansättning att utbildningsfaktorer måste beaktas. Underhållning, rekreation och kultur omfattar, med de klassificeringsgrunder som används i konsumtionsstatistiska sammanhang, till nära 50 procent litteratur, tidningar, tidskrifter, studiecirkel, kurser, internat m.m. och denna typ av utgifter utmärks framför allt av en relativt låg känslighet för inkomstförändringar och hög känslighet för utbildningsfaktorer.

Den andra hälften av hela utgiftsområdet för underhållning, rekreation och kultur har i stort sett ett spegelvänt mönster med en hög känslighet för inkomstförändringar och en låg och t.o.m. en negativ inverkan från utbildningsfaktorer. Exempel på det senare

är utgifter för nöjen, lotteri, foto, tips, idrotts-
evenemang och liknande.

2.4.8 Utgifter för korttidsboende

Hushållens kostnader för korttidsboende omfattar två komponenter, nämligen löpande utgifter för utnyttjande av fritidshus samt utgifter för hotell, pensionat, stugbyar, camping m.m. Av de totala kostnaderna för korttidsboende står kostnaderna för utnyttjande av fritidshus för knappt 80 procent.

Hushållens utgifter för utnyttjande av fritidshus motsvarar i början av 1980-talet drygt 1 procent av hushållens samlade konsumtionsutgifter. Variationerna mellan olika hushåll är självfallet stora, vilket bl a framgår av att andelen hushåll med fritidshus har beräknats till 21 procent. Därutöver hyr och lånar nästan 20 procent av hushållen fritidshus.

Sedan senare delen av 1950-talet har andelen utgifter för fritidshus ökat 3,5 gånger. Det antyder att utnyttjandet av fritidshus, på samma sätt som flertalet andra fritidsvaror och tjänster, är mycket inkomstkänsligt. Det är också stora skillnader mellan olika inkomstgrupper. Tabell 2.10 sammanfattar utgiftsandelens utveckling för olika inkomstgrupper.

Tabell 2.10

Utgiftsandelen för utnyttjande av fritidshus.
Procent

Inkomstgrupp	1958	1969	1978	1981
Jordbrukare	0	0	0	
Övriga företagare	0,2	0,4	1,3	
Arbetare	0,3	0,6	0,5	
Tjänstemän	0,4	0,7	0,7	
Pensionärer	0,5	0,4	0,9	
Samtliga hushåll	0,3	0,6	0,8	1,1

Tabellen visar att den snabbaste ökningen ägt rum under 1960-talet. Då ökade utgiftsandelen för alla hushållsgrupper utom för pensionärerna. Ökningen under 1970-talet är betydligt långsammare utom för två grupper - övriga företagare och pensionärer.

Hushållens utgifter för övriga former av korttidsboende i form av hotell, pensionat, vandrarhem, camping m.m. är svåra att bestämma på ett mer precist sätt. Det beror på att kostnaderna ibland redovisas tillsammans med utemåltider. Ser man på hela gruppen, som omfattar restaurangbesök och övriga utemåltider tillsammans med hotell m.m., visar två undersökningar på en hög inkomstkänslighet. Därtill finns det ett starkt beroende av hushållens utbildning, som medför att ökad utbildning förstärker utgiftsandelen. I slutet av 1950-talet motsvarade hushållens utgifter för hotell, pensionat och liknande hälften av de totala utgifterna för korttidsboende. I dag är samma andel en femtedel.

2.5 Fritidssektorns kapacitetsutnyttjande

2.5.1 Allmänt

Det är svårare att belysa resursanvändning och utbud än konsumtion av fritid. Med de avgränsningar som gjorts när det gäller hushållens konsumtion av varor och tjänster för fritidsaktiviteter motsvarar sektorns totalkonsumtion drygt 15 procent av hushållens samlade totalkonsumtion. Den senare utgör i sin tur 72 procent av BNP. Det betyder att fritidsaktiviteternas konsumtion motsvarar 12 procent av landets samlade produktionskapacitet år 1980. Detta kan ses som ett samlat mått på de ekonomiska resurser som på olika sätt binds och sysselsätts i samband med hushållens fritid.

I verkligheten utgörs "fritidssektorns" produktionsapparat av ett svåravgränsat system av byggnader, anläggningar, arbetskraft samt mark och andra naturresurser. På kort sikt bestäms sektorns produktionsförmåga i hög grad av systemens utnyttjande och kapacitet. Med ett lågt kapacitetsutnyttjande och få eller inga flaskhalsar kan aktiviteten snabbt ökas utan större investeringar. Frågan om sektorns kapacitetsutnyttjande är därför avgörande i både ett kort- och långsiktigt perspektiv. På kort sikt därför att det bestämmer möjligheterna att öka aktiviteten och på lång sikt därför att beslut om utbyggnad vanligen måste baseras på kunskaper om kapacitetsbrister.

Med några få undantag kan man konstatera att de resurser som används för fritidsändamål präglas av ett lågt kapacitetsutnyttjande. Det gäller stora delar av de kommunala fritidsanläggningarna, men det gäller också fritidshusen, delar av transportsystemen o. s. v. Det finns också en stor spridning i kapacitetsutnyttjandet för olika slag av anläggningar och system i fritidssektorn. Det illustreras av tabell 2.11. SCB:s inkvarteringsstatistik har utnyttjats när det gäller boendet. Kapacitetsutnyttjandet har beräknats som förhållandet mellan beläggning och disponibel kapacitet.

Tabell 2.11

Genomsnittligt kapacitetsutnyttjande i början av 1980-talet

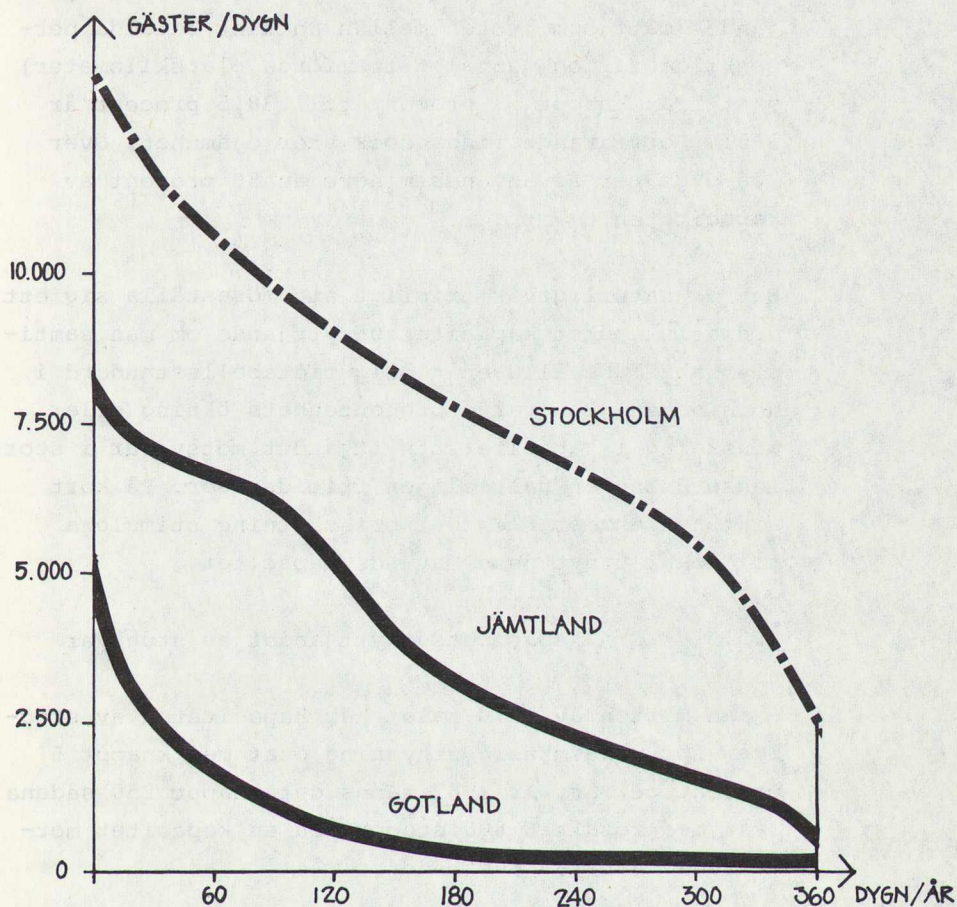
Verksamhet	Genomsnittligt kapacitetsutnyttjande per år
Utrikes charterflyg	95 - 100 procent
Inrikes reguljärflyg	65 procent
Utrikes reguljärflyg	60 - 65 procent
Motorhotell	35 procent
Stadshotell	38 procent

Stugbyar	43 procent
Vandrarhem	38 procent
SJs persontrafik	39 procent
Turisthotell	31 procent
Kommunala fritidsanläggningar	20 - 30 procent
Fritidshus (avser övernattning)	10 - 15 procent

Tabellen visar att en mycket stor del av de resurser som förknippas med fritid har ett kapacitetsutnyttjande under 50 procent. Det innebär som regel att verksamheternas fasta kostnader blir svåra att täcka och att hushållens kostnader för utnyttjande av verksamheterna blir relativt stora.

Kapacitetsutnyttjandet är som regel kraftigt snedfördelat över året, med en kort belastningstopp och låg belastning under resten av året. Det är denna struktur som drar ned det genomsnittliga utnyttjandet. Det framgår tydligt om man exempelvis jämför belastningsfördelningen för den totala bäddkapaciteten i Stockholmsregionen, Jämtland och på Gotland (figur 2.3).

Fig. 2.3: Belastningsfördelning i tre regioner

2.5.2 SJs kapacitetsutnyttjande

SJ står för en betydelsefull del av hushållens fritidsresor, speciellt för dem som inte har tillgång till bil. Därför är utnyttjandet av det svenska järnvägssystemet för fritidsresor av särskilt intresse. Över hälften av järnvägens samlade persontransportarbete är fritidsresor. Därför får också fritidsresorna en stor betydelse för järnvägsnätets kapacitetsutnyttjande.

SJs lågprissatsning och införandet av lågpriskort har medfört en betydelsefull ökning av hushållens fritidsresor. Sedan 1978 har SJs kapacitetsutnyttjande (mätt som kvoten mellan antalet betalda personkilometer och antalet framförda platskilometer) ökat från knappt 34 procent till 38,5 procent år 1981. Fortfarande finns dock stor ojämnhet. Över 200 dygn per år används mindre än 50 procent av kapaciteten.

Det är naturligtvis orimligt att föreställa sig ett dramatiskt ökat kapacitetsutnyttjande om man samtidigt skall behålla en rimlig tidtabellsstandard i hela nätet. Men varje procentenhets ökning eller minskning i kapacitetsutnyttjandet motsvarar i storleksordning en halv miljon fritidsresor. På kort sikt kan en mer flexibel prissättning stimulera till ökat utnyttjande av SJs kapacitet.

2.5.3 Kapacitetsutnyttjandet av stugbyar

Sedan mitten av 1970-talet har kapaciteten av stugbyar för yrkesmässig uthyrning ökat med knappt 5 procent per år. År 1982 fanns det knappt 250 sådana byar med totalt 6 800 stugor och en kapacitet motsvarande nära 30 000 bäddar.

Nära 40 procent av stugkapaciteten är lokaliserad till Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län. Resten är i huvudsak koncentrerad till Värmlands-, Kopparbergs- och Gävleborgsregionen samt Kalmar och Gotlands län. Se tabell 2.12.

Tabell 2.12

Stugbyarnas lokalisering (1982) enligt SCBs inkvarteringsstatistik

Region	Procent av antal
	Bäddar
Norrbottnens, Västerbottnens och Jämtlands län	38,5
Västernorrlands, Värmlands, Kopparbergs och Gävleborgs län	24,5
Kalmar och Gotlands län	16
Övriga län	21
Totalt	100

Utnyttjandet av bäddkapaciteten i dessa stugbyar är mycket ojämnt. Under ca 220 dygn per år utnyttjas mindre än hälften av den disponibla kapaciteten. Toppbelastningen är också kort. Under knappt 60 dygn utnyttjas mer än 75 procent av kapaciteten. Utnyttjandet är starkt bundet till antingen en kort sommarsäsong eller en ännu kortare vintersäsong. Beroende på byarnas lokalisering och allmänna attraktivitet finns det därför en påtaglig regional spridning i utnyttjandet.

2.5.4 Utnyttjandet av fritidshusen

Sedan mitten av 1970-talet har antalet fritidshus ökat med cirka 10 procent och i dag uppgår antalet enskilt ägda fritidshus till drygt 670 000. Därtill kommer knappt 3 000 andelsfritidshus. Fritidshusen är i första hand koncentrerade till Stockholms- och Göteborgsregionerna. Drygt 35 procent av fritidshusen finns i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Hallands och Göteborg- och Bohus län. Resten av fritidshusen är relativt jämnt fördelade

över landet dock med en stark koncentration mot kustnära lägen.

Fritidshus lokaliseras som regel nära bostaden. Nära 75 procent av hushållens fritidshus är belägna mindre än 10 mil från bostaden. Nära två tredjedelar ligger inom 5 miles avstånd. I tabell 2.13 sammanfattas fritidshusens lokalisering.

Tabell 2.13

Avstånd mellan fritidshus och bostad enligt SOU 1982:23 Fritidsboende

Avstånd	Samtliga 1963	Byggda 1970-1977	Samtliga 1977
Kortare än 5 mil	66 %	51 %	63 %
5-10 mil	14	23	16
Längre än 10 mil	20	26	21
Totalt	100	100	100

Hushållen prioriterar således fritidsboende nära bostaden. Ett ur tids- och kostnadssynvinkel lätt-tillgängligare fritidsboende kan förväntas öka utnyttjandet. Generellt sett kan man emellertid notera ett förvånansvärt lågt kapacitetsutnyttjande för fritidshusen. Hälften av hushållen med tillgång till fritidshus utnyttjar dem mindre än 25 dygn under sommarhalvåret. Under vinterhalvåret utnyttjar 90 procent av hushållen fritidshusen mindre än 25 dygn. I tabell 2.14 sammanfattas hushållens utnyttjande av fritidshusen.

Tabell 2.14

Fritidshusens utnyttjande 1980/1981 enligt den s.k. SEVA-studien (rekreationsberedningen och Sveriges turistråd)

Utnyttjande	Procent av hushållen som utnyttjar fritidshuset	
	Sommarhalvåret	Vinterhalvåret
Färre än 6 dygn	25 procent	66 procent
6-15 dygn	13	18
16-25 dygn	12	6
Fler än 25 dygn	50	10
Totalt	100	100

För att precisera fritidshusens totala utnyttjande måste man också beakta att fritidshusen ofta lånas ut till släkt och vänner. Därtill kommer en viss uthyrningsverksamhet. Utlåning och uthyrning av fritidshus kan sammanfattas på följande sätt (tabell 2.15).

Tabell 2.15

Utlåning och uthyrning av fritidshus 1980/1981 (SEVA)

Andel av fritidshusen som	Sommarhalvår	Vinterhalvår
Lånats ut	19 procent	19 procent
Hyrts ut	15	18
Totalt	34	37

Beaktar man såväl fritidshusägarnas utnyttjande som uthyrning och utlåning kan man beräkna att fritidshusen i genomsnitt utnyttjas 35 à 40 dygn per år.

Det motsvarar ett kapacitetsutnyttjande på mellan 10 och 15 procent. Sätter man i stället fritidshusens nyttjande i relation till tre sommarmånader och en vintermånad får man ett genomsnittligt kapacitetsutnyttjande som uppgår till en tredjedel. Fritids- husen har således ett mycket lågt utnyttjande.

2.5.5 Turisthotellens kapacitetsutnyttjande

Turisthotellens kapacitet har jämfört med stugbyar byggts ut i en långsammare takt. Sedan mitten av 1970-talet har turisthotellens kapacitet ökat med två å tre procent per år. För närvarande finns det knappt 560 turisthotell med cirka 17 000 rum och en kapacitet motsvarande 37 000 bäddar.

Jämtlands och Kopparbergs län har speciellt stor kapacitet av turisthotell. Det framgår av tabell 2.16.

Tabell 2.16

Turisthotellens regionala fördelning i början av 1980-talet enligt SCB:s inkvarteringsstatistik

Region	Andel av landets kapacitet
Jämtland	20 procent
Kopparbergs län	15
Kristianstad	6
Göteborgs- och Bohus län	6
Gotland	5
Norrbottnen	5
Kalmar	5
Västerbotten	5
Övriga 16 län	33

Turisthotellen präglas av ett genomsnittligt lågt kapacitetsutnyttjande. Sett över en längre period har turisthotell sämre kapacitetsutnyttjande än andra kommersiella inkvarteringsformer. Under de senare åren kan man också avläsa en svagt negativ trend i turisthotellens utnyttjande. I tabell 2.17 sammanfattas utvecklingen under senare år.

Tabell 2.17

Turisthotellens kapacitetsutnyttjande enligt SCB:s inkvarteringsstatistik

Kapacitetsutnyttjande i % av	1978	1979	1980	1981	1982
Antal rum	45	44	43	43	40
Bäddar	37	36	36	35	32

Turisthotellen har en utpräglad låg och sned beläggning i alla delar av landet. Det är bara under 70 dygn per år som mer än hälften av landets samlade kapacitet av turisthotell utnyttjas. Under halva året används mindre än 40 procent av den disponibla kapaciteten.

Turisthotellen i Jämtland har det bästa kapacitetsutnyttjandet med ett genomsnittligt utnyttjande över året på ca 55 procent. I stora delar av landet har turisthotellen ett genomsnittligt nyttjande under en tredjedel av den disponibla kapaciteten. Under huvuddelen av året finns det således betydande lediga resurser i alla delar av landet.

2.5.6 Vandrarhemmens kapacitetsutnyttjande

Vandrarhemmens kapacitet har byggts ut i relativt snabb takt under den senaste femårsperioden. Bäddkapaciteten har ökat med mer än fem procent per år. För närvarande finns det drygt 220 vandrarhem med en total kapacitet motsvarande cirka 12 000 bäddar. Vandrarhemmen är relativt jämnt fördelade över landet. Det finns således ingen speciell koncentration till någon del av landet.

Vandrarhemmen har också ett lågt kapacitetsutnyttjande och den senaste femårsperioden har inte inneburit någon ökning. Det senaste året - 1982 - uppvisade t.o.m. ett lågt utnyttjande jämfört med den föregående fyraårsperioden. I tabell 2.18 sammanfattas utvecklingen.

Tabell 2.18

Vandrarhemmens kapacitetsutnyttjande enligt SCB:s inkvarteringsstatistik

Kapacitetsutnyttjande av	1978	1979	1980	1981	1982
Antal bäddar	44%	43%	40%	42%	38%

Mer än 50 procent av kapaciteten utnyttjas enbart under ca 45 dygn per år. Under 150 dygn per år används mindre än 30 procent av utbudet.

Vandrarhemmen uppvisar i första hand ett högt utnyttjande i Stockholms- och Göteborgsregionerna samt i Norrbotten där vandrarhemmen under flera år haft ett utnyttjande över 50 procent. I flertalet andra delar av landet ligger som regel nyttjandet under 40 procent.

2.6 Sysseisättningen inom fritidssektorn

Sysseisättningen inom fritidssektorn är svår att precisera på ett konsekvent sätt. I olika utredningar har utvecklats en mängd olika indirekta beräkningsmetoder och uppgifter. Precisionen i dessa är svår att ange. En vanlig återkommande uppskattning är att de sysseisättningsmässiga effekterna av turismen uppgår till ca 100 000 årsarbeten. Detta värde kan jämföras med resultatet av en studie utförd av K-Konsult på uppdrag av Sveriges turistråd, (Turismen i Sverige, ST rapport 1983:2), som anger att 175 000 - 200 000 människor får sin sysseisättning genom turismen. Med utgångspunkt från SCB:s centrala företagsregister har TEMAPLAN AB beräknat antalet helårsanställda inom fritidssektorn till ca 250.000, eller ca 8 procent av den totala sysseisättningen. En vidgning av en statistisk analys till att omfatta hela fritidssektorns sysseisättningskonsekvenser innebär dock en minskad statistisk precision beroende på att flertalet aktiviteter innebär ett samutnyttjande av verksamheter och resurser för andra ändamål. Typexempel är transportsystemet och detaljhandeln. Det är bara ett fåtal verksamhetsområden som är lätt avgränsbara och där mer än hälften av verksamheten direkt kan sättas i samband med fritidskonsumtion.

I tabell 2.19 anges olika näringar (enligt Folk- och Bostadsräkningens indelning) som på ett direkt sätt helt eller delvis berörs av fritidskonsumtion. I uppställningen anges också en uppskattning av hur stor del av respektive sektors sysseisättning som kan sättas i samband med fritidskonsumtion.

Tabell 2.19

Sektor	Andel av sysselsättning i samband med fritidskonsumtion
Livsmedelsdetaljhandel	5 - 10 procent
Tobaks- och tidningshandel	50 - 100
Drivmedelsdetaljhandel	30 - 50
Fritids-, ur- och guldsmedshandel	70 - 90
Radio- och TV-handel	90 - 100
Restaurang och kaféerörelse	70 - 90
Hotell, pensionat och camping	70 - 90
Järnvägstrafik	30 - 50
Buss- och spårvägstrafik	30 - 50
Personbilstrafik	30 - 50
Luftfart	20 - 40
Flyplatstjänster	20 - 40
Resebyrå och annan transportförmedling	40 - 60
Ideella och kulturella organisationer	100
Rekreativ verksamhet och kulturell service	100

Den totala sysselsättningen i ovanstående verksamheter uppgick år 1980 till 340 000 personer, d v s till ca 9 procent av landets samlade sysselsättning. (FoB 80). Tar man hänsyn till den undre gränsen i ovanstående skattningar av hur stor del av sysselsättningen som kan hänföras till fritidssektorn, blir den totala sysselsättningen cirka 170 000 personer.

Den totala sysselsättningen i de verksamheter som helt eller delvis kan anses beröras av fritidsaktiviteter ökade under perioden 1975-1980 med drygt 6 procent. Under samma period ökade landets samlade sysselsättning med knappt 6 procent. De här aktuella delarna av svenskt näringsliv har således expanderat något snabbare än den totala sysselsättningen. I tabell 2.20 har sektorerna rangordnats efter sin totala sysselsättningsutveckling 1975-1980.

Tabell 2.20

Rangordnade näringar efter total sysselsättnings-
utveckling 1975 - 1980

Sektor	Sysselsättningsför- ändring 1975 - 1980
Flygplatstjänster	+ 180 procent
Ideella och kulturella organisationer	+ 43
Rekreationsverksamhet och kulturell service	+ 24
Resebyrå- och annan transportförmedling	+ 22
Buss- och spårvägstrafik	+ 21
Fritidsvarudetaljhandel	+ 9
Total sysselsättningsför- ändring (samtliga näringar)	+ 5,7
Luftfart	+ 5
Hotell, pensionat och camping	+ 3
Livsmedelsdetaljhandel	+ 1
Restaurang och kaféörelse	- 2
Drivmedelsdetaljhandel	- 2
Personbilstransport	- 3
Järnvägstrafik	- 12
Radio- och TV-handel	- 16
Tobaks- och tidningshandel	- 17

Tabellen visar att det finns en stor spridning i sysselsättningsutvecklingen. Den visar också att två stora sektorer som i första hand beror på utvecklingen av fritidssektorn haft en mycket snabb expansion. Rekreationsverksamheten, kulturell service samt ideella och kulturella organisationer omfattar totalt nära 70 000 sysselsatta 1980. Däremot uppvisar flera näringar som är mer beroende av direkta turisttjänster en betydligt långsammare sysselsättningstillväxt.

Variationen i uppgifterna om antalet sysselsatta inom fritidssektorn illustrerar svårigheten att göra exakta bedömningar. Man kan dock konstatera att turistnäringen numera har nått en sådan relativ

position att dess sysselsättning är större än flera enskilda industribranschers, såsom t ex den kemiska industrin, järn- och stålindustrin och flera andra industribranscher. I flera regioner av landet spelar också turistnäringen en större roll för sysselsättningen än jord- och skogsbruket tillsammans. Det gäller t.ex. Jämtland. Turistnäringens regionalpolitiska roll är därför betydelsefull i regioner med hög arbetslöshet och låga alternativvärden för annan sysselsättning. Från och med våren 1979 jämförställs också turistnäringen med andra stödberättigade näringar i regionalpolitiken.

2.7 Turistnäringens lönsamhet

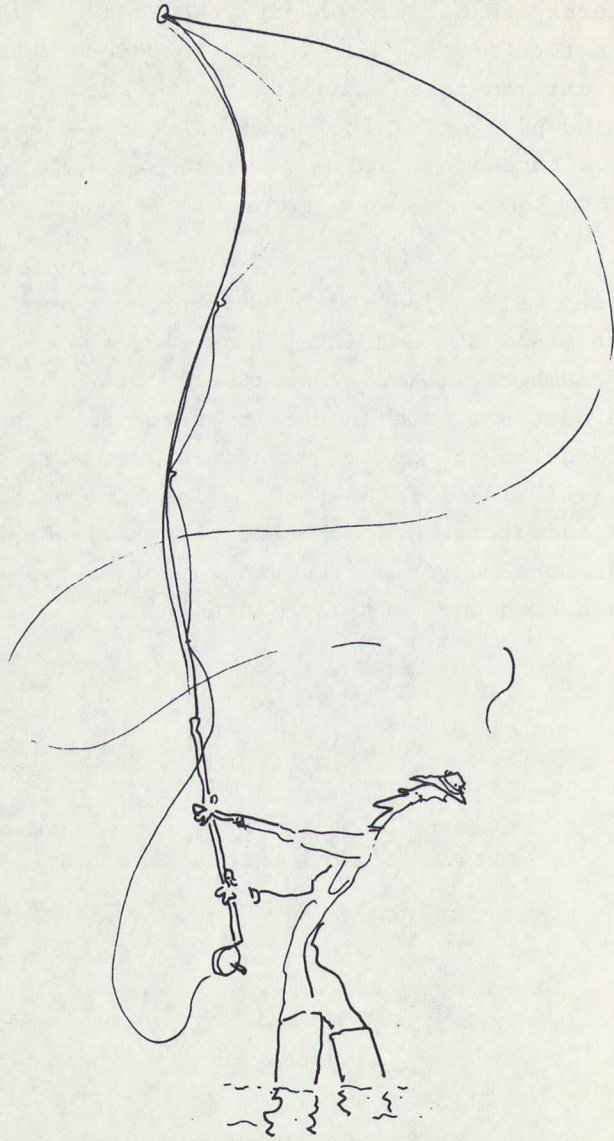
Det finns olika uppfattningar om turistnäringens lönsamhet. Detta beror bl. a. på olika beräkningsmetoder, skilda undersökningsobjekt och vad man jämför med.

I det följande görs därför en översiktlig jämförelse mellan några näringar som brukar sättas i samband med turism resp. viss industri. Underlaget utgörs av SCB:s s.k. Finansstatistik, som bygger på en årlig insamling och bearbetning av företagens årsredovisningsdata. Beroende på att företagen inom turistområdet domineras av mindre och medelstora företag görs jämförelsen med industriföretag med 20-199 sysselsatta. Jämförelsen koncentreras också på avkastningen på eget kapital.

En rangordning av samtliga industriföretag med 20-199 sysselsatta efter avkastning på eget kapital visar att avkastningen är kraftigt snedfördelad. Drygt 20 procent av företagen har negativ avkastning och hälften har mindre än 20 procents avkastning. Det finns alltså en stor spridning i avkastningen beroende på bl. a. företagets produktivitet, tekniska utveckling, marknadsframgångar och liknande.

För turistnäringen känner vi emellertid inte hela lönsamhetsstrukturen på samma sätt. Av SCBs statistik, som representerar ett urval ur de aktuella branscherna, känner vi för närvarande enbart lönsamheten för "median- och kvartilföretagen". Det innebär att man också rangordnat företagen efter avkastning på eget kapital men valt ut tre representativa företag. I stort anses därmed hela strukturen vara känd.

Jämförelsen mellan industriföretagen och turistbranschen visar att det inte finns några generellt sämre lönsamhetsvillkor i de aktuella branscherna. På samma sätt som inom industrin är lönsamheten ojämnt fördelad och det finns ungefär motsvarande andelar av förlustföretag inom turistbranscherna som inom industrin. Hög och tillfredsställande lönsamhet är också ungefär lika vanligt eller ovanligt inom dessa branscher som inom industrin.

3. FRITIDENS VILLKOR

3.1 Inledning

Mätt i ekonomiska termer, i förändringar av arbetstid och transportmöjligheter har fritidsförutsättningarna förbättrats starkt efter andra världskriget. Det framgår av redovisningen i kap. 2.

Alla förändringar i samhällsutvecklingen kan dock inte beskrivas enbart i makroekonomiska genomsnittssiffror. Nationalräkenskaperna redovisar den formella ekonomin. De nyttigheter som skapas genom bl.a. hushållsarbete och ideellt arbete i folkrörelser och föreningsliv åsätts inget värde och bidrar därmed inte till bruttonationalprodukten (BNP). Enligt Ingelstam (2) kan den s.k. informella ekonomin uppskattas till i storleksordningen 30-40% av BNP.

Näringslivets och den offentliga sektorns tillväxt har delvis möjliggjorts av överföringen av arbetsuppgifter från hushållssektorn till industri och samhällsliga institutioner. Denna överföring har bl.a. varit möjlig genom ökad förvärvsfrekvens hos kvinnor. I viss utsträckning har den ökade förvärvsfrekvensen samtidigt inneburit inskränkningar av den fria tiden, d.v.s. den tid som man själv kan bestämma över.

Även urbaniseringen har påverkat möjligheterna att utöva fritidsaktiviteter av skilda slag. Samtidigt har dock nya förutsättningar och ett annorlunda

fritidsutbud kunnat kompensera denna förändring.

Syftet med detta kapitel är att summariskt belysa fritidens villkor till följd av andra förhållanden än de som berörs i kap. 2. En granskning av statistiken över fritidsvanor och önskemål samt över fritidsutbudet ger oss en bakgrund för att diskutera samhällets fritidspolitik och frågan om huruvida fritiden är jämlik eller inte.

3.2 Fritidens användning

3.2.1 Det statistiska materialet

I två landsomfattande studier har Statens naturvårdsverk 1963 och 1973 kartlagt bl.a. den vuxna tätortsbefolkningens fritidsvanor (3). Statistiska centralbyrån, SCB, har också som en del i sitt omfattande arbete att kartlägga svenska folkets levnadsförhållanden redovisat statistik om fritidens användning (4).

Dessutom finns det ett stort antal områdesstudier och studier över delar av fritiden. Kännetecknande för dessa är att de är frekvensstudier, d.v.s. de utgår från frågan "hur ofta utövar du följande fritidsaktivitet?". Dessa studier ger dock små kunskaper om vilka aktiviteter som tidsmässigt dominerar människors fritid. För att kunna beräkna tidsanvändningen måste tidsbudgetstudier utnyttjas. Härvid undersöks hur ett visst antal individer använder sin tid till olika aktiviteter. Flera sådana studier har gjorts såväl internationellt som i Sverige. Någon landsomfattande och heltäckande studie över hur svenska folket utnyttjar sin fritid finns emellertid inte. Uppgifter om tidsanvändningen måste därför i stor utsträckning grundas på skattningar och antaganden.

I en PM från Statskontoret (5) har en projektgrupp framhållit det förvånande i att kunskaperna om fritidens användning är så dåliga med tanke på den stora roll som fritiden spelar för människors välbefinnande. Som en orsak till detta anges avsaknaden av ett centralt statligt organ inom fritidsområdet. En ytterligare orsak är att tillförlitliga studier inte alltid har en jämförbar begreppsapparat.

3.2.2 Tidsanvändningen

För att få en ungefärlig uppfattning om den genomsnittliga tidsanvändningen används här några internationella studier (6,7) som underlag. Den genomsnittliga tidsanvändningen under ett år för människor mellan 15 och 74 år enligt dessa studier framgår av fig. 3.1.

Fig. 3.1

Behov andel	Fysio- logiska 44%		Rekrea- tion 21,5%	Försörjning 32%		Övrigt 2,5%
Aktivitet andel	sömn 33%	pers. tid 11%	fritid 21,5%	egen- arbete 17%	för- värvs- arbete 15%	2,5%

Drygt 20 procent av den totala tiden avsätts till olika fritidsaktiviteter. Bl.a. på grund av oklara gränser mellan olika aktiviteter får denna uppgift ses som en skattning. Vidare inrymmer detta genomsnittsvärde stora variationer för olika grupper, vilket belyses närmare nedan. I stort innebär

resultatet av dessa studier att vi har ca 1 900 timmar för fritid per år fördelade på semesterfritid ca 300 timmar, helgfritid ca 800 timmar och vardagsfritid drygt 800 timmar.

Vardagsfritiden för den vuxna befolkningen kan beräknas till 3,6 timmar per dygn (8). Av denna tid används överslagsmässigt mellan 0,5 - 1,5 timmar på fritidsaktiviteter utanför hemmet (9). Enbart TV-tittandet för åldersgrupper 15-74 år uppgår till ca 1,7 timmar (45 procent) per vardagsdygn. Övriga massmediaaktiviteter svarar för ca 20 procent (10). Den genomsnittliga fördelningen av vardagsfritiden har sammanställts i fig. 3.2. Självfallet är i verkligheten spridningen stor mellan såväl olika människor och grupper som mellan olika dagar. Trots det ger tabellen, utan att hårdras i sina detaljer, en bild av vardagsfritidens användning.

Fig. 3.2

Vardagsfritidens fördelning. Tätortsbor 15-74 år.
Totalt 3,6 timmar/dygn.

Hemma 72,5%			Utanför hemmet 27,5%			
TV 45%	Övrig massmedia 20%	Hobby, umgänge, övr., 7,5%	Friluftsliv 9%	Kultur, nöje 9%	Umgänge, stadspro-menader mm 7%	Idrott 2,5%

Vi tillbringar således ca 3/4 av vår vardagsfritid i hemmet. Av hemmafritiden tar massmediaaktiviteter, främst TV, ca 90 procent av tiden i anspråk.

Uppgifter om helg- och semesterfritidens fördelning på aktiviteter hemma resp. utanför hemmet saknas i stor utsträckning. Även om man kan anta att "uteaktiviteter" förekommer oftare under helg- och semesterfritiden än under vardagsfritiden, kan man ändå konstatera att hemmaaktiviteter av olika slag dominerar vår fritid.

3.3 Våra fritidsvanor och önskemål

3.3.1 Fritidsvanor

Fritiden utanför hemmet är utifrån tillgängligt material svår att tidsmässigt fördela på olika aktivitetsgrupper. Från fritidsvaneundersökningarna vet vi emellertid att de populäraste fritidsaktiviteterna ryms inom grupperna friluftsliv, motionsverksamhet samt kultur och nöjen. Idrott och föreningsliv utövas inte av lika många men utmärks ofta av hög intensitet. Bland övriga fritidsaktiviteter utanför hemmet är bilutflykter, besök på fritidsgård och bingolokal samt umgänge med bekanta aktiviteter som utövas relativt ofta.

3.3.2 Fritidsönskemål

I de landsomfattande fritidsvaneundersökningarna (3), liksom i olika geografiskt avgränsade undersökningar (11) har man sökt kartlägga människors fritidsönskemål. Norling-gruppen vid socialhögskolan i Göteborg har analyserat vilka bakgrundsvariabler som påverkar fritidsbeteendet och vilka motiv som ligger bakom valet av fritidsaktiviteter (8).

Även om undersökningarna måste tolkas med försiktighet kan några slutsatser av allmän karaktär formuleras.

- De flesta människor, ca 80 procent, är nöjda (mycket - ganska nöjda) med sin fritid.
- Fritidens relativa betydelse för den allmänna tillfredsställelsen med livet är stor. Allmänt har fritiden minst lika stor betydelse för tillfredsställelsen som arbete och bostad.
- Fritidens betydelse för den allmänna tillfredsställelsen med livet har ökat medan arbetets betydelse har minskat under 1960- och 1970-talen (här avses de som har ett arbete).
- Cirka 80 procent vill helt eller delvis ta ut en eventuell välståndsökning i form av ökad fritid.

Fritidsvaneundersökningarna har även sökt kartlägga motiven bakom människors val av fritidsaktiviteter (3). Av intervjupersonerna uppgav 94 procent att motivet att komma ut i naturen har mycket stor eller ganska stor betydelse medan 90 procent ansåg att motivet att hålla sig i god fysisk form har mycket stor eller ganska stor betydelse (8).

De här i korthet redovisade undersökningarna kan ge viktig information om vad människor främst önskar sig när det gäller olika fritidsaktiviteter. Det är påfallande ofta tämligen vardagliga aktiviteter utan särskilt stora krav på avancerade anläggningar eller dyrbar utrustning.

3.4 Fritidsutbudet

3.4.1 Inledning

Det av samhälle, föreningsliv och näringsliv arrangerade fritidsutbudet i form av anläggningar och aktiviteter är mycket omfattande. Därtill kommer

de fritidsresurser som tillkommit på enskilt initiativ, exempelvis fritidshus, fritidsbåtar, husvagnar och dylikt. Statistiken när det gäller anläggningar och privata fritidsresurser är väl utvecklad, medan det däremot är svårare att bilda sig en uppfattning om utbudet av fritidsaktiviteter.

3.4.2 Anläggningar och lokaler

Enligt aktuella mätningar motsvarar de lokaler som används i samband med fritid, turism och rekreation mellan 15 och 16 miljoner kvadratmeter. Det motsvarar ca 15 procent av landets samlade lokalbestånd, exklusive industrin. Fritidshusens samlade yta uppgår till drygt 3 miljoner kvadratmeter. Fritidssektorns lokalanvändning sammanfattas i tabell 3.1.

Tabell 3.1

Fritidssektorns lokaler 1981

Typ	Kvadratmeter (miljoner)	Procent
Logilokaler; hotell, restauranger, pensionat etc	4	26
Teater, biografer, konsertlokaler etc	0,5	3
Bad, sport, idrottsanläggningar etc	7	45
Övriga samlingslokaler för fritidsaktiviteter	4	26
Summa	15,5	100
Fritidshus	3	
Totalt	18,5	

Svenska kommunförbundet har inventerat vissa fritidsanläggningar som ägs av kommuner och föreningsliv (13). Tabell 3.2 utgör ett utdrag ur sammanställningen.

Tabell 3.2

Kommun- och föreningsägda anläggningar 1983

Anläggning	Antal
Simbassäng utomhus \geq 25 m bassänglängd	244
Simhall \leq 25 m "	215
Simhall \geq 25 m "	254
Fotbollsplan, gräs, \geq 60 x 100 m	3.390
Fotbollsplan, sand \geq 60 x 100 m	1.415
Friidrottsanläggning med rundbana av stybb	565
Dito med rundbana av syntetbeläggning	81
Tennisbana utomhus	3.086
Idrottshallar	2.931
Ishallar	140
Ishockeybanor, naturis	1.180
" konstis	139

Samhället har avsatt stora resurser på lokaler och anläggningar för skilda fritidsaktiviteter och det allmänna intrycket av tabellerna 3.1 och 3.2 är att tillgången på sådana är god, även om det naturligtvis finns geografiska och verksamhetstypiska variationer.

3.4.3 Anläggningar för fritidsboende

Från en exklusiv fritidsbebyggelse förbehållen de välbärgade i slutet av 1800-talet har utvecklats ett fritidsboende som utgör ett komplement till stads-

boendet. I takt med ökad fritid, större ekonomiska resurser och bättre transportmöjligheter har ett fritidsboende allt längre från tätorterna möjliggjorts. Härtill bidrar också en tilltagande markkonkurrens som gör det svårt att få tag på närbelägna fritidstomter till överkomligt pris` (14).

De enskilt ägda fritidshusen har ökat kraftigt i antal under efterkrigsperioden. Antalet fritidshus var 1957 ca 180.000 medan det 1982 var ca 670.000. Ökningstakten har dock minskat kraftigt från uppemot 30.000 nya hus vissa år under 1960-talet till ca 2 - 3.000 nya hus i mitten på 1970-talet (14).

Fritidsboende sker också i hotell, stugbyar, vandrarhem och stugor i anknytning till lantbruk, på campinganläggningar eller i inköpta eller förhyrda husvagnar. Det finns ca 150.000 husvagnar (14).

3.4.4 Utbudet av friluftaktiviteter

Aktivitetsutbudet genom samhällets och föreningslivets försorg är mycket omfattande. Det gäller såväl kultur, friluftsliv, idrott som övriga fritidsaktiviteter. Vi har därför i en särskild studie (15) granskat friluftslivets aktiviteter och omfattning.

Att belysa friluftslivets omfattning är svårt, dels på grund av avgränsningsproblem och begreppsförvirring, dels på grund av den stora omfattningen av icke-organiserat friluftsliv. Friluftslivets omfattning exemplifieras i det följande.

Skidsport organiseras främst av Svenska Skidförbundet och Korpen. En stor mängd aktiviteter bedrivs på eget initiativ i av kommun, föreningsliv och turistnäring i ordninggjorda spår och backar. Skidor är en av de stora friluftaktiviteterna. När det gäller utförsåkning gör 2 miljoner utövare ca 24 miljoner utförsåkardagar per år. Även längdskidåkning är i storleksordningen 20 miljoner aktivitetstillfällen om tävlingsidrottens aktiviteter medräknas.

Orientering organiseras främst av Svenska Orienteringsförbundet i vissa fall i samarbete med Korpen. Orienteringen är inte någon stor friluftsvksamhet om man mäter det i antal föreningar och antal utövare. Däremot är verksamheten intensiv varför antalet aktivitetstillfällen blir stort. Omfattningen kan totalt, dvs. inklusive oorganiserad verksamhet, beräknas till ca 15 miljoner aktivitetstillfällen per år om tävlingsidrotten medräknas.

Cykel. Svenska Cykelförbundet, Cykelfrämjandet och Korpen arrangerar olika friluftssarrangemang på cykel. Enbart Korpen redovisar över 6 miljoner bidragsberättigade starter 1981/82.

Fiske. Var tredje vuxen fiskar någon gång och ca 650.000 personer har fritidsfiske som en viktig fritidsaktivitet. Antalet fiskedagar per år har beräknats till ca 25 miljoner.

Jakt. År 1980 fanns ca 285.000 aktiva jägare (= löst jaktkort). Det totala antalet jaktdagar beräknas uppgå till 6,4 miljoner per år.

En lång rad andra friluftaktiviteter som bär- och svampplockning, trädgårdsodling, skogspromenader,

båtliv, bad och simning, naturkännedom m.fl. kännetecknas också av stor omfattning. Denna grupp av fritidsaktiviteter har ofta svag anknytning till någon speciell organisation.

Viktiga organisationer utöver de förbund som står för huvudparten av utbudet inom skidor, orientering, cykel, fiske och jakt är Friluftsförbundet, Korporationsidrottsförbundet (Korpen), Svenska Naturskyddsföreningen, båtorganisationer m.fl.

Friluftslivet är som synes mycket omfattande och mångfacetterat. Möjligheterna att hitta någon form av friluftsliv som passar kan anses vara goda. Begränsningarna hänför sig främst till tillgång på mark och vatten samt konflikter mellan dels olika friluftaktiviteter och dels friluftslivs- resp. markägareintressen. Konflikterna torde i de flesta fall kunna lösas genom samråd med berörda parter.

3.4.5 Tillgång på natur

Sverige har vid en internationell jämförelse mycket gynnsamma förutsättningar när det gäller tillgång på natur. I mycket stora delar av landet finns variationsrik och attraktiv natur nära tätorterna. Allemansrätten ger oss unika möjligheter att utöva olika former av friluftsliv och marker i tätorternas närområden finns ofta tillgängliga för ett intensivt nyttjande.

Trots detta stora utbud har många svårt att helt förverkliga sitt intresse för friluftsliv. Det finns specifika barriärer för friluftsliv, utöver de generella hinder som berörs i nästa kapitel. Sådana barriärer kan vara osäkerhet om allemansrättens innebörd (16), otillräckligt säkerställda marker

nära tätorter, rädsla för att gå vilse, rädsla för vilda djur, jakt m.m. Uppkomna konflikter mellan olika naturintressenter visar också att friluftslivets utövande inte är problemfritt.

3.5 Är fritiden jämlik?

När förutsättningarna för fritidskonsumtionen förbättrades ökade också produktionen av fritidsvaror och tjänster kraftigt. Under åren 1973 - 75 ökade vi exempelvis konsumtionen av mat med ca 1 procent medan konsumtionen av skivor, kassetter, fritidsbåtar m.m. ökade med upp till 25 procent (17).

Mot bakgrund av fritidssektorns ökande betydelse var det naturligt att samhället bl.a. genom olika utredningar (se kap. 1) började undersöka fritidsutövandet. I olika utredningsdirektiv angavs vikten av att fritiden borde vara meningsfull för så många som möjligt. Statsmakterna har under 1970-talet antagit vissa mål för idrotts-, kultur- och rekreativpolitiken. Någon samlad statlig fritidspolitik har dock inte utvecklats.

Ca 90 procent av de totala offentliga utgifterna för fritidsutbudet (inkl. kultur) avser primärkommunala aktiviteter. Primärkommunernas kostnader för fritidsverksamheten (exkl. kultur) uppgick år 1961 till ca 100 miljoner kronor. År 1981 var motsvarande kostnader ca 4,5 miljarder kronor.

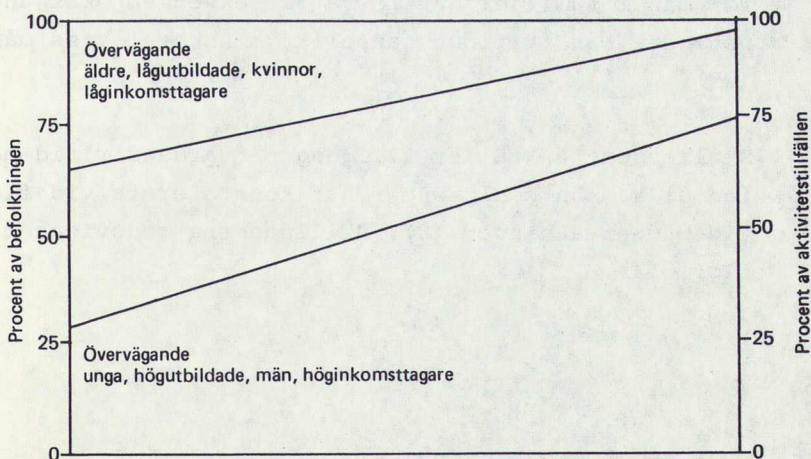
Mot bakgrund av samhällets stora satsningar på fritidssektorn kan man fråga sig hur resultatet från jämlikhetssynpunkt har blivit. I ett flertal utredningar har försök gjorts att studera hur samhället och det av samhället understödda föreningslivets utbud av fritidsaktiviteter kommit olika grupper till del.

Resultaten är tämligen entydiga. Utnyttjandet av de offentliga tjänsterna på fritidsområdet är hos den vuxna befolkningen starkt snedfördelat. En majoritet utnyttjar knappast alls dessa tjänster medan en liten grupp svarar för huvuddelen av allt utnyttjande. Hög utbildning, höga inkomster, könstillhörighet och ålder (särskilt yngre män) samvarierar med ett högt utnyttjandet av dessa tjänster.

Som underlag för dessa studier används främst SCB:s återkommande undersökningar om svenska folkets levnadsförhållanden. I en undersökning om stockholmarnas fritids- och kulturvanor har man i större utsträckning än i levnadsnivåundersökningarna undersökt om befolkningen utövar aktiviteter som kräver anläggningar och lokaler, dvs aktiviteter som kommunen kan påverka förutsättningarna för i planeringsprocessen (19). Resultaten sammanfattas i fig. 3.3.

Fig. 3.3

Andel av vuxna befolkningen som ägnar sig åt samhällets och föreningslivets fritidsaktiviteter (gäller Stockholm)

Figuren skall läsas så att ca 30 procent av befolkningen (den resursstarka gruppen) utnyttjar 75 procent av tillgängliga aktivitetstillfällen. Samtidigt använder ca 40 procent av befolkningen mindre än 5 procent av utbudet.

Stockholmsutredningens resultat sammanfaller väl med levnadsnivåundersökningarna. Även resultaten för ett stort antal regionala studier påvisar i stort samma snedfördelning, även om lokala variationer förekommer (20).

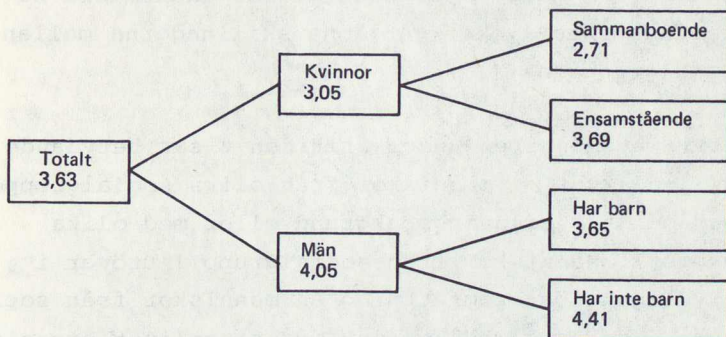
Under efterkrigstiden har Sverige utvecklats från ett samhälle där familjen med en förvärvsarbetsande var den helt dominerande hushållstypen bland småbarnsfamiljerna till ett samhälle där båda föräldrarna förvärvsarbetar. Under 1960- och 1970-talen gick kvinnorna i allt större utsträckning ut på arbetsmarknaden. Förvärvsfrekvensen ökade för exempelvis kvinnor som har barn under 6 år från 35,4 procent år 1964 till 80,6 procent 1982 (21).

För kvinnorna har perioden inneburit ökat förvärvsarbete, möjligen något mindre hushållsarbete, men totalt sett i viss utsträckning minskad fritid. Även för män i familjer där förvärvsfrekvensen ökat under perioden har fritiden sannolikt minskat i viss mån (22).

Skillnaden vad gäller tillgång på vardagsfritid mellan olika kön och grupper har konstaterats vid flera tidsbudgetmätningar (8). Skillnaderna redovisas i fig. 3.4.

Fig. 3.4

Vardagsfritidens fördelning på olika grupper. Efter naturvårdsverkets PM 750. Genomsnittligt antal timmar.

Kvinnor har enligt utredningen betydligt mindre disponibel fritid än män. För kvinnor minskar ett sammanboende ytterligare tillgången på fritid, medan en sådan minskning för männen bara uppkommer när det finns barn i familjen (8).

Fritiden är således inte jämlikt fördelad mellan kvinnor och män och inte heller mellan olika familjetyper. Kvinnor har generellt mindre fritid än män och föräldrar i småbarnsfamiljer har mindre fritid än andra föräldrar och ensamstående.

Även de bearbetningar av låginkomstutredningarnas studier som LO redovisat i sin rapport "Semesterfritid inför 80-talet" visar att fritiden knappast kan kallas jämlik när det gäller utnyttjandet av samhällets och föreningslivets utbud (22).

De satsningar som samhället gjort för att skapa meningsfull fritid åt alla tycks främst utnyttjas av de som redan är nöjda med sin tillvaro. Yngre män med lättare arbete och högre utbildning utnyttjar exempelvis oftast kommuners idrottsanläggningar.

Nära 70 procent av LO-medlemmarna utnyttjar inte de inomhusanläggningar som finns, medan 65 procent av SACO-medlemmarna gör det (22).

Det utbud av fritidsaktiviteter som de offentliga organen erbjuder eller stöttat med ekonomiska bidrag har inte lyckats utjämna skillnaderna mellan socialgrupperna (19).

Aktivitetsmönstret under fritiden visar betydande skillnader mellan människor från olika socialgrupper (med olika utbildningsbakgrund eller med olika inkomst). Människor från socialgrupp 1 utövar i betydligt större omfattning än människor från socialgrupp 3 de av samhället och föreningslivet organiserade fritidsaktiviteterna. Av de undersökta aktiviteterna är andelen människor från socialgrupp 3 störst endast i bingo, fiske, jakt och veckotidningsläsning. När det gäller enbart kulturaktiviteter utövar människor från socialgrupp 3 sådana aktiviteter i betydligt mindre omfattning än människor från socialgrupp 1 (19).

Pensionärernas val av fritidssysselsättningar visar också på ett samband med socialgruppstillhörighet. Medan ålderspensionärer i socialgrupp 1 visar ungefär samma aktivitetsnivå som de yrkesarbetande i samma socialgrupp, är pensionärer i socialgrupp 3 nästan alltid mera passiva än de yrkesarbetande i samma socialgrupp. En tänkbar orsak är att pensionärerna i socialgrupp 3 genom sitt låga sociala deltagande i arbetsliv och fritidsliv inte stimulerats till en aktiv fritid (19).

Ungdomar ur olika socialgrupper sysslar med samma slags fritidsaktiviteter som deras föräldrar gör (23). Tänkbara orsaker därtill är dels att föräldrarna i olika socialgrupper stimulerar sina barn att utöva

de fritidsaktiviteter de själva uppskattar, dels att de oftast väljer kamrater som har samma sociala bakgrund som de själva har. Inte sällan bidrar den kommersiella ungdomskulturen till att många ungdomar har en passiv fritid (24).

Ytterligare grupper med lågt eller inget deltagande i samhällets och föreningslivets fritidsutbud har redovisats av Blomdahl och Brånell (19). Dit hör icke yrkesutbildade arbetare, invandrare, skiftarbetare, jordbrukare och glesbygdsbor.

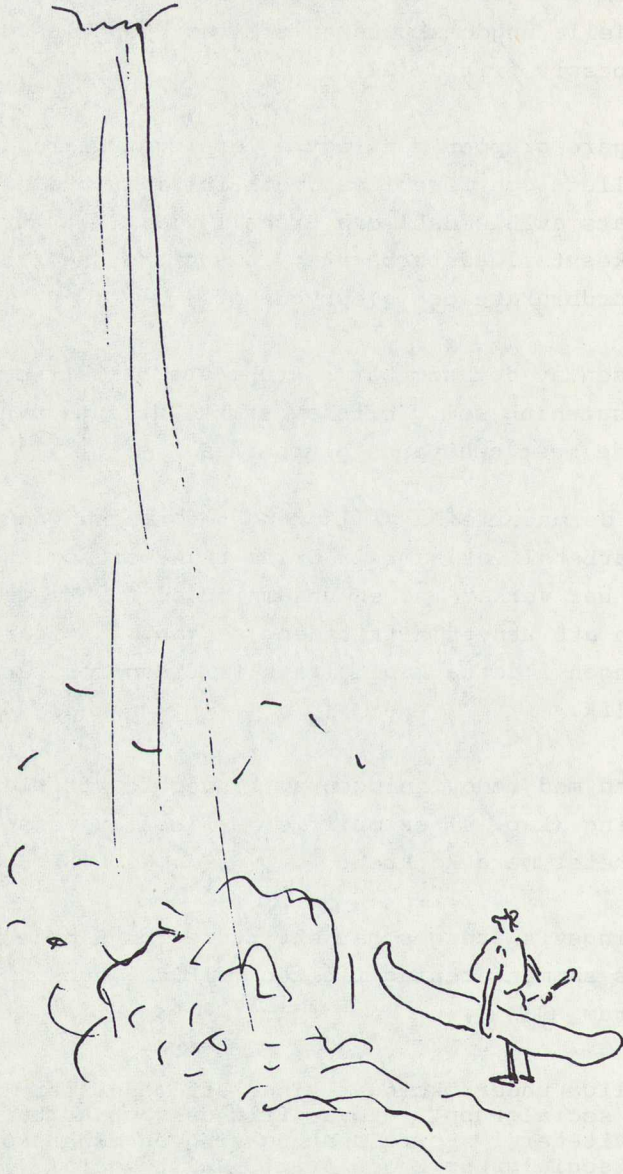
Slutsatsen av det som här sagts måste bli att den fritidssatsning som gjorts av samhället inte utnyttjas av de mest behövande grupperna.

Även om de materiella villkoren, reformerna vad gäller arbetslivet samt de ökade transportmöjligheterna har verkat mot en utjämning av förutsättningarna att utnyttja fritiden (se kap. 2) visar genomgången i detta kapitel att fritiden fortfarande är ojämlik.

I samband med redovisningen av hinder för fritidens användning (kap. 4) exemplifieras flera av dessa ojämlikheter mera konkret.

Avslutningsvis återges här ett utdrag ur Blomdahl - Brånells sammanfattning i boken Fritid - ett idéprogram (19):

"Samtliga undersökningar visar att människor från socialgrupp 1 utövar fritids- och kulturaktiviteter i större utsträckning än människor från socialgrupp 2 och framför allt socialgrupp 3. Skillnaderna mellan socialgrupperna är så systematiska att vi inte idag kan finna en enda offentligt utbjuden aktivitet för vuxna inom fritids- och kulturområdet som i störst utsträckning utnyttjas av socialgrupp 3. Skillnaderna mellan socialgrupperna är störst när det gäller aktiviteter som brukar föras till kulturektorn. Det är knappast någon överdrift att påstå att det förs en fritids- och kulturpolitik som gynnar redan gynnade människor."

4. HINDER FÖR FRITIDENS ANVÄNDNING

4.1 Samhällets rekreationspolitiska mål

TUREKS huvuduppgift är enligt direktiven dels att kartlägga varför många människor hindras från att utnyttja fritiden, dels att föreslå åtgärder för att undanröja dessa hinder.

I 1975 års rekreationspolitiska beslut (prop. 1975:46, CU 1975/76:2, rskr 1975/76:46) anförs bl a att sociala och ekonomiska hinder inte får bestämma vilka som kan få del av utbudet av rekreations- och turistaktiviteter (25). Samhällets insatser måste inriktas på att göra utbudet tillgängligt för alla. De grupper som anges vara särskilt missgynnade av ett kostnadskrävande utbud är barnfamiljer, pensionärer, handikappade och låglönegrupper.

Vi anser det vara viktigt att söka konkretisera på vilket sätt och i vilken omfattning olika grupper hindras i sin användning av fritiden. Först därigenom kan avgöras i vilken utsträckning de mål som samhället har ställt upp har uppnåtts och hur politiken bör utformas för att angelägna mål skall kunna uppnås.

- 4.2 Om förutsättningar, behov och önskemål
- 4.2.1 Materiella förutsättningar för fritidskonsumtion

De grundläggande dragen i utvecklingen vad gäller fritidens användning m.m. har redovisats i kapitel 2 och 3. De huvudsakliga utvecklingstendenserna kan sammanfattas på följande sätt.

Den s k tillväxtperioden 1950-1975 ledde till ett markant ökat materiellt välstånd för alla grupper, även om välståndet inte blev jämnt fördelat. Samhällsekonomin blev mycket stark och medgav bl.a. minskade arbetstider och aktiva satsningar inom fritidssektorn. Statens stöd till kommunerna och till organisationer som verkar inom turist- och friluftssektorn utvecklades. Staten svarade för stora insatser när det gällde införskaffande och säkerställande av mark för naturvård och friluftsliv. Kommunerna har vidare ända fram till 1980-talets början avsatt ökande resurser till markinköp och anläggningar av skilda slag. Den fysiska riksplaneringen, som huvudsakligen utvecklades under 1970-talet, innebar en omfattande planeringsprocess som berörde varje kommun, landsting, länsstyrelse, ett stort antal centrala statliga myndigheter samt regering och riksdag. Inom ramen för denna planeringsprocess utvecklades också förutsättningarna för turism och friluftsliv. Planeringen i de 25 primära rekreationsområdena har haft ett direkt samband med den fysiska riksplaneringen.

De ökande möjligheterna till privat fritidskonsumtion tog sig uttryck i en snabb ökning av antalet bilar, fritidshus och utlandsresor. Den geografiska rörligheten ökade mycket kraftigt.

Totalt svarar hushållens utgifter för turism och rekreation för drygt en femtedel av den samlade konsumtionsbudgeten. En successivt växande total konsumtionsbudget har medgett att fritidskonsumtionen fått en allt större andel av den totala konsumtionen. Totalt uppgår befolkningens konsumtion i samband med fritid, nöjen, turism och rekreation till 68 miljarder kronor (1981). Fritidskonsumtionen svarar för drygt 15 procent av hushållens samlade totalkonsumtion och 12 procent av landets samlade produktionskapacitet (1980).

Sett till olika hushållsgrupper har fritidsbudgeten en tämligen likartad betydelse relativt sett. De flesta grupper ligger nära genomsnittet, 22 procent av hela budgeten (1978). I absoluta tal är dock skillnaden mellan olika grupper stora. Avvikande är främst grupperna ensamstående män respektive kvinnor yngre än 67 år med extremt hög fritidskonsumtionsandel (26 resp. 33 procent) samt grupperna ensamstående med barn och jordbrukare med lägre andel (20 resp. 17 procent) än genomsnittet.

En successivt minskad arbetstid och ett successivt ökande materiellt välstånd har totalt sett inneburit att vi jämfört med tidigare generationer aldrig haft så stora förutsättningar som i dag att tillfredsställa våra behov och önskemål under fritiden. Den fortsatta hinderanalysen visar dock att dessa förutsättningar inte är lika för alla grupper.

4.2.2 Utbudets sammansättning

För att kunna bedöma utbudets betydelse för fritidens användning har vi som tidigare nämnts (se avsnitt 3.4.4) låtit göra en särskild sammanställning, främst vad gäller friluftslivet (15).

Sammanställningen visar att utbudet av aktiviteter är mycket stort, oavsett var i landet man bor.

Tillgången på fritidshus har kartlagts av fritidsboendekommittén, FRIBO, som i betänkandet (SOU 1982:23) Fritidsboende bl a redovisar att antalet fritidshus totalt uppgår till ca 670 000. Av landets hushåll äger i genomsnitt 21 procent fritidshus medan ytterligare 18 procent disponerar fritidshus på annat sätt. Vid en internationell jämförelse har man enligt FRIBO goda möjligheter till fritidsboende i Sverige. Andelen hushåll med fritidshus är större i högre inkomstgrupper.

Rekreationsberedningen redovisar i sitt material från programarbetet i de primära rekreationsområdena en särskild rapport som berör anläggningar för turism i ca 100 av landets viktigaste turistorter. Turistorterna är uppdelade i orter för bad och båt-sport (37 st), traditionella skidorter (23 st), friluftsorter med anläggningar för bl a alpin skidsport (23 st) samt övriga turistorter (15 st). Friluftsliv går att bedriva så gott som överallt och fiska kan man göra på praktiskt taget samtliga turistorter.

Den totala bäddkapaciteten i de primära rekreationsområdena är ca 230 000 exklusive privat inkvartering och enskilda fritidshus. Härav svarar de särskilt studerade turistorterna för ca 170 000. Härtill kan läggas 230 000 - 240 000 bäddar i fritidshus, vilket innebär att de studerade turistorternas sammanlagda bäddkapacitet är ca 400 000.

Vi har vidare särskilt låtit studera kapacitetsutnyttjandet vad gäller landets turistanläggningar (1). Med några få undantag konstateras att de resurser som används för turism och rekreation har ett

lågt utnyttjande med därav följande svårigheter att täcka de fasta kostnaderna. Av boendeanläggningarna är det bara motorhotell och i viss mån stadshotell vars bäddkapacitet utnyttjas till mer än 50 procent. Alla andra boendeanläggningar har ett lägre kapacitetsutnyttjande, de flesta under 40 procent.

Genomgången av utbudets sammansättning visar att aktiviteter och boendeanläggningar för turism och friluftsliv är geografiskt väl fördelade. Härmed ges förutsättningar för en aktiv och meningsfull fritid. De ekonomiska resurser som krävs för innehav av fritidshus eller större fritidsbåt, liksom för att hyra kommersiella anläggningar, begränsar dock möjligheterna för vanliga inkomsttagare.

4.2.3 Behov och önskemål

Flera utredningar visar att människornas önskemål beträffande fritidens användning kretsar kring hemaktiviteter av olika slag. Det gäller särskilt vardagsfritiden. I samband med helgfritiden och särskilt under semesterfritiden riktar sig fritidsintresset i högre utsträckning mot aktiviteter utanför hemmet. Attityderna är anmärkningsvärt konstanta över tiden. Samma sak gäller det faktiska resmönstret och de stora semestermålen dragningskraft.

Naturvårdsverkets fritidsvaneundersökningar (3) 1963 och 1973 visar att friluftsbetonade aktiviteter har stor betydelse som fritidssyssla för de flesta. Friluftsliv i olika former anges där vara huvudsaklig fritidssysselsättning för ca 1/4 av den vuxna befolkningen i landets tätortsregioner. Uppdelat på kön gäller detta ca 20 procent av kvinnorna och ca 30 procent av männen. Skillnaderna i förutsättningar och beteende mellan könen är för övrigt

en av de mest slående olikheter mellan skilda grupper som framträder i fritidssektorn.

Av fritidsvaneundersökningarnas resultat kan man konstatera att de enkla, vardagsnära aktiviteterna spelar en mycket stor roll i fritidens användning. Det är också de vanligaste fritidsaktiviteterna, utan särskilt stora krav på ekonomiska resurser, som man vill ha möjlighet att utöva mer.

Både naturvårdsverkets fritidsvaneundersökningar och andra studier antyder vidare att den tid som står till förfogande för att använda sin fritid på önskat sätt ofta är en knappare resurs än de rent ekonomiska resurserna.

Vidare redovisar flera undersökningar klara skillnader i fritidens användning och förutsättningar när man särskiljer kön och utbildning.

Detta mönster visar sig när vi i det följande analyserar fritiden och dess användning utifrån de olika slag av hinder som gör att vissa aktiviteter inte kan utövas.

4.3 Hinder för fritidens utnyttjande

4.3.1 Allmänt

Vår hinderanalys grundar sig på en stor mängd studier och utredningar som utförts under den senaste tioårsperioden. På vårt uppdrag har den s.k. Norlinggruppen vid socialhögskolan i Göteborg gjort en sammanställning av studier och utredningar inom detta område (12).

Allmänt ger analysen vid handen att fritiden och sättet att använda sin fritid är av mycket stor

betydelse för välbefinnandet i stort. När man redan har arbete och bostad är det förbättringar på fritidens område som bidrar till att öka trivselsn. En utvecklad fritidspolitik är därför ett viktigt inslag i den allmänna välfärdspolitiken.

Samtidigt är det viktigt att stryka under att grupper med stor ofrivillig fritid, t.ex. arbetslösa, av naturliga skäl har svårt att se fritiden som en tillgång. Samspelet mellan arbetslöshet och fritid har studerats vid socialhögskolan i Göteborg (26). Rapporten visar bl a att arbetslöshet kan liknas vid en kris som lägger psykosociala hinder i utövandet av fritidsaktiviteter. Vi är angelägna om att än en gång framhålla att de insatser som behövs för dessa grupper, inte minst när det gäller ungdomar, är utomordentligt viktiga men att de primärt måste ske inom arbetsmarknadspolitikens eller den allmänna socialpolitikens ramar. I anslutning till ett sådant angreppssätt kan dock friluftslivets utbud, liksom t.ex. kultur och idrott vara en viktig tillgång.

Totalt sett är de flesta, ca 80 procent, rent allmänt nöjda med sin fritid. Våra överväganden och förslag till åtgärder med anledning av vad som kommer fram i hinderanalysen bör således främst riktas in mot de grupper som är särskilt starkt hindrade i användningen av sin fritid.

Ett framträdande drag i hinderanalysen är förekomsten av psykologiska eller sociala hinder. Att inte kunna "ta sig för", "ta sig tid", att inte "ha någon att göra sällskap med", att inte "våga ta kontakt" och att inte "veta vart man vänder sig" är väl så hindrande som att inte ha råd och möjlighet att utnyttja en friluftsanläggning, hyra en stuga osv. Detta betyder inte att de ekonomiska

faktorerna är ointressanta (se t ex avsnitt 4.3.2) utan snarare att de icke-materiella hindrens betydelse hittills har undervärderats. Detta gäller av naturliga skäl främst för det bostadsnära friluftslivet, men även när det gäller semesterresor har de som har tid att planera, de som känner till vart man vänder sig osv. ett klart försprång framför andra när det gäller att hitta prisvärda alternativ.

Ett faktum är dock att de som har lägre inkomster företar semesterresor mera sällan än de som har högre inkomster. De som har lägre inkomster har inte heller samma möjligheter att skaffa sig fritidshus som de med högre inkomster. För låglönegrupperna förvärras situationen genom att såväl de ekonomiska som de icke-materiella faktorerna i kombination ofta utgör hinder.

När det gäller vad som vi här benämner psykologiska eller sociala hinder kan det vidare diskuteras om inte det som av människor uppges vara ett hinder i själva verket ofta anförs som ett skäl att inte behöva aktivera sig, att slå sig till ro osv. Vad som talar för detta är att personer som har ett mycket stort intresse för en viss aktivitet ofta på något sätt ser till att den också kan utövas. Detta kan t.o.m.gälla trots låg inkomst, hög ålder, visst handikapp osv. Det här sagda antyder att graden av motivation och information är fundamental då det gäller att diskutera insatser för undanröjande av hinder för fritidens användning. I avsnitt 4.4.3 diskuterar vi informationens och motivationens betydelse.

Det står också klart att antalet hinder är av betydelse om en människa kan anses vara verkligt hindrad. I genomsnitt har vi alla två hinder som minskar våra praktiska möjligheter att utnyttja fritiden.

Det kan gälla låg inkomst, hög ålder, olika slag av handikapp, brist på jämställdhet osv. Först när hindren blir fler än två blir den sammanlagda effekten så stor att hindren får verklig betydelse.

Enbart det faktum att en människa har låg inkomst eller visst slag av handikapp betyder således inte att man saknar möjligheter till en givande och aktiv fritid. Det är kombinationen av flera sådana egenskaper som avgör om hindren blir reella.

4.3.2 Hinder för enskilda och grupper

I genomgången av de studier och utredningar som berör hinder för fritidens användning har vi särskilt uppmärksammat barnfamiljerna, de handikappade och låglönegrupperna. Dessa grupper diskuteras nedan. Dessförinnan vill vi emellertid något kommentera villkoren för två andra grupper, nämligen pensionärer och invandrare.

Vad gäller ålderspensionärernas villkor har hindren för utövande av turism och friluftsliv främst samband med de naturliga förändringarna i livscykeln. De ekonomiska hindren för pensionärerna har relativt sett fått en avtagande betydelse. Det bör dock påpekas att psykologiska hinder av typen "ej våga ta kontakt" och "avsaknad av vänner" har en mycket passiviserande inverkan på många äldre. Många pensionärer är dock mycket aktiva i det allmänna föreningslivet.

Invandrare möts av särskilda svårigheter i sitt nya hemland. Det gäller språket, miljön, arbets- och bostadsförhållanden osv. Invandrare är inte en enhetlig grupp, utan består av ett flertal olika minoriteter. Generellt sett är invandrare ofta mer intresserade av kulturella aktiviteter och av umgänge inom den egna gruppen än av friluftsliv i

skilda former. Man tillbringar gärna fritiden på samma sätt som man gjorde i det gamla hemlandet. På sikt blir sannolikt även turism och friluftsjakt intressantare, men då har invandrarna snarast blivit naturaliserade svenskar. I den mån de då möts av hinder för att utöva turism och friluftsliv beror det närmast på att de kan innefattas i någon av de grupper som behandlas i detta avsnitt.

Det som här har sagts innebär inte att särskilda åtgärder för invandrare är ointressanta. Det betyder snarare att åtgärder för att underlätta tillvaron för invandrare i första hand bör avse deras levnadsförhållanden som helhet.

4.3.2.1 Barnfamiljernas situation

Familjeekonomiska kommittén har bl. a. redogjort för barnfamiljernas ekonomiska situation (21). Utredningen visar bl. a. att kostnaderna för barn under 16 år i genomsnitt uppgår till ca 13 000 kronor per år. Till detta kommer kostnader för bostad, barnomsorg, transporter och semester. Andelen hushåll med socialbidrag är bland barnfamiljerna 3 procent i genomsnitt. För hushåll med fyra barn är motsvarande andel 17,4 procent.

I en statistisk specialundersökning som statistiska centralbyrån (SCB) gjort åt Sveriges Television (maj 1983) redovisas "återstående konsumtionsutrymme"¹⁾ för hushåll beroende på antal barn och antal förvärvsarbetande i hushållet. Följande belopp till konsumtionsutrymme framkommer när man som i undersökningen utgår från en person som är heltidsanställd industriarbetare (87 500 kronor per år 1983):

1) Konsumtionsutrymme = disponibel inkomst - existensminimum
Disponibel inkomst = inkomst efter skatt + bostads- och barnbidrag

(1)	Antal barn		Minskat konsumtionsutrymme (2) - (3)
	0 (2)	3 (3)	
Make/ heltid makas	67 300	26 500	40 800
för- halv- värvs- tid arbete	40 700	11 400	29 300
hemar- bete	12 200	-4 000	16 200

Konsumtionsutrymmet för hushåll med tre barn minskar med mellan 16 000 och 41 000 kronor per år jämfört med motsvarande hushåll utan barn beroende på makes/ makas förvärvsarbete. För den heltidsarbetande industriarbetare som har hemarbetande make/maka och tre barn räcker inte inkomsten till. Det blir ett underskott med 4 000 kronor.

I realiteten är förhållandena sannolikt svårare för flerbarnsfamiljerna än vad denna undersökning ger vid handen eftersom familjeekonomiska kommittén (21) har konstaterat att existensminimumreglerna ligger mellan 10 och 30 procent under konsumentverkets budgetförslag beroende på barnens antal och föräldrarnas förvärvssituation. Det står också klart att även i höga inkomstklasser har flerbarnsfamiljer med endast en förvärvsarbetande det ofta ekonomiskt besvärligt.

Även tiden sedd som resurs blir ofta ett hinder för barnfamiljerna. Fritidsvaneundersökningarna (3) visar bl. a. att det främsta skälet till att "det inte blir av" är tidsbrist (70 procent). För både män och kvinnor med barn under sju år påverkar vidare familjehänsyn i hög grad möjligheterna till idrotts- och friluftaktiviteter.

Ett ständigt återkommande mönster är att kvinnor i betydligt högre grad än män anger barntillsynen som hinder. Likaså anges avstånd till en viss anläggning eller motsvarande oftare som hinder av kvinnor än av män, bl a beroende på otillräckliga kollektiva kommunikationer och att man inte har tillgång till bil.

Hushållsarbetets inverkan på fritiden är stor och drabbar särskilt kvinnorna (11,18). Kvinnor väljer oftare näraliggande fritidsaktiviteter som trädgårdsarbete, sällskapsdjur, promenader och läsning (12).

Vår slutsats av ovanstående är att barnfamiljernas ekonomiska och tidsmässiga resurser för turism och friluftsliv jämfört med andra grupper är oacceptabelt små. Samhället måste finna former för att undanröja barnfamiljernas - inte minst flerbarnsfamiljernas - hinder. Härtill kommer klara belägg för en påtaglig brist på jämställdhet till kvinnornas nackdel. Kvinnor har redan från början sämre "uppbackning" i både hem och skola att utöva sina intressen. De är också sämre tillgodosedda än män när det gäller anläggningar för aktiviteter. De har vidare en klart mindre reell fritid än männen i familjelivet. Våra förslag till åtgärder utvecklas i avsnitt 5.2.1.

4.3.2.2 Handikappade

Fritidsaktiviteter av olika slag är märkbart mindre förekommande bland de handikappade än bland befolkningen som helhet (27). I viss mån försvåras dock tolkningen av resultaten av att siffrorna inte är korrigerade för ålderskillnader.

Naturvårdsverket och handikapprådet har sammanställt problem som de handikappade möter i friluftsområdena och redovisar praktiska förslag till lösningar och

förbättringar (28). Det framhålls bl.a. att handikappade sällan besöker allmänna friluftsanläggningar, vilket främst beror på att anläggningar kan vara svåra att nå och svåra att använda. För blinda och synsvaga är bristen på ledsagare den främsta anledningen. Rörelsehindrade kan utöva många vanliga aktiviteter, t.ex. simning, fiske, båtturer och ridning.

Norlinggruppen har utifrån ett större datamaterial på Göteborgs och Karlskoga kommuner gjort en särskild bearbetning av handikappade invånare (29). Av de handikappade uppgav sig 20 procent ha svårt att delta i vissa friluftaktiviteter till följd av sjukdom eller handikapp. Detta slår särskilt hårt ju äldre man blir. Av de som är under 50 år uppgav sig 2 procent vara allvarligt hindrade. Motsvarande andel för dem som är över 70 år är ca 50 procent.

Även bland de handikappade är dock en klar majoritet (68 procent) nöjda med sin fritid. Motsvarande andel i en statistisk jämförelsegrupp var 70 procent. En viss försiktighet i tolkningen måste dock iakttas eftersom benägenheten att vara nöjd har ett samband med vilka anspråk man har. Det har bl.a. visat sig att blinda som tidigare har varit seende i och med förlusten av synen radikalt har minskat sina anspråk på omvärlden.

Vad gäller typen av hinder är de s.k. psykologiska hindren särskilt starka. Höga kostnader tillhör de svagaste hindren enligt undersökningen. Den tydligaste skillnaden mellan de handikappade och jämförelsegruppen är att de handikappade har ett större antal hinder. I en fördjupad analys visar det sig att de handikappade som inte ansåg sig vara hindrade i hög grad liknade jämförelsegruppen vad gällde bakgrundsvariabler och graden av tillfredsställelse med sin livssituation.

De som tillhör gruppen hindrade handikappade är äldre, har allvarliga rörelsehinder, oftare tungt kroppsarbete, lägre utbildning och mindre resurser i form av bil, båt, fritidshus och föreningsanknytning. De aktiviteter som fungerar bäst för denna hindrade grupp är breda näraktiviteter som läsning, trädgårdsarbete, arbete på hus och kolonilott.

Vi menar att samhället mera aktivt måste medverka till att de handikappade skall ges möjligheter att utöva turism och friluftsliv. Sveriges turistråd har låtit utarbeta boken Semestra i Sverige - även med ett handikapp. Denna information är exempel på en praktisk åtgärd som underlättar för denna grupp att planera för sin semester. Våra förslag till åtgärder redovisas i avsnitt 5.2.2.

4.3.2.3 Låglönegrupper

I avsnitt 4.3.1 har vi bl a uppmärksammat de icke-materiella hindrens betydelse för användningen av fritiden. Samtidigt är det ett faktum att de som har högre inkomster oftare åker på semester än de som har lägre inkomster. Samma sak gäller innehav av fritidshus och fritidsbåt. Dessa samband framkommer i den s.k. låginkomstutredningen, SCBs rapport nr.17 om levnadsförhållanden, LO-utredningen Semester - Fritid inför 80-talet och i fritidsboendekommitténs betänkande (SOU 1982:23) Fritidsboende (14,18,22).

För vissa aktiviteter står det tämligen klart att storleken på inkomst och förmögenhet avgör möjligheterna att bedriva dessa aktiviteter. Det gäller främst möjligheten att köpa eget fritidshus. För många gäller denna önskan främst behovet av en egen fast punkt med möjlighet att påta i egen täppa. Ett alternativ till det traditionella fritidshuset

är därför för många kolonistugan, odlingslotten eller ett enklare och ofta bostadsnära fritidshus av "sportstugetyp". Även husvagnen och fritidsbåten är för många ett alternativ till fritidshuset.

För andra friluftaktiviteter är det sannolikt så att andra bakomliggande faktorer än just inkomstens storlek påverkar benägenheten och möjligheterna att åka på semester, idka friluftsliv osv. Det kan t.ex. gälla utbildning, klasstillhörighet osv. I dessa fall är det främst insatser som rör information, attityder och motivation som kan få verkan.

Våra förslag rörande låglönegrupper redovisas i avsnitt 5.2.3.

4.4 Vissa förhållanden med särskild betydelse för undanröjande av hinder

Tillgången på mark, kollektiva transporter, information om friluftsområden och aktiviteter samt upplysning eller utbildning i hur man tar sig fram i skog och mark har betydelse för människors förutsättningar och beteende. Särskilt på längre sikt kan sådana förhållanden förändra förutsättningarna för fritidens användning.

4.4.1 Mark - och planfrågor

Den allmänt tillgängliga marken utgör en väsentlig del av planeringsförutsättningarna för den fysiska planeringen. Tillgången på mark och vatten är dock mycket ojämn i landets olika delar och i olika kommuner. Skillnaderna är ofta en naturlig följd av olika områdets struktur, urbaniseringsgrad osv. I storstadsregionerna är det t.ex. vanligt att avsättning av mark för friluftsliv måste ske genom

köp av lämpliga områden. I andra delar av landet, t.ex. i skogslänen, är förutsättningarna för människor att komma ut i skog och mark givetvis helt annorlunda. En studie över allmänt tillgänglig mark nära de större tätorterna i Västmanlands och Uppsala län samt vid Helsingborg har gjorts av SCB i samverkan med naturvårdsverket. Resultatet visar stora regionala skillnader. SCB och naturvårdsverket planerar nu produktion av landsomfattande statistik för allmänt tillgänglig mark nära tätorter med 5 000 - 100 000 invånare.

I de flesta tätorter, även många små, har dock numera vidtagits särskilda åtgärder för olika friluftaktiviteter i skogsområdena. Det kan gälla motionsslingor, stigar och skidspår. Ofta är det den lokala idrottsföreningen som med markägarens goda minne anordnat dessa spår och stigar. För de tätare befolkade regionerna har det sedan länge varit nödvändigt att se till att det finns områden som kan ta emot den egna och andra regioners invånare för friluftsliv och ibland turism. Det kan gälla friluftsområden med eller utan centralanläggning, vandringsleder, enklare stugbyar och arrangemang för fritidsfiske. Omfattning och storlek har ofta gjort det nödvändigt med markköp eller särskilda avtal. Inte sällan uppstår dock konflikter mellan markanvändning i form av skogs- och jordbruk å ena sidan och ett intensivt friluftsutnyttjande å den andra.

Behovet av områden för friluftsliv och vissa former av turism är stort. Friluftslivet ökar starkt och vi bedömer att anspråken på lämplig mark nära bostadsorten kommer att tillta snabbt. Detta bör påverka kommunernas övergripande fysiska planering så att erforderlig mark avsätts för turism och friluftsliv. Därmed skapas förutsättningar att i detaljpla-

neringen av bostadsområden få utrymme för grönytor samt mark för koloniträdgårdar och odlingslotter. I avsnitten 5.2 och 5.4 utvecklar vi våra överväganden på dessa punkter.

4.4.2 Transporter

Lågprislinjen på flyg, tåg och buss är en mycket betydelsefull faktor för det långväga resandet. Resekostnaderna är en av de faktorer som slår hårdast mot resurssvaga grupper. Låga priser innebär därför att resmålen kommer närmare, ekonomiskt sett.

Men transporter är även betydelsefulla när det gäller de mer lokala friluftsområdena. Det gäller särskilt barn, kvinnor och äldre, som ofta inte har tillgång till egen bil. I vissa fall räcker transportkapaciteten inte till. Det är av stor betydelse att den kollektiva trafikförsörjningen får en naturlig plats i planeringen av områden för turism och friluftsliv. Förslag rörande transportfrågorna redovisas i avsnitten 5.2 och 5.4.

4.4.3 Information, utbildning, fostran

Vi har i avsnitt 4.3.1 berört informationens och motivationens betydelse för undanröjande av hinder för fritidens användning.

Tekniskt sett finns en mängd information som rör turism och friluftsliv i form av broschyrer, kataloger, informationsblad osv. Vidare är den information som ges av press, lokalradio och kommunala turistbyråer mycket omfattande. Det gäller för hela landet, för många regioner och för nästan alla kommuner. I själva verket är utbudet av information så stort att det i sig kan verka förvirrande. Även

datoriserad information utvecklas nu av Sveriges turistråd (System Bokser) i syfte att underlätta informationshanteringen.

Ändå når inte informationen ut till alla människor. Ett stort problem är att de människor som verkligen skulle behöva information om semesteralternativ, tillgång på friluftaktiviteter osv. inte nås. Bland annat saknas ofta motivationen.

Vi ser fyra särskilt viktiga "institutioner" som har betydelse för motivationen och därmed sammanhängande möjlighet att förmedla information. Dessa "institutioner" är familjen, förskolan, skolan samt folkrörelserna och föreningslivet.

Våra överväganden rörande denna fråga redovisas i avsnitten 5.2. och 5.4.

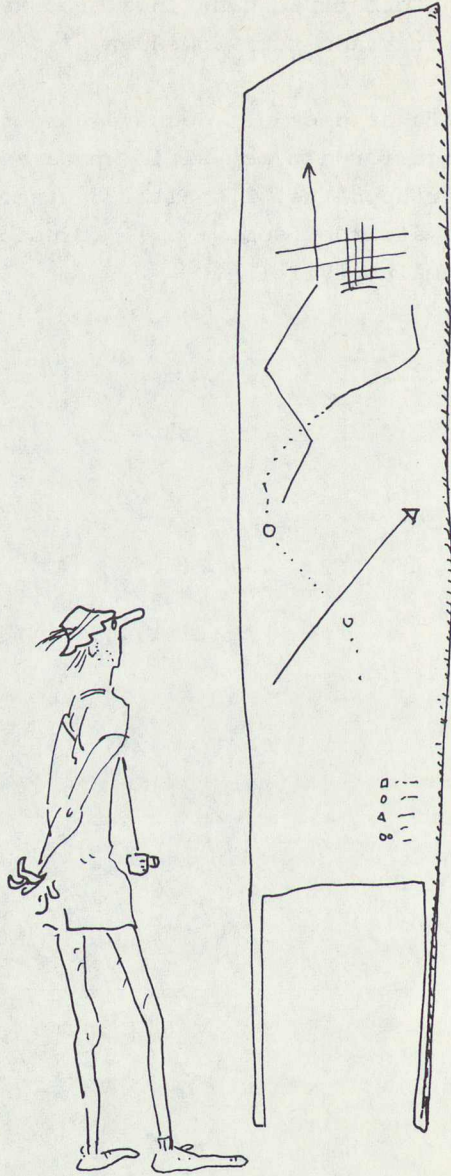
4.5 Kommentar

Hinderanalysen visar att de rekreationspolitiska mål som 1975 års riksdag har antagit inte har uppnåtts i alla delar. Framför allt är det barnfamiljerna, inte minst de kvinnliga familjemedlemmarna, vissa grupper av handikappade samt låglönegrupperna som på skilda sätt hindras i användningen av sin fritid.

Vår fokusering på hinderfrågan skymmer dock lätt att positiva insatser ändå gjorts sedan 1975 års beslut. Exempel på sådana insatser är de s k lågprissatsningarna när det gäller flyg- och tågtransporter, boende, aktiviteter och måltider. Ett under senare år påbörjat lokalt och regionalt kortsystem underlättar också för konsumenten att aktivt uppleva ett områdes utbud till ett rimligt pris. Andra exempel på viktiga insatser är samhällets avsättningar

av mark och vatten för friluftsliv. Vidare har arbetet inom de 25 primära rekreationsområdena fört med sig en förbättrad handlingsberedskap i landets mest eftertraktade turistområden.

Vår slutsats är dock att dessa åtgärder inte är tillräckliga för att man skall kunna säga att 1975 års mål har uppnåtts. I kapitel 5 utvecklar vi närmare vilka åtgärder som vi vill föreslå för att nå en bättre måluppfyllelse.

5. ÖVERVÄGANDEN

5.1 Utgångspunkter

Som framgår av redovisningen i tidigare kapitel har fritiden och dess användning en mycket stor betydelse för människors trivsel och välbefinnande. Sett som samhällssektor är fritiden och fritidsutbudet i snabb tillväxt i vårt land, liksom i alla utvecklade industrinationer. Det gör att samhället på alla nivåer i sin allmänna planeringsverksamhet måste beakta hur fritiden kan komma att användas och skapa handlingsberedskap för att möta en ökande fritidskonsumtion i skilda former.

Det betyder inte att samhället skall styra hur människor utnyttjar sin fritid. Det betyder i stället att samhället bör söka skapa förutsättningar för alla befolkningsgrupper att kunna ha en aktiv och meningsfull fritid. I den meningen är samhällets behandling av fritiden ett viktigt inslag i den allmänna välfärdspolitiken.

Flera samhällssektorer är betydelsefulla när det gäller att skapa förutsättningar för en innehållsrik fritid. Kulturaktiviteter av skilda slag, idrott och en mängd hobbyverksamheter är exempel på viktiga fritidsaktiviteter. Som vi tidigare har framhållit har vi emellertid inte behandlat kulturpolitiska frågor, tävlingsidrott m.m. Vårt utredningsområde omfattar turism och friluftsliv.

I vår behandling av turism- och friluftssektorn har vi lagt tonvikten vid sådana aktiviteter eller verksamheter som ökar möjligheterna för breda grupper att delta. Vi har den grundläggande värderingen att kostnadskrävande aktiviteter inte automatiskt medför större tillfredsställelse än aktiviteter som kräver mindre resurser. Det är snarare aktivitetens innehåll och individens förväntningar som avgör graden av tillfredsställelse. Härtill kommer det faktum att både samhällets och hushållens ekonomi under överblickbar tid kommer att vara hårt ansträngd.

Att skapa förutsättningar för människor att ha en givande semester är en viktig del i 1975 års rekreationspolitiska beslut. Tillkomsten av Sveriges turistråd och rekreationsberedningen samt utpekandet av de 25 primära rekreationsområdena är exempel på åtgärder som skapar sådana förutsättningar. Turistrådet har sedan sin tillkomst gjort stora ansträngningar att marknadsföra Sverige som turistland för både svenskar och utländska besökare. Rekreationsberedningen har i betänkandet (SOU 1983:43) Områden för turism och rekreation redovisat programarbetet i de 25 primära rekreationsområdena samt lämnat förslag till åtgärder på turismens område. Det betyder att den del av turism och friluftsliv som utövas i samband med semesterfritiden redan har blivit väl belyst. De förslag som beredningen lämnar är bl.a. motiverade av en önskan att öka möjligheterna för breda grupper att idka turism i landets mest eftertraktade områden. Rekreationsberedningen har också översiktligt belyst vissa hinderaspekter betr. semesterfritidens användning.

Det är också viktigt att uppmärksamma vardags- och helgfritidens användning och de hinder som föreligger där. Den sammanlagda fritiden under vardagar och helger är långt större än semestertiden.

De bostadsanknutna eller i vissa fall regionala områdena med deras förutsättningar vad gäller aktiviteter inom turism och friluftslivssektorn blir i detta perspektiv av särskilt intresse för oss att behandla. Vi menar att det material som vi redovisar och de överväganden som vi gör kompletterar de utredningsinsatser m.m. som turistrådet och rekreatjonsberedningen gjort.

Att skapa förutsättningar för en meningsfull fritid är en mycket angelägen samhällsuppgift som således berör alla nivåer i samhällsorganisationen. Centralt har staten ett övergripande ansvar som bl.a. tar sig uttryck i prioriteringar av resurser mellan olika samhällssektorer. Men staten har också ett övergripande ansvar för landets hushållning med mark- och vattenresurser, utan vilka friluftslivet och en stor del av turismen i vårt land vore otänkbara. De åtgärder som vidtagits på detta område inom ramen för naturvården och den fysiska riksplaneringen har varit av stor betydelse. Bl.a. har 1,4 miljoner ha avsatts som nationalpark eller naturreservat. I stort sett hela denna areal är av stor betydelse för friluftslivet. Vidare har de 25 primära rekreatjonsområdena av riksdagen angetts som geografiska riktlinjeområden i den fysiska riksplaneringen.

Tillgången på mark och vatten för friluftsliv är som ovan framhållits också viktig på lokal och regional nivå. Med tanke på vardags- och helgfritidens betydelse är det därför viktigt att förutsättningarna för friluftsliv, motion, växtodling m.m. nära bostaden uppmärksammas särskilt i den kommunala fysiska planeringen.

Mark för friluftsliv och turism som behövs för större tätorter eller tätortsregioner berör oftast flera kommuner, ibland också flera län. Det ställs därför

krav på ett aktivt samarbete mellan kommun, landsting och länsstyrelser när det gäller att utveckla förutsättningarna för regional turism och friluftsliv. De administrativa samarbetsformerna för detta varierar i olika regioner. I några regioner har särskilda stiftelser inrättats, i andra sker ett formaliserat samarbete mellan berörda kommuner. I framtiden kommer det att bli än viktigare att behandla de regionala mark- och vattenresurserna för turism och friluftsliv i den över- siktliga fysiska planeringen.

Den lagtekniska regleringen av hushållningen med mark och vatten förs nu vidare i det arbete med plan- och bygglagstiftningen resp. naturresurslagstiftningen som f.n. pågår inom regeringskansliet.

Fritidens villkor och användning är ofta mindre jämlik än vad gäller arbetslivets förhållanden. Framställningen i kap. 3 och 4 visar bl.a. att män alltjämt har, eller ser till att de får, gott om fritid, medan kvinnor, särskilt de som har barn och familj, ibland inte får tid till annat än förvärvsarbete och hushållsarbete. Många har vidare svårt att få pengarna att räcka till annat än det som behövs för basbehovet i det dagliga livet, medan andra har möjligheter att köpa sig exklusiva tjänster, varor eller fastigheter avsedda för en förhållandevis kort period. Det kan visserligen sägas att denna typ av ojämlika förutsättningar inte är unik för fritidssektorn. Vad som ändå gör det angeläget för oss att framhålla detta är att samhällets åtaganden inom denna sektor ofta i praktiken har tillgodosett de grupper som har gott om resurser i form av tid och/eller pengar. Det gäller t.ex. kommunala anläggningar som används av förhållandevis få, har höga kostnader per aktivitetstillfälle men som betalas av alla över kommunens budget. Det gäller också fördelningen av statliga bidrag och lån till anläggningar vars användning kräver en be-

tydande betalningsförmåga, liksom den "subvention" i form av de ränteavdrag som lånefinansierade fritidsfastigheter, fritidsbåtar osv. ger möjligheter till.

Vi anser att samhällets åtaganden inom turism och friluftsliv mer målmedvetet måste väga in jämlikhetsaspekterna. Beträffande vad som sagts om ränteavdragen är vi emellertid medvetna om att detta inte kan åtgärdas enbart utifrån fritidssektorn. "Subventionseffekten" kommer ju också att avta i betydelse till följd av den s.k. skatteöverenskommelsen mellan mittenpartierna och socialdemokraterna.

Betr. satsningar på anläggningar för fritidsaktiviteter av skilda slag är det främst en fråga om kommunala prioriteringar. Vår uppfattning är dock att insatserna i ökad utsträckning bör inriktas mot aktiviteter med lågt anläggningsberoende och låga kostnader per aktivitetstillfälle.

Vad gäller utbudets omfattning totalt sett kan vi konstatera att inriktningen vad gäller aktiviteter i samband med turism och friluftsliv har en påtaglig bredd. I princip finns det "något att göra" till rimliga kostnader överallt. Det är emellertid ett faktum att alla inte upplever det så och att man också har olika förutsättningar. I kap. 3 och 4 har vi visat att ekonomiska eller materiella hinder fortfarande är en realitet för många människor. Men hindren är också i stor utsträckning av psykologisk och social karaktär, vilket innebär att motivation och information är centrala inslag i en diskussion av tänkbara åtgärder.

I motion 1977/78:1518 (KrU 1978/79:15, rskr 48) som särskilt åberopas i våra direktiv (Dir. 1983:18), framhålls att de kommersiella inslagen i fritidsutbudet bör ägnas särskild uppmärksamhet. Som ovan har framhållits har vi funnit att fritidsutbudet

totalt sett är så omfattande och varierat att man knappast kan hävda att det i sig kan utgöra ett generellt hinder. Visserligen finns det extremt kommersiella inslag i fritidsutbudet, men sådana inslag premieras knappast av samhället. Däremot vill vi uppmärksamma de i vår mening ibland överdrivna yttringarna när det gäller reklam och marknadsföring av utrustning för vissa friluftslivsaktiviteter. I och för sig är en fortsatt produktutveckling inom denna sektor positiv, både för motionären och specialisten, men samtidigt skapas ibland, inte minst hos barn och ungdom, ett starkt tryck med åtföljande "överbehov" på utrustningssidan, vilket drabbar barnfamiljernas redan hårt ansträngda ekonomi. Vi menar att detta bör mötas i skolundervisningen och genom ökad konsumentupplysning, baserad på bl.a. tester. Ett verksamt medel i detta sammanhang är vidare de så kallade bytesdagar som många föreningar och organisationer arrangerar. För mera kapitalkrävande aktiviteter (köp av sommarhus, fritidsbåt m.m.) kan samägande och samutnyttjande övervägas. Kunskap och information om de förhållanden som formellt bör iaktas finns bl.a. hos konsumentverket och försäkringsbolag.

Friluftslivet skapar förutsättningar för en aktiv och meningsfull fritid, till nytta inte bara för kroppen utan också för vårt allmänna välbefinnande. Friluftslivet kräver också förhållandevis små resurser av samhället och utövare. Någon form av friluftsliv kan vidare utövas av alla. Vår övergripande ståndpunkt är därför att friluftslivet på olika sätt bör stimuleras av samhället i dess olika former.

Även turismen inrymmer väsentliga inslag av friluftslivsaktiviteter. Vi menar att målet för satsningar på turism och turistanläggningar skall vara att så många som möjligt skall kunna få del av dem och att de samtidigt bör stimulera till en aktiv och innehållsrik vistelse. Svenska Turistföreningen (vandrarhem), RESO (bygdesemester) och tidningen LAND (bondgårdssemester) är exempel på folkrörelseburna arrangörer inom turistbranschen som satsar på aktiviteter av sådant slag som svarar mot dessa mål. Även andra arrangörer har numera en sådan inriktning på sin verksamhet.

Avslutningsvis har vi funnit att de mål som anges i 1975 års rekreationspolitiska beslut inte har uppfyllts i alla delar. Sociala och ekonomiska hinder bestämmer fortfarande i hög utsträckning människors möjligheter att tillgodogöra sig utbudet av rekreations- och turistaktiviteter. Samhällets insatser har inte lyckats göra utbudet tillgängligt för alla. Särskilt missgynnade grupper är barnfamiljer (särskilt kvinnorna), handikappade och låglönegrupper.

I det följande redovisar vi förslag till åtgärder som avses verka i riktning mot de rekreationspolitiska mål som riksdagen lade fast år 1975.

5.2 Åtgärder för vissa grupper

I avsnitt 4.3.2 konstateras att barnfamiljer, handikappade och låglönegrupper är de grupper som behöver uppmärksammas särskilt när det gäller att skapa likvärdiga förutsättningar för fritidens användning.

5.2.1 Barnfamiljer

I avsnitt 4.3.2.1 redovisas barnfamiljernas utsatta situation. Problemen är av flera slag.

- Pengarna räcker inte till. Levnadskostnaderna - särskilt för familjer med flera barn - är så höga att det är tillräckligt svårt att klara de dagliga basbehoven. Pengar över till semester är uteslutet för många av dessa familjer.
- Tiden räcker inte till. När förvärvsarbete, resor till och från arbetet, hämtning av barn på dagis, måltid, läggning av barn och sedan hushållsarbetet tagit sin andel återstår inte någon verklig fritid.
- Fortfarande är det så att det inom familjen är kvinnorna som har den klart minsta tiden för egna aktiviteter. Männen lyckas ofta se till att tid för åtminstone någon fritidsaktivitet finns. Därutöver är kvinnorna förfördelade genom att de ofta får dåligt stöd i både hem och skola för de aktiviteter som de är intresserade av. Dessa aktiviteter är vidare ofta mindre gynnade av samhället än de mer tävlingsinriktade aktiviteter som är särskilt intressanta för pojkar och män.

En förbättring av barnfamiljernas ekonomi är en övergripande samhällsekonomisk fråga. I den allmänna debatten har bl.a. förts fram förslag om en ökning av barnbidragets storlek. Vidare har föreslagits ett extra barnbidrag. I LO-rapporten Semester-Fritid inför 80-talet (22) diskuteras utbetalning av ett extra barnbidrag i juni månad.

Det är självfallet inte säkert att ett sådant extra bidrag skulle komma att användas för semester eller annan fritidsverksamhet, men det skulle enligt vår mening underlätta för många barnfamiljer att planera och förverkliga sina semesterönskemål. Utredningsmaterial som belyser de familjeekonomiska problemen bereds nu i regeringskansliet.

Vad gäller barnfamiljernas ringa fria tid menar vi att det bästa från familjesociala utgångspunkter vore en arbetstidsförkortning. Sex timmars arbetsdag är också en ofta förekommande fråga i den allmänpolitiska debatten. Liksom frågan om barnbidragets storlek är denna fråga av övergripande samhälls-ekonomisk karaktär och kan inte avgöras utifrån endast fritidssektorns utgångspunkter. Vi anser emellertid att det bör framhållas att en minskning av den dagliga arbetstiden skulle ge stora möjligheter till positiva familjepolitiska och fritidspolitiska effekter.

När det gäller bristen på jämställdhet menar vi att det behövs praktisk försöksverksamhet för att finna former att öka jämställdheten även under fritiden. Sådana projekt pågår bl.a. i Riksidrottsförbundets regi och i Gävle i form av ett samarbete mellan kommunen och föreningslivet. Kommuner och skilda organisationer har på detta område möjligheter att göra viktiga insatser genom att stödja idrotts- och fritidsaktiviteter för flickor, då könsrollsmönstret utvecklas redan i tidiga åldrar. Härutöver måste föras en intensiv debatt om orättvisorna vad gäller fritidens användning i bl.a. fackliga och politiska organisationer. Denna debatt måste engagera både kvinnor och män.

Betr. fritidsförutsättningarna för barn och ungdom visar forskningen att barn som tidigt och regelbundet kommer i kontakt med aktiva verksamheter inom exempelvis natur-, friluftslivs- och kulturområdena blir mindre passiva och mindre hindrade av problem som kan dyka upp senare i livet. Det är därför viktigt att organisationer som särskilt arbetar med att aktivera barn och ungdom inom skilda friluftslivsaktiviteter skall kunna tilldelas särskilda projektmedel för sådan verksamhet.

Vi vill i detta sammanhang framhålla vikten av att det friluftsansknutna föreningsväsendet i än högre grad än idag kan engageras i skolans inre arbete. Även sommargårdarnas betydelse för barn och ungdom bör uppmärksammas.

Vi föreslår

- att om det blir frågan om ett extra barnbidrag det bör utbetalas i juni;
- att kommuner och andra samhällsorgan som driver stugbyar eller disponerar uthyrningsstugor prövar olika vägar att underlätta för barnfamiljer att hyra en stuga under semestern. Exempelvis Stockholms kommun har den regeln att barnfamiljerna, i första hand enföräldersfamiljer, har företräde sommartid;
- att de kollektiva trafikföretagen vidareutvecklar sina rabattsystem i syfte att främja barnfamiljernas (även enföräldersfamiljer) resemöjligheter. Formerna för detta bör övervägas av de olika trafikslagens företag.

5.2.2 Handikappade

Människor med handikapp har klart sämre förutsättningar än icke handikappade till ett varierat friluftsoch rekreativliv. Det ligger i sakens natur att vistelse i skog och mark aldrig kan ske på samma villkor för alla människor, men det kan underlättas. Många utestängs också i onödan från anläggningar beroende på att dessa inte är anpassade för allergiker.

I avsnitt 4.3.2.2 har vi dessutom visat att de handikappade som anser sig hindrade ofta har en hög ålder, allvarliga rörelsehinder och låg utbildning. De har vidare ofta haft tungt arbete och har mera sällan tillgång till bil, båt eller fritidshus. Till dessa materiella hinder kommer också i många fall sociala och psykologiska hinder (se avsnitt 5.2.4).

Vi föreslår

- att friluftsanläggningar som har "handikappvänlig" terräng och som har anslutning till kollektiva transportmedel, genom lämpliga åtgärder i större utsträckning än idag görs tillgängliga för rörelsehindrade;
- att friluftsanläggningar görs mer tillgängliga för synskadade genom organiserad ledsagarverksamhet. Kommuner och föreningsliv har en viktig uppgift i detta sammanhang;
- att handikappvänliga promenadstigar regelmässigt planeras och anläggs nära bostadsområdena. Sådana stigar är till glädje också för äldre och är även lämpliga som "barnvagnsstigar";
- att ägare av anläggningar allergisanerar en del av utrymmet i boende- och fritidsanläggningar.

5.2.3 Låglönegrupper

Låglönegrupperna åker jämfört med högavlönade mera sällan på semester. De har också mera sällan fritidshus eller fritidsbåt. Många skulle vilja ha fritidshus men har inte råd. Ett alternativ till det traditionella fritidshuset är för många, inte bara av ekonomiska skäl, kolonistugan, odlingslotten eller ett enklare och ofta bostadsnära fritidshus av "sportstugetyp". I avsnitt 5.4.1 berör vi bl.a. vikten av att samhället i sin fysiska planering beaktar behovet av kolonistugor, odlingslotter och enklare fritidshus.

Vi föreslår

- att Sveriges turistråd medverkar till att turistnäringen och transportföretagen vidareutvecklar redan påbörjade åtaganden mot en mer flexibel prissättning, ofta kombinerad med ett utvecklat kortsystem. Så långt möjligt bör man söka lösningar till samordnade system, i syfte att göra det både enkelt och billigt för konsumenten att turista ("Sverige-kortet", "Norrlands-kortet", osv.). Ökad tillströmning, inte minst från utlandet, skulle göra det möjligt att slå ut fasta kostnader på fler och därmed ge möjligheter till lägre priser;
- att statligt stöd bör kunna utgå till organisationer för projekt, exempelvis i form av uppsökande verksamhet, som syftar till att informera om alternativ och stimulera människor som annars aldrig kommer iväg på semester till att göra det;
- att turistnäringen och arbetsmarknadens parter i högre utsträckning än för närvarande tillvaratar möjligheterna till semsterspridning. Det skulle ge möjligheter att bringa ned kostnaderna för semestern, samtidigt som anläggningar av skilda slag skulle få en förlängd säsong.

5.2.4 Vissa insatser av betydelse för flera grupper

Vissa grupper har till följd av bristande kunskaper om "vart man vänder sig", "hur man betar sig" osv. svårare än andra att känna till vad som verkligen finns att göra.

En central utgångspunkt måste vara att alla skall ges rimliga förutsättningar att kunna välja mellan olika verksamheter och aktiviteter.

Fostran och utbildning

Fostran och inläring hos de minsta barnen är viktiga faktorer för att man skall få valmöjligheter längre fram i livet. Forskningen har bl.a. visat att barn som tidigt getts möjligheter till olika typer av aktiva verksamheter löper mindre risk att bli passiva i senare skeden i livet.

Förskola och skola har vid sidan av familjen en central roll när det gäller hur barns och ungdomars intresse utvecklas. Vi menar att större vikt bör läggas vid naturinriktade verksamheter redan i förskolan för att ge barn, inte minst tätortsbarnen, elementär kunskap om och känsla för naturen och vårt beroende av den. Exempel på en sådan verksamhet är den s.k. Mulle-skolan, anpassad till barn mellan fem och sju år, som nu har funnits i ca 25 år.

En förutsättning för många att komma ut i skog och mark är att man får lära sig hur karta och kompass fungerar. Skolans undervisning i orientering och fri-luftsliv är i detta sammanhang mycket viktig. Svensk och internationell forskning (12) tyder på visst

behov av utveckling av pedagogiken inom detta område.

Ökad kunskap om natur och de gränser som naturen sätter för mänskliga aktiviteter, liksom om värdet och betydelsen av den produktion som där sker är viktig. Det gäller den näraliggande skogsmarken såväl som fjäll- och havslandskapen. Myndigheter och organisationer, företrädande både markanvändnings- och rekreationsintressen, har under senare år satsat mer och mer på upplysning och information.

Organisationernas roll

Folkrörelser och organisationer har sedan slutet av 1800-talet spelat en stor roll för olika befolkningsgruppers fritid. Bland de tidiga folkrörelserna märks nykterhetsrörelsen, arbetarrörelsen, frikyrkorörelsen, idrottsrörelsen och den kooperativa rörelsen.

Organisationer av betydelse för turism och friluftsliv är bl.a. Folkparks- och Folkets Husrörelserna som bildades 1891 som en naturlig del av arbetarrörelsen. Även STF och Friluftsförbundet bildades vid slutet av 1800-talet. Dessa organisationer är lika livskraftiga idag. Nya organisationer har successivt kommit till. Exempel inom turist- och friluftssektorn är RESO, Rikskorpen, Cykelförbundet, Svenska Båtunionen och hembygdsrörelsen. Även hyresgäströrelsen gör viktiga insatser i anslutning till fritiden.

Erfarenheterna visar att organisationerna och föreningslivet haft och har en mycket stor betydelse när det gäller att ta tillvara människors kreativitet och engagemang samt när det gäller att ge möjligheter till en aktiv fritid för olika intresseinriktningar. Betydelsen av de ideella arbetsinsatser som görs i detta sammanhang är svår att övervärdera.

Som vi tidigare har framhållit är behovet av insatser som syftar till att motverka passivitet och ge ökad motivation betydelsefulla. Vi anser här att folkrörelser och organisationer har en viktig uppgift att fylla, även om man beaktar att många av de människor som behöver nås inte är aktiva föreningsmännskor. Behovet av att nå mindre aktiva människor ställer krav på viss organisationsutveckling inom folkrörelser och föreningsliv.

Vi anser det viktigt att en särskild experimentinriktad studie görs i syfte att finna ut hur information som når fram till de grupper som verkligen bör nås skall utformas och vilka kanaler som bör användas. I samband härmed bör bl.a. studeras hur en uppsökande verksamhet genom olika organisationer och föreningar kan bidra till bättre information och motivation. (Se även avsnitt 5.4.2.)

Debatten om organisationernas resp. samhällets ansvar för anläggningar och aktiviteter har varit intensiv. Å ena sidan har hävdats att det personliga engagemanget och de frivilliga insatserna bland föreningslivets människor skulle göra det lämpligare att anläggningar av skilda slag drivs ideellt av föreningar och organisationer. Å andra sidan har kommunerna ett övergripande ansvar för att anläggningar, bekostade eller subventionerade med allmänna medel, sköts på ett riktigt sätt och att de i princip står till allas förfogande. Vidare finns det självklara fackliga intresset att bevaka medlemmarnas arbetsmöjligheter. Vår principiella inställning är att en ökad föreningsmedverkan i olika former är angelägen.

Regeringen har nyligen tillsatt 1983 års demokrati-beredning. Den skall bl.a. utreda och komma med förslag till hur föreningar och folkrörelser - på sina egna villkor - skall kunna stimuleras till att delta

i den demokratiska processen samt att där det är möjligt även ta över ansvar för direkt verksamhet. Till sin hjälp har beredningen en referensgrupp bestående av fyrtio ledamöter som representerar de största folk- rörelserna i landet.

5.3 Åtgärder rörande konsument- resp. producent- inriktat stöd vad gäller semesterresor

Ett av de mål som anges i 1975 års rekreationspolitiska beslut är att sociala och ekonomiska hinder inte får bestämma vilka som kan få del av utbudet av rekreations- och turistutbudet. I kapitel 4 har vi angett att särskilt barnfamiljer och låginkomstgrupper har sämre förutsättningar än andra grupper till semesterresor m.m. Det är därför angeläget att diskutera samhällets möjligheter att underlätta för dessa grupper att utnyttja sin semester på det sätt som de önskar.

I debatten och i olika utredningar har diskuterats hur ett ev. stöd för ökad turism skulle kunna utformas. I huvudsak finns två modeller - konsumentinriktat stöd resp. producentinriktat stöd. Härutöver kommer vi att diskutera vilka möjligheter som kan inrymmas i en aktiv samhällelig upphandling eller förmedlingsverksamhet.

5.3.1 Konsumentinriktat stöd

Tänkbara stödinsatser är följande:

- extra semesterlön
- förstärkt semesterlön
- semesterlön med låglöneprofil.

Dessa alternativ diskuteras i LO-utredningen Semester-Fritid inför 80-talet (22) och är till sin karaktär i första hand tänkbara förhandlingsområden mellan arbets-

marknadens parter. LO-utredningen konstaterar att det i dagens ekonomiska läge är svårt att tänka sig omfattande och dyra system för semesterssubventioner. Utredningen framhåller emellertid att ett system med riktat konsumentstöd i ett längre perspektiv innehåller fördelar och att man bör fortsätta undersöka sådana system. Vi delar de bedömningar som LO-utredningen har fört fram i dessa sammanhang.

Ytterligare ett sätt att stödja konsumenterna är att i högre utsträckning rabattera resor på kollektiva transportmedel.

För dem som inte har tillgång till egen bil är rese-möjligheterna en av de faktorer som är mest hindrande. För främjande av barnfamiljernas (även enföräldersfamiljers) rese-möjligheter har vi tidigare föreslagit att de kollektiva trafikföretagen bör utveckla sina rabattsystem (avsnitt 5.2.1). Vi menar att en målmedveten satsning på en så långtgående samordning som möjligt av trafik och taxor, innefattande alla typer av kollektiva transporter, inte bara skulle ge konsumenten fördelar utan också på sikt ge transportproducenterna ökat underlag.

Vi menar vidare att det kan finnas mycket att göra när det gäller en fortsatt utformning av en flexibel prissättning. Detta behöver inte betyda att något subventionsinslag behövs, utan det kan vara ett sätt att få en bättre täckning av fasta kostnader och därmed vara företagsekonomiskt motiverat. Vi föreslår att Sveriges turistråd söker motivera såväl turistnäring och transportföretag som samhällseliga turistorgan att påskynda utvecklingen med en flexibel prissättning, gärna kombinerat med ett vidareutvecklat kortsystem.

5.3.2 Producentinriktat stöd

I Ds Jo 1982:4 Turistbranschens näringsvillkor, Turisttransporter har TUREK låtit undersöka bl.a. lönsamheten hos vissa turistanläggningar. Rapporten visar på uppenbara problem i många turisthotell och stugbyar att få verksamheten att ge ett överskott som garanterar att realkapitalet kan förnyas i den takt som erfordras. En förslitning av många sådana anläggningar riskeras därför. I detta sammanhang diskuteras flera förslag till lösningar. Bl.a. uppmärksammas utbildningen av turistföretagarna i företagsledning, ekonomi och administration. Vidare framhålls att de kredit- och avskrivningsregler som gäller för branschen bör ses över. Näringsens företrädare hävdar att en viktig förklaring till den svaga lönsamheten är att turistföretagen i större omfattning än annan företagsverksamhet tvingas ta på sig kostnader för olika typer av samhällservice.

I den översikt av fritidssektorns konsumtion och resursanvändning som TEMAPLAN AB gjort på uppdrag av TUREK (1) har bl.a. konstaterats att den bristfälliga lönsamheten inte är något unikt för turistnäringsen. De lönsamhetsproblem som delar av näringsen har kan därför - även om förutsättningar och problem i vissa stycken är speciella - i stora delar antas vara av mer generell karaktär. Det betyder emellertid inte att vi anser näringsens problem vara oväsentliga. Men vi menar att turistbranschens och näringslivets organisationer gemensamt bör möjliggöra en riktad utbildning av turistföretagare i företagsledning, ekonomi och administration. Sveriges turistråd, stiftelsen Turismutveckling och berörda utvecklingsfonder, vilka numera även till viss del skall beakta turismen, bör härvid kunna bistå med kompetens och resurser.

Generellt sett bör en klarare ansvarsfördelning eftersträvas mellan företagsamhet och samhälle. Samhället bör i samband med kommersiell etablering av anläggningar för turism och friluftsliv i första hand medverka till att erforderlig infrastruktur kommer till stånd. Behov av statliga insatser blir särskilt angeläget i de fall anläggningarna är lokaliserade till resurssvaga glesbygdskommuner.

5.3.3 En aktiv samhällelig förmedlingsverksamhet

Vi har i kap. 3 och 4 konstaterat att vissa grupper har sämre förutsättningar än andra att använda sin semester till att resa, att byta miljö osv. Det som hindrar dem är ofta en kombination av ekonomiska och vad vi här har kallat psykologiska faktorer. I kap. 2 har vi vidare konstaterat att lönsamheten för många företag i den del av näringen som rör boendet är för låg för att tillräckliga resurser skall kunna sättas av för löpande underhåll av byggnader m.m.

Vi har därför sökt utveckla en metod som skulle kunna ge positiva effekter för både konsumenter och producenter. Metoden kan beskrivas som upphandling och förmedling av bäddar eller stugor. Verksamheten kan praktiskt administreras av det centrala organ som ges ansvaret för turism och friluftsliv. Detta organ förhandlar och avtalar med skilda företag om ett visst antal bäddar eller stugor som företagen därmed garanteras få uthyrda.

De tillgängliga bäddarna ställs därefter till förfogande för organisationer som dels har grupper som behöver särskild stimulans, dels är beredda att avsätta egna resurser för uppsökande och engagerande kontaktverksamhet bland medlemmarna. Organisationerna bör också vara beredda att avsätta viss tid åt planering av verksamheten. När dessa krav är uppfyllda

träffar det ansvariga turistorganet och resp. organisation avtal - förslagsvis till självkostnadspris - om ett visst antal stugor eller bäddar. Det är sedan upp till resp. organisation om de gentemot medlemmarna skall sträva efter full kostnadstäckning. De på detta sätt tillgängliga bäddarna kan givetvis finnas i olika regioner eller turistområden. De kan också ställas till förfogande vid olika tidpunkter vilket innebär att hänsyn kan tas till regionernas och producenternas olika problem och förutsättningar. Beroende på volym, tidpunkt och region är det inte självklart att något statligt subventionsinslag behövs. Systemet kan i själva verket öppna ökade möjligheter till att med hjälp av flexibel prissättning och attraktiva paketalösningar öka kapacitetsutnyttjandet i anläggningar och även i kollektivtrafiken. Idag förekommer f.ö. vid vissa landsting en upphandling av bäddar, främst i samband med konvalescentvård.

När erfarenheter vunnits torde berörda centrala organisationer kunna administrera verksamheten själva. Ingenting hindrar heller att denna typ av verksamhet utvecklas på regional eller lokal nivå. I ett inledande skede torde dock vissa resurser behöva ställas till förfogande för viss försöksverksamhet.

Vi menar att en försöksverksamhet med central upphandling och förmedling av bäddar och stugor bör initieras.

5.4 Åtgärder med anknytning till samhällets långsiktiga planering m.m.

5.4.1 Mark- och planfrågor

I avsnitt 4.4.1 har vi belyst behovet av områden för friluftsliv och vissa former av turism. Vårt grundläggande synsätt är att allemansrätten skall bestå som den huvudsakliga garantin för den enskildes rekreation i skog och mark.

Antalet utövare av friluftsliv är mycket stort och aktivitetsutbudet omfattande, vilket framgår av den sammanställning av friluftslivsutbudet som TUREK låtit göra (15). Enligt flera studier (3, 8, 11, 12) är många intresserade av ett utökat friluftsliv. Ca 80 procent av vuxna tätortsbor säger sig föredra ekonomiska insatser för ökat friluftsliv framför satsningar på traditionella idrottsanläggningar. De ekonomiska problemen kan väntas leda till att investeringsutrymmet krymper, vilket får till följd att både kommuner och regionala organ i ökad grad satsar på friluftslivsinriktad närrecreation. Det är angeläget att denna utveckling möts med en förutseende planering, där turismens och friluftslivets behov effektivt och målmedvetet vägs in. Det är framför allt viktigt att i den fysiska planeringen avsätta mark- och vattenområden för olika aktiviteter inom friluftslivet, t.ex. för motion, strövande i skog och mark, enklare fritidshus, koloniträdgårdar och odlingslotter.

Dessa behov har hittills i viss utsträckning redovisats i den översiktliga planeringen men i mindre grad i detaljplaneringen. Riskerna för tilltagande konflikter mellan olika markintressen och de ökade kraven på "hela bostadsmiljöer" gör det angeläget att i ökad grad beakta friluftslivets behov i planeringen på alla nivåer. Om värdefulla rekreationsområden i tätorterna och deras närhet tas i anspråk för andra ändamål drabbar detta framför allt de som redan är hindrade i sina fritidsaktiviteter. För att få socialt väl fungerande bostadsområden med rekreationsmöjligheter för många i tätorternas närhet bör friluftslivets markbehov jämföras med andra viktiga samhällssektorer.

Även Fritidsboendekommittén (FRIBO) har i sitt betänkande (SOU 1982:23 Fritidsboende) poängterat behovet

av att finna nya former för enkel stadsnära fritidsbebyggelse. Det stadsnära fritidsboendet bör enligt FRIBO ligga i anslutning till attraktiva fritidsområden och bl.a. ge tillfälle till eget arbete med hus och tomt. Den typ av fritidsbebyggelse som fritidsboendekommittén avser anges vara att jämföra med koloniträdgårdar och s.k. fjärrkolonier. Enligt kommittén har kontakter med kommuner och interkommunala planeringsprogram gett vid handen att det även i storstadsområdena är möjligt att finna lämpliga lägen för enkel, stadsnära fritidsbebyggelse av en karaktär som påminner om fjärrkolonier.

Vi delar FRIBOs uppfattning och vill betona att kommunerna i sin planering bör beakta olika gruppers behov av friluftsliv både vid byggandet av nya områden och vid förnyelsen av äldre områden.

Bland annat friluftslivets behov behandlas i den nya lagstiftning för bebyggelse resp. naturresurser som för närvarande bereds inom regeringskansliet.

Vi vill härutöver framhålla att den kollektiva transportförsörjningen på ett helt annat sätt än vad som gäller idag bör ingå som ett element redan när områden för turism och friluftsliv planeras. Det gäller de riksintressanta områdena såväl som de regionala och lokala områdena. En framsynt planering bör således inrymma överväganden hur skilda områden, i vårt fall områden för turism och friluftsliv, skall kunna nås med kollektiva transportmedel.

Eftersom landstingen och kommunerna via länstrafikbolagen är huvudmän för den regionala trafiken, ges numera ökade möjligheter till en samordning av transporter och friluftsliv. Inom ramen för kollektivtrafikberedningens arbete pågår f.n. viss försöksverksamhet av intresse i detta sammanhang.

5.4.2 Data och forskning

Under arbetet med betänkandet har vi uppmärksammat behovet av forskning och data inom turism- och friluftslivssektorn.

Rekreatjonsberedningen har i en särskild rapport (Rbr nr. 9/1981) redovisat en genomgång av forskningsbehovet inom sektorn.

Vi vill allmänt framhålla att den forskningsinsats som föreligger idag är orimligt låg i relation till sektorns betydelse för människors behov och välbefinnande liksom för samhällsekonomin. Det gäller särskilt de delar av turism och friluftsliv som inte rör jakt och idrott. Det avspeglar sig bl.a. i att sektorn har svårt att attrahera forskare med hög kompetens och att sambandet mellan forskning och utbildning inom sektorn är dålig.

Vi anser att forskningen inom sektorn turism och friluftsliv behöver förstärkas och samordnas. Syftet bör bl.a. vara att genom forskningen få fram bättre beslutsunderlag för åtgärder både på riksnivå och på lokal nivå. För insatser inom turismen bör även näringslivet ha nytta av en sådan förstärkning av forskningen.

För vår del vill vi i detta sammanhang särskilt framhålla betydelsen av forskning kring villkoren för de grupper som är hindrade när det gäller fritidens användning. Aspekter av särskild betydelse är behov, intresse, hinder och nyttoeffekter samt informationens och motivationens betydelse. Vi har även funnit att kännedomen om hushållens tidsanvändning med inriktning på turism och friluftsliv är otillräcklig och att den offentliga statistiken som idag är grupperad efter främst andra sektorers behov även bör anpassas till fritidssektorns behov.

Den organisatoriska situationen är komplicerad. Forskning inom sektorn bedrivs "slumpmässigt" vid skilda universitetsinstitutioner och vid de s.k. turisthögskolorna i Falun, Kalmar och Östersund. Vid några folkhögskolor, bl.a. Tallkrogens och Stensunds folkhögskolor, bedrivs också viss verksamhet av intresse i detta sammanhang.

Vi bedömer det inte som önskvärt att forskningen vid skilda institutioner skall centraliseras. Däremot kan ett samordningsprogram för forskning och utvecklingsarbete öka effektiviteten och ge impulser till bredare forskning inom sektorn. Det centrala organ som ges ansvaret för turism och friluftsliv bör bl.a. söka ta initiativ till en mer samordnad forskning inom sektorn.

5.5 Diskussion om resurser och organisation

I avsnitt 4.5 har vi konstaterat att de åtgärder som vidtagits inte är tillräckliga för att man skall kunna säga att 1975 års rekreationspolitiska mål har uppnåtts. Det är i detta sammanhang viktigt att diskutera i vad mån samhällets resurser och organisation kan medverka till en bättre måluppfyllelse. Vår bedömning är att nuvarande resursfördelning och organisation vad gäller sektorn turism och friluftsliv har sådana brister att de i sig utgör hinder för att nå de mål som ställts upp.

5.5.1 Resurser

Kännetecknande för statens resurser för turism och friluftsliv är att antalet ekonomiska styrmedel som tangerar sektorn är förhållandevis stort men att endast ett fåtal av dessa styrmedel primärt syftar till att nå mål inom turismen och friluftslivet.

De direkta styrmedlen är Sveriges turistråds operativa medel för marknadsföring och naturvårdsverkets anslag Stöd till friluftslivet. Sammanlagt uppgår dessa två anslag till ca 35 miljoner kronor (budgetåret 1983/84). Uppskattningsvis utgör denna summa 10 procent av de resurser som har nära beröringspunkter med turism och friluftsliv.

Med hänsyn till det nuvarande ekonomiska läget anser vi det dock inte möjligt att nu föreslå nya finansieringskällor, vilka antingen skulle öka statens utgifter eller försämra möjligheterna till privat konsumtion inom fritidssektorn.

Vi vill i stället förordad ökad sektorsamverkan och omprioriteringar inom de resurser som finns tillgängliga. Vi menar att den betydelse som fritiden har i samhällsekonomin och sysselsättningsmässigt (se kap. 2) liksom dess betydelse för människors allmänna välbefinnande motiverar detta. Härtill kommer den allmänpolitiska tyngd som sektorn har.

Ökad sektorsamverkan

Samtliga kommittéer har ålagts överväga hur ev. kostnadskrävande förslag skall kunna finansieras genom en omfördelning av befintliga resurser inom det område kommitténs förslag avser (Dir. 1980:20). Om en sådan regel skall kunna ge praktiska möjligheter att lägga fram nya förslag måste enligt vår mening metoder för sektorsamverkan utvecklas och stimuleras. Vi bedömer det därför vara angeläget att söka utveckla hur en ökad samverkan mellan sektorn turism och friluftsliv och andra sektorer med delvis sammanfallande mål skulle kunna gå till. Syftet är inte att ändra ansvarsfördelning eller regeltillämpning för skilda anslag utan att genom en bättre samordning av insatserna skapa bättre förutsättningar att nå målen enligt riksdagens rekreationspolitiska beslut. Dessa samordnande

insatser bör också ha en klar politisk förankring för att det skall vara möjligt att nå avsedda resultat.

En utgångspunkt för en målmedveten sektorsamverkan är att alla anslag som berör möjligheter till friluftsliv, vistelse i skog och mark, naturmiljön nära bostaden m.m. bör ses i ett samlat konsumentperspektiv där vi framför allt vill framhålla vikten av att de svaga konsumentgrupperna ges bättre möjligheter att använda sin fritid. Det är härvid viktigt att det både finns en bra miljö med grönområden nära bostaden och tillgång till friluftsområden och semesteranläggningar i olika delar av landet.

De anslag som är särskilt intressanta att diskutera i detta sammanhang är framför allt de s.k. beredskapsmedlen, lokaliseringsstöd, medel för mark för naturvård och vård av naturreservat, medel för förbättrad bostadsmiljö, idrotts- och organisationsstöd samt AMS-medel för naturvårdsarbete. Sammanlagt uppgår dessa övriga medel till ca 750 miljoner kronor varav ca 300 miljoner överslagsmässigt kan beräknas komma sektorn turism och friluftsliv till del. Tillsammans med sektorns tidigare nämnda direkta styrmedel berörs sektorn av skilda anslag med sammanlagt ca 330 miljoner kronor.

En ökad sektorsamverkan ställer krav på någon form av organiserad ansvarsfördelning. Någon måste ha kompetens och formella möjligheter att överväga långsiktiga prioriteringar mellan olika näraliggande sektorer. Det gäller här prioriteringar som till sin karaktär är sådana att politiskt ansvar bör kunna utkrävas. Den ökade sektorsamverkan som vi här diskuterar kan således inte genomföras på myndighetsnivå. Det är i stället hanteringen inom regeringskansliet som är viktig att diskutera i detta sammanhang,

För att kunna förverkliga en ökad sektorsamverkan förordar vi att det inom regeringskansliet bildas en beredning för turism och friluftsliv. En sådan beredning skulle främst stimulera till ökad sektorsamverkan i samband med budgethanteringen men också ha en överblick av sektorns utveckling och en kontinuerlig dialog med berörda myndigheter och organisationer som på detta sätt får ökad kännedom om varandras arbete. De formella besluten skulle precis som idag fattas av resp. organ och baseras på de författningsmässiga regler som gäller.

Administrativt bör en sådan beredning vara knuten till jordbruksdepartementet, såsom ansvarigt departement för turism och friluftsliv. Det bör betonas att en beredning av den typ som vi här diskuterar inte skall ses som en ny myndighet. Den skulle inte heller föra med sig behov av nya tjänster.

I vår diskussion om ökad sektorsamverkan vill vi inte dölja att en sådan möter många praktiska problem. Ekonomiska styrmedel är oftast starkt ändamålsbestämda och reglerade. De olika anslag som berörs är också av olika karaktär. Beredskapsmedlen är t.ex. konjunktur-anpassade och kan inte på samma sätt som t.ex. stödet till friluftslivet bestämmas i förväg. Ytterligare ett problem är att vissa styrmedel, t.ex. beredskapsmedlen, redan nu möts av krav på särbehandling från flera andra sektorer.

Vi menar emellertid att det både är möjligt och nödvändigt att finna praktiska vägar att mer systematiskt bedöma hur olika styrmedel kan samverka för att nå mål som helt eller delvis sammanfaller. I så gott som samtliga förslag till åtgärder som vi har lagt fram i avsnitten 5.2 - 5.4 finns således beröringspunkter mellan sektorn turism och friluftsliv och andra sektorer eller

målområden. Exempel är familjepolitik, jämställdhetssträvanden, fördelningspolitik, transportpolitik, regionalpolitik osv. Den av oss föreslagna beredningens samordningsinsatser för att nå målen enligt 1975 års rekreationspolitiska beslut bör även kunna bidra till att fördela tillgängliga resurser så att största möjliga måluppfyllelse nås även inom andra sektorer.

5.5.2 Organisationen på myndighetsnivå

Vi har i avsnitt 1.4 angett hur vi har definierat turism och friluftsliv. I samband härmed diskuterade vi beröringspunkterna mellan friluftsliv och idrott resp. friluftsliv och naturvård.

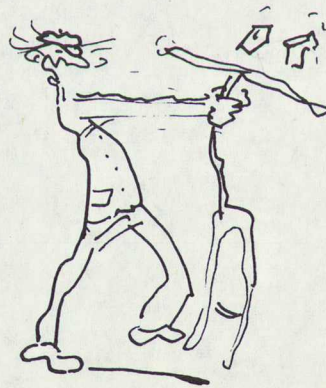
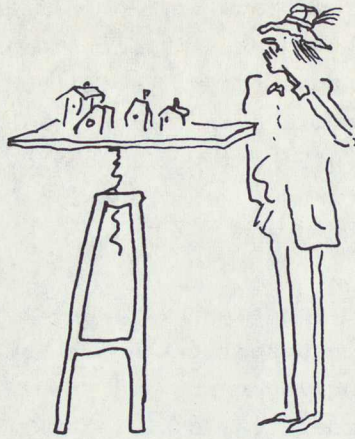
Karakteristiskt för sektorn turism och friluftsliv är att organisationen är oklar och ineffektiv. I TUREKS första betänkande (SOU 1981:28) Turism och friluftsliv. Det centrala myndighetsansvaret redovisas dels nuvarande organisatoriska förhållanden, dels två alternativ till ny organisation. I avvaktan på underlag för ett samlat rekreationspolitiskt beslut har som tidigare framhållits riksdagen ännu ej tagit ställning i organisationsfrågan.

Vår mening är dock att det måste skapas en klarare organisation på den statliga myndighetsnivån. För det talar sektorns betydelse i samhällsekonomin, dess betydelse för människors allmänna välbefinnande samt vikten av en ändamålsenlig resursanvändning. I prop. 1982/1983:100 Bilaga 11 antyder föredragande statsråd att en ny organisation är under utveckling. Vi har därmed inte anledning att mer i detalj beröra hur en sådan organisation bör se ut.

5.6 Finansiering av framförda förslag

Vi bedömer att de förslag som vi lägger fram i avsnitten 5.2 - 5.4 i huvudsak kan finansieras inom ramen för ordinarie budgetramar. En förutsättning för detta är dock att den ökade sektorsamverkan som vi diskuterar i avsnitt 5.5 kommer till stånd och blir effektiv samt att förslagen genomförs i en takt som anpassas till resursutrymmet.

Mot bakgrund av sektorns stora betydelse i välfärdspolitiken, sysselsättningspolitiken och samhällsekonomin, är det dock angeläget att, då samhällsekonomin medger det, nya resurser ställs till turism- och friluftslivssektorns förfogande. Vi vill erinra om att riksdagen under så gott som varje riksmöte sedan 1975 års rekreationspolitiska beslut togs har förklarat att 1975 års mål ligger fast. Samtidigt har i riksdagsmotioner och i den allmänna debatten framförts kritik mot att för litet görs för att dessa mål skall kunna nås.

RESERVATION

Reservation av ledamoten Knut Billing

I och med föreliggande betänkande samt rekreationsberedningens betänkande "Områden för turism och rekreation" (SOU 1983:43) finns ett omfattande basmaterial om våra semester- och rekreationsvanor, turismbranschen, dess lönsamhet och framtidsutsikter samt vilka faktorer som verkar hindrande för människors möjligheter till turism och rekreation.

Enligt den semestervaneundersökning (SEVA) som utförts av Sveriges turistråd på uppdrag av rekreationsberedningen gjorde 85 procent av befolkningen i Sverige någon form av semesterresa 1980. Motsvarande siffra var 1974 80 procent. Med utgångspunkt från definitionen att en semesterresa innehåller någon form av övernattningskan man konstatera att Sverige, kvantitativt sett, har det högsta semesterresandet i världen.

Detta faktum samt det förhållandet att Sveriges ekonomi befinner sig i stark obalans, med bl.a. rekordhög upplåning utomlands som resultat, borde enligt min uppfattning påverkat utredningens arbete och förslag betydligt mer än vad som skett.

En starkt överdriven bild av de hinder som föreligger för medborgarnas möjligheter till turism och rekreation redovisas. I exempelvis avsnitt 4.3.2.1 "Barnfamiljernas situation" framhålls att "barnfamiljernas ekonomiska och tidsmässiga resurser för turism och

friluftsliv jämfört med andra grupper är oacceptabelt små". Överdrifter som denna minskar tilltron till utredningens överväganden och förslag.

I kapitel 5 redovisas utredningens förslag. Enligt min uppfattning kan starka invändningar resas mot flertalet förslag. Utredningsmajoritetens grundsyn är att det inom sektorn turism och friluftsliv finns för små direkta styrmedel. Betecknande är också att organisationernas roll är starkt överdriven.

Enligt min uppfattning borde utredningen i stället arbetat med målsättningen att skapa bättre förutsättningar för den enskilde att utan styrning, subventioner o. dyl. förverkliga sina önskemål beträffande friluftsliv och turism.

I avsnitt 5.1 "Utgångspunkter" förs ett märkligt resonemang om den s.k. skatteöverenskommelsen mellan socialdemokraterna, centern och folkpartiet. Totaleffekten av denna reform är ju att flertalet medborgare får sämre möjligheter att förverkliga sina fritidsönskemål. I synnerhet gäller detta familjer som har många barn och som på senare år förvärvat småhus med höga lån.

I avsnitt 5.2.1 "Barnfamiljer" diskuteras ett extra barnbidrag att utbetalas i juni samt sex timmars arbetsdag. Dessa två "förslag" borde, enligt min uppfattning, ha utgått. Barnbidraget och dess storlek är en familjepolitisk fråga och eventuella förändringar bör diskuteras utifrån helt andra utgångspunkter än dem kommittén har att anlägga. Den föreslagna konstruktionen är dessutom felaktig. Staten skall inte påverka användningen av barnbidragen, det är helt och hållet en fråga för de enskilda familjerna. Frågan om sex timmars arbetsdag anser även uppenbarligen majoriteten orealistisk eftersom den inte fullföljs i förslagssats.

Organisationer som "särskilt arbetar med att aktivera barn och ungdom inom skilda friluftslivsaktiviteter" föreslås kunna tilldelas särskilda projektmedel. Jag avvisar detta förslag. Dessa organisationer har redan idag ett omfattande ekonomiskt stöd genom både statliga och kommunala bidrag. Enligt min uppfattning skall dessutom inte stat och kommun påverka inriktningen av stödberättigade organisationers verksamhet genom särskilda bidragskonstruktioner.

I särskild att-sats, men utan närmare motivering, föreslås att "kommuner och andra samhällsorgan som driver stugbyar eller disponerar uthyrningsstugor prövar olika vägar att underlätta för barnfamiljer att hyra en stuga under semestern". Som exempel anförs förtur.

Enligt min mening skall även dessa anläggningar drivas utifrån företagsekonomiska principer. Den bistra verkligheten är att samhällsägda stugbyar regelmässigt går med stora underskott. Förslaget kan accepteras endast under den förutsättningen att de förbättrar anläggningens lönsamhet.

I avsnitt 5.2.3 "Låglönegrupper" föreslås att statligt stöd bör kunna utgå till organisationer för informations- och stimulansprojekt. Jag avvisar detta förslag. Det är både samhälleekonomiskt och principiellt felaktigt att införa statsbidrag för dylik verksamhet. Floran av statsbidrag är alltför omfattande och utvecklingen måste gå i motsatt riktning. Organisationernas verksamhet måste i helt annan utsträckning bygga på medlemmarnas egna insatser.

I avsnitt 5.2.4 "Vissa insatser av betydelse för flera grupper" föreslås i anslutning till förslaget om en informationsstudie att det bör "studeras hur en uppsökande verksamhet genom olika organisationer och föreningar kan bidra till bättre information och moti-

vation". Förslaget bygger på den felaktiga föreställningen att föreningar och organisationer i allt högre utsträckning skall tillvarata de enskilda människornas intressen. All erfarenhet visar dessutom att kommersiella företag är vida överlägsna statliga och kommunala myndigheter, föreningar och organisationer när det gäller att informera om produkter och tjänster som tillhandahålls på marknaden.

I avsnitt 5.3.1 "Konsumentinriktat stöd" framhålls att tänkbara stödsatser är ex. extra semesterlön, förstärkt semesterlön och semesterlön med låglöneprofil. Samtliga dessa förslag är av den karaktären att de kraftigt försämrar vårt lands konkurrensläge gentemot omvärlden. Enligt min uppfattning är det fel att införa särskilt konsumentinriktat stöd för turism och rekreation. Ett genomförande av de av moderaterna i riksdagen framförda förslagen om sänkta marginalskatter är i kombination med våra förslag inom familjepolitiken en principiellt riktigare och samtidigt effektivare väg att underlätta för fler medborgare att förverkliga sina önskemål beträffande rekreation och turism.

I samma avsnitt diskuteras även rabattsystem inom kollektivtrafiken. En sådan diskussion hör inte hemma här. Den ger intryck av att lågprissatsningar av olika slag skall införas för att förbilliga resandet för den enskilde. Men då är det fråga om subvention - inte lågprissatsning. Jag är varm anhängare av rabattsystem men dessa skall motiveras utifrån företagsekonomiska principer. Då - men först då - blir lågprissatsningar framgångsrika och till fördel för konsumenterna. Detta har påvisats av exempelvis SAS/Linjeflyg.

I avsnitt 5.3.3 "En aktiv samhällelig förmedlingsverksamhet" föreslås ett system med central statlig upphandling och förmedling av bäddar och stugor. Jag

motsätter mig förslaget. Det är inte en samhällelig uppgift. (Jämförelsen med vissa landstings upphandling av bäddar i samband med konvalescentvård är helt felaktig. Denna upphandling görs av landstingen därför att den förbilligare egen verksamhet.) Systemet är till sin uppbyggnad likartat det som praktiseras i Östeuropa. Det leder till ofrihet. Den som inte håller sig väl med den organisation som vidareförmedlar får vackert stanna hemma. Stugor och bäddar skall enligt min uppfattning förmedlas på den öppna marknaden och i fri konkurrens. Först då får konsumenterna valfrihet. Majoritetens tilltro till förslagets effektivitet är uppenbarligen inte större än att man infört en brasklapp: "det är inte självklart att något statligt subventionsinslag behövs".

I avsnitt 5.4.1 "Mark- och planfrågor" diskuteras bl.a. nödvändigheten av att i den fysiska planeringen avsätta mark för motion, enklare fritidshus, koloniträdgårdar och odlingslotter. Enligt min uppfattning har kommittén därvid alltför hårt koncentrerat sig på FRIBOs förslag om stadsnära fritidsboende, vilket närmast kan karaktäriseras som någon form av fjärrkoloni och som på intet sätt kan jämföras med fritidshus. Kommittén borde ha betonat vikten av att stat och kommun underlättar medborgarnas klart dokumenterade önskemål vad gäller ett eget fritidshus. De enskilda kommunerna har här ett stort ansvar genom att inte ställa så höga krav som idag ofta sker vad gäller teknisk försörjning, isolering och dylikt att enkla fritidshus - sommarstugor - omöjliggörs. Härigenom skulle betydligt fler människor ha råd att förverkliga drömmen om en stuga på landet. Resurser i form av mark finns, så att alla som så vill kan förverkliga sina önskemål.

I avsnitt 5.5.1 "Resurser" och avsnitt 5.6 "Finansiering av framförda förslag" framhåller kommittén att den med hänsyn till nuvarande ekonomiska läge ej anser

det möjligt att föreslå nya finansieringskällor. Enligt min uppfattning gäller detta ej enbart i nuvarande ekonomiska läge. Vad som behövs är inte fler skatter utan färre och lägre. Jag avvisar därför varje tanke på införande av nya skatter och avgifter.

I avsnitt 5.5.1 diskuteras också myndighetsorganisationen och därvid föreslås inrättande av en särskild beredning för turism och friluftsliv inom regeringskansliet. Enligt min uppfattning är det inte en fråga för en offentlig utredning att diskutera uppläggning och organisation av arbetet inom regeringens kansli.

SÄRSKILT YTTRANDE

Särskilt yttrande av ledamoten Rolf Rämgård

Avsnitt 5.2.1 Barnfamiljerna

En förbättring av barnfamiljernas ekonomi är en övergripande samhällsekonomisk fråga. I den allmänna debatten har bl.a. förts fram förslag om ett extra barnbidrag samt införande av vårdnadsersättning för vård av eget barn.

Att betala ut ett extra barnbidrag under juni månad utgör ingen garanti för att detta bidrag kommer att användas för semester eller annan fritidsverksamhet. Dessutom är det ett sätt att försöka styra barnfamiljernas konsumtionsmönster av semester och fritid till en viss tidpunkt.

Att generellt höja barnbidraget är ett bättre alternativ, vilket också ger barnfamiljerna större valfrihet. Införandet av vårdnadsersättning ger också en bättre valfrihet och ekonomiskt tillskott.

Avsnitt 5.3.1 Konsumentinriktat stöd

Tänkbara stödinsatser är enligt majoriteten i utredningen

- extra semesterlön
- förstärkt semesterlön
- semesterlön med låglöneprofil.

Dessa alternativ diskuteras i LO-utredningen Semester-Fritid inför 80-talet och är till sin karaktär i första hand tänkbara förhandlingsområden mellan arbetsmarknadens parter. LO-utredningen konstaterar att det i dagens ekonomiska läge är svårt att tänka sig omfattande och dyra system för semestersubventioner. Utredningen framhåller emellertid att ett system med riktat konsumentstöd i ett längre perspektiv innehåller fördelar och att man bör fortsätta undersöka sådana system.

Jag delar inte den bedömningen som LO-utredningen har fört fram i dessa sammanhang. Från samhällets sida är det bättre att koncentrera de ekonomiska resurserna på ett producentriktat stöd.

Ett sätt att stödja konsumenterna vid semester och på fritid är att i högre utsträckning rabattera resor på kollektiva transportmedel.

LITTERATUREREFERENSER

1. TEMAPLAN AB: Fritidssektorn, en översikt av konsumtion och resursanvändning. Opublicerat material för TUREKs räkning. Stockholm 1983.
2. Ingelstam, Lars: Arbetets värde och tidens bruk - en framtidsstudie. Stockholm 1980.
3. SOU 1964:47 och Naturvårdsverket, Fritid och friluftsliv (SNV 1974:20)
4. Statistiska centralbyrån, SCB: Levnadsförhållanden 1976. Rapport 17. Stockholm 1981.
5. Statskontoret: Statlig styrning av kommunal fritids- och kulturverksamhet. Utredningspromemoria 2 från projekt "Biträde till statkommungruppen". Stockholm 1983.
6. Szalai, A.: The use of time. Daily activities of urban and suburban populations in twelve countries. Haag and Paris 1972.
7. Statistisk sentralbyrå, Oslo: Statistiske analyser nr. 19 och 30. 1975 och 1977. Oslo 1975 och 1977.
8. Statens naturvårdsverk: SNV PM 750. Stockholm 1976.

9. Walldén, Marja: Individens aktivitetsmönster. Del 3. Rapport R:10, 1975. Byggforskningen. Stockholm 1975.
10. Sveriges Radio: Publik- och Programforskningen. Mediabarometern 1979-1982. Stockholm.
11. Se bl.a. naturvårdsverkets SNV PM 1282, Fritiden i en kommun, 1980, och Uppsala läns landsting, Fritidsvaneundersökningen 1978.
12. Norling, Ingemar: Fritid och hinder. Opublicerat underlagsmaterial för TUREKs räkning. Stockholm 1983.
13. Svenska kommunförbundet: Fritidsanläggningar. Stockholm 1983.
14. SOU 1982:23 Fritidsboende. Stockholm 1982.
15. Örtenstrand, Gunnar: Friluftslivets aktivitetsutbud. Opublicerat underlagsmaterial för TUREKs räkning. Stockholm 1983.
16. Westerlund, Staffan: Centrala rättsfrågor rörande turism och rörligt friluftsliv. Opublicerat material för TUREKs räkning.
17. Statistiska centralbyrån, SCB: Hushållsbudgetundersökningarna 1969 och 1978 och Nationalräkenskapernas konsumtionsstatistik. Stockholm.
18. Statistiska centralbyrån, SCB: Undersökningen om levnadsförhållanden (ULF). Stockholm 1977.
19. Blomdahl, Ulf & Brånell, Ulf: Fritid - ett idéprogram. SOA-projektet, Socialstyrelsen. Stockholm 1979.

20. Ds B 1982:10: Offentliga tjänster på fritids-, idrotts- och kulturområdet. Stockholm 1982.
21. SOU 1983:14 Barn kostar. Stockholm 1983.
22. LO-rapporten: Semester-Fritid inför 80-talet. Stockholm 1981.
23. Lundahl, A.: Livsformer i omvandling. Stockholm 1978.
24. Se olika publikationer från Statens ungdomsråd.
25. Prop. 1975:46, CU 1975/76:2, rskr 1975/76:46.
26. Ringström, Vivi och Varju, Zsafia: Arbetslöshet - Fritid. Göteborgs universitet, Socialhögskolan. Göteborg 1982.
27. Statistiska centralbyrån, SCB: Rapport nr. 25 Handikappad, delaktig och jämlik? Levnadsförhållanden 1977/78. Stockholm.
28. Statens naturvårdsverk och Statens handikappråd: Handikapp och friluftsliv. Tillgänglighet i friluftsområden. SNV, Meddelande 6, 1978.
29. Norling-Jägnert-Lundahl: Handikapp och fritid. Göteborgs universitet. Socialhögskolan i Göteborg 1983.

Statens offentliga utredningar 1983

Kronologisk förteckning

1. Fristående skolor för inte längre skolpliktiga elever. U.
 2. Nytt militärt ansvarssystem. Ju.
 3. Skatteregler om traktamenten m. m. Fi.
 4. Om hälften vore kvinnor. A.
 5. Koncession för försäkringsrörelse. Fi.
 6. Radon i bostäder. Jo.
 7. Ersättning för miljöskador. Ju.
 8. Stämpelskatt. Fi.
 9. Lagstiftningen på kärnenergiområdet. I.
 10. Användning av växtnäring. Jo.
 11. Bekämpning av växtskadegörare och ogräs. Jo.
 12. Former för upphandling av försvarsmateriel. Fö.
 13. Att möta ubåtshotet. Fö.
 14. Barn kostar. S.
 15. Kommunalforskning i Sverige. C.
 16. Sysselsättningsstrukturen i internationella företag. I.
 17. Näringspolitiska effekter av internationella investeringar. I.
 18. Lag mot etnisk diskriminering i arbetslivet. A.
 19. Den stora omställningen. I.
 20. Bättre miljöskydd II. Jo.
 21. Vilt och jakt. Jo.
 22. Utbildning för arbetslivet. A.
 23. Lag om skatteansvar. Fi.
 24. Ny konkurslag. Ju.
 25. Internationella faderskapsfrågor. Ju.
 26. Bestrålning av livsmedel. Jo.
 27. Bilar och renare luft. Jo.
 28. Bilar och renare luft. Bilaga. Jo.
 29. Invandringspolitiken. A.
 30. Utbyggd havandeskapspenning m. m. S.
 31. Familjeplanering och abort. S.
 32. Företagshälsovård för alla. A.
 33. Kompetens inom hälso- och sjukvården m.m. S.
 34. Information som styrmedel. I.
 35. Patentprocessen och sanktionssystemet inom patenträtten. Ju.
 36. Effektivare företagsrevision. Ju.
 37. Fastighetsbildning 1. Avveckling av samfällda vägar och diken. Ju.
 38. Fastighetsbildning 2. Ersättningsfrågor. Ju.
 39. Politisk styrning-administrativ självständighet. C.
 40. Konsumentpolitiska styrmedel-utvärdering och förslag. Fi.
 41. Kontroll av rådgivare. Ju.
 42. Barn genom insemination. Ju.
 43. Områden för turism och rekreation. Jo.
 44. Kapitalplaceringar på aktiemarknaden. Fi.
 45. Turism och friluftsliv 2. Om förutsättningar och hinder. Jo.
-

Statens offentliga utredningar 1983

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Nytt militärt ansvarssystem. [2]
Ersättning för miljöskador. [7]
Ny konkurslag. [24]
Internationella faderskapsfrågor. [25]
Patentprocessen och sanktionssystemet inom patenträtten. [35]
Kommissionen mot ekonomisk brottslighet. 1. Effektivare företagsrevision. [36] 2. Kontroll av rådgivare. [41]
Fastighetsbildningsutredningen. 1. Fastighetsbildning 1. Avveckling av samfälliga vägar och diken. [37]
2. Fastighetsbildning 2. Ersättningsfrågor. [38]
Barn genom insemination. [42]

Försvarsdepartementet

Former för upphandling av försvarsmateriel. [12]
Att möta ubåtshotet. [13]

Socialdepartementet

Barn kostar. [14]
Utbyggd havandeskapspenning m. m. [30]
Familjeplanering och abort. [31]
Kompetens inom hälso- och sjukvården m.m. [33]

Finansdepartementet

Skatteregler om traktamenten m. m. [3]
Koncession för försäkringsrörelse. [5]
Stämpelskatt. [8]
Lag om skatteansvar. [23]
Konsumentpolitiska styrmedel-utvärdering och förslag. [40]
Kapitalplaceringar på aktiemarknaden. [44]

Utbildningsdepartementet

Fristående skolor för inte längre skolpliktiga elever. [1]

Jordbruksdepartementet

Radon i bostäder. [6]
Utredningen om användningen av kemiska medel i jord och skogsbruket m. m. 1. Användning av växtnäring. [10] 2. Bekämpning av växtskadegörare och ogräs. [11]
Bättre miljöskydd II. [20]
Vilt och jakt. [21]
Bestrålning av livsmedel. [26]
Bilavgskommittén. 1. Bilar och renare luft. [27] 2. Bilar och renare luft. Bilaga. [28]
Områden för turism och rekreation. [43]
Turism och friluftsliv 2. Om förutsättningar och hinder. [45]

Arbetsmarknadsdepartementet

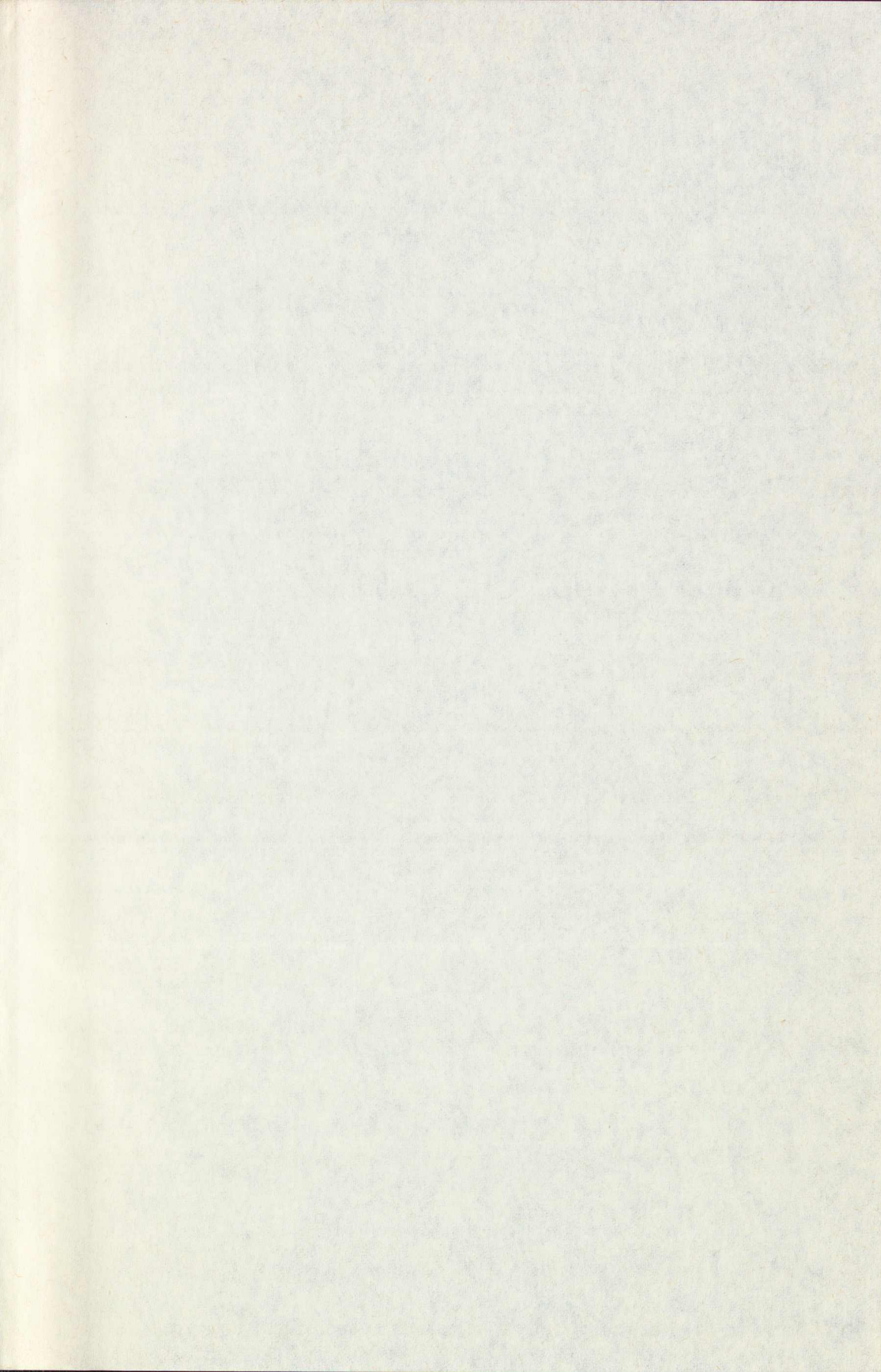
Om hälften vore kvinnor. [4]
Lag mot etnisk diskriminering i arbetslivet. [18]
Utbildning för arbetslivet. [22]
Invandringpolitiken. [29]
Företagshälsövård för alla. [32]

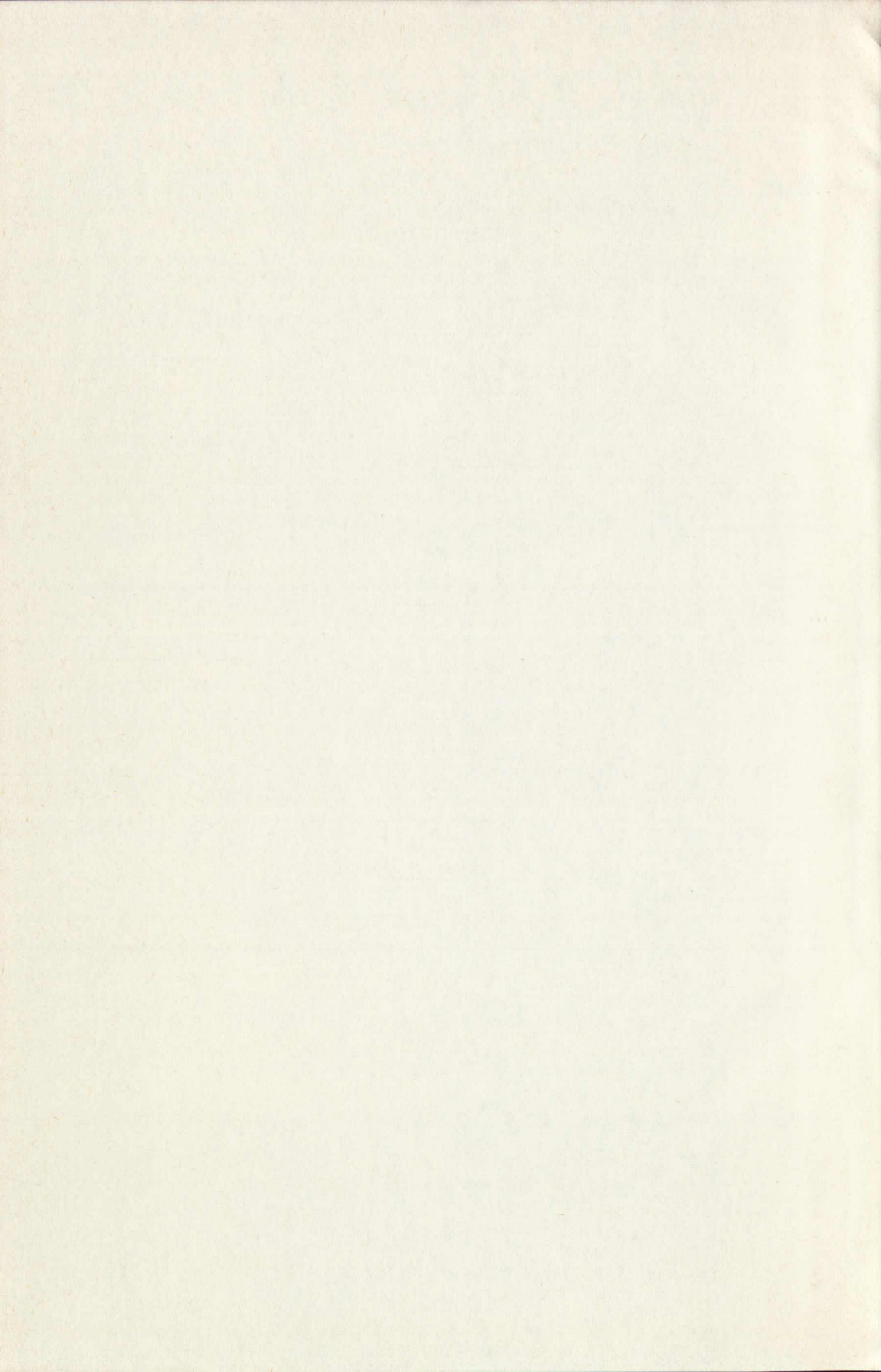
Industridepartementet

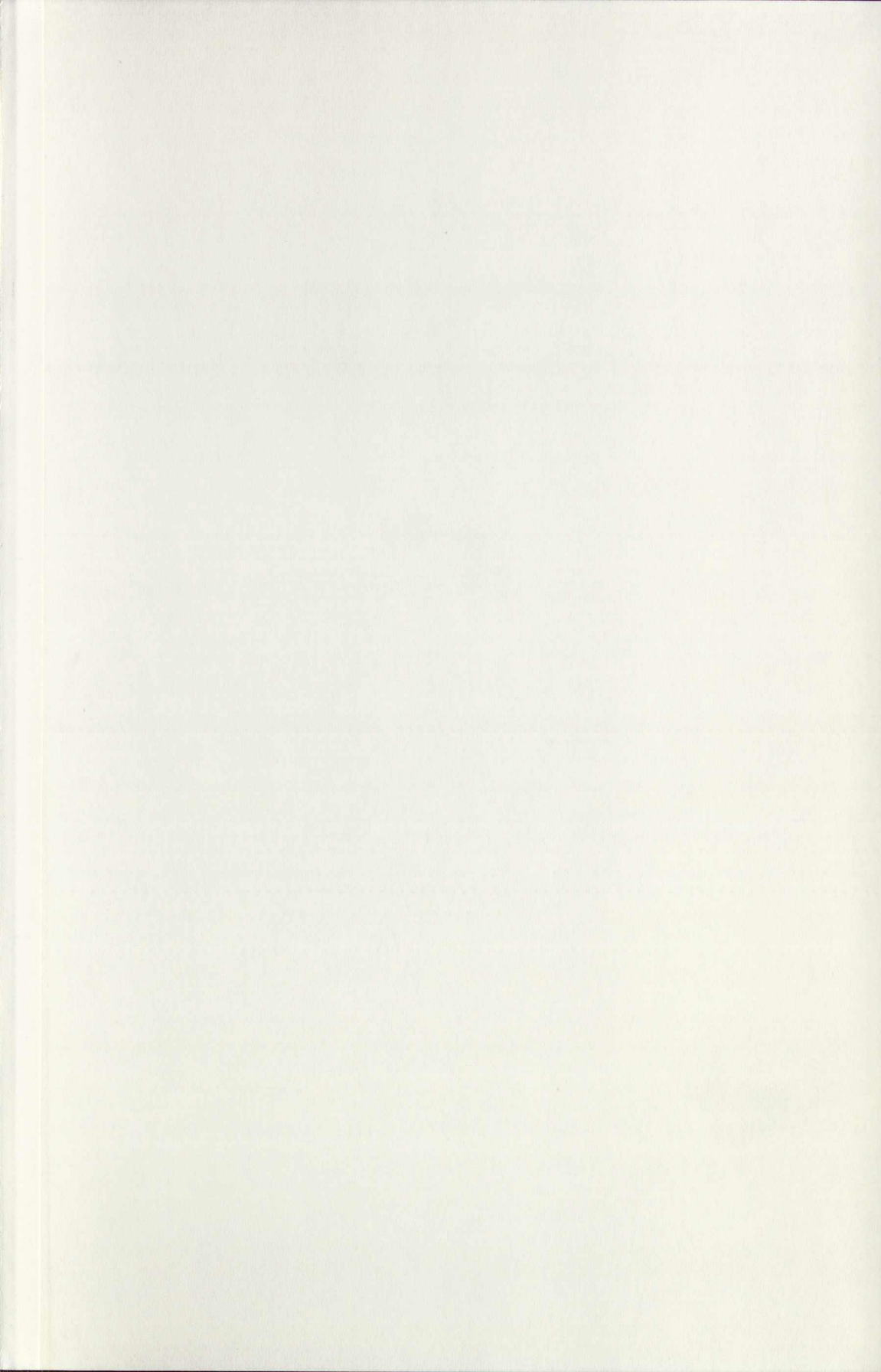
Lagstiftningen på kärnenergiområdet. [9]
Direktinvesteringskommittén. 1. Sysselsättningsstrukturen i internationella företag. [16] 2. Näringspolitiska effekter av internationella investeringar. [17]
Den stora omställningen. [19]
Information som styrmedel. [34]

Civildepartementet

Kommunalforskning i Sverige. [15]
Politisk styrning-administrativ självständighet. [39]

 Liber
Allmänna Förlaget

ISBN 91-388-07785-X
ISSN 03755-250-X